

Snopč 42-43.

Cena 36 kr.

Slovanska
knjiovna.

Славянская
Библиотека.

Slovanska knjižnica.

Urejuje in izdaja And. Gabršček.

SMODIN.

Izvirna povest.

Za negotovimi težnjami.

Vaška povest iz življenja Slovakov.

V GORICI.

Tisk. in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

V Gorici, 18. oktobra 1893.

Glej drugo stran platnice.

Prihodnji številki snopč št. 44. in 45. izide 15. dec. Obsegal bo deseter tiskane pesni Krilanove (+ Jos. Paglaruzzi).

Zbrani spisi Krilanovi.

Naša tiskarna je odkupila od glavnega dediča Antona Klodiča viteza Sabladoškega spise pokojnega ljubljenca goriških Slovencev, mladega Josipa Pagliaruzzi-ja, široko znanega s pesniškim imenom Krilan. Dne 15. dec. izide dvojnati snopič; veljal bo kot drugi zvezek zbranih spisov, kajti obsegal bo doslej še nikjer tiskane pesmi, ki so po besedah merodajnih kritikov pravi biserji v slovenskem pesništvu. Kot prvi zvezek izidejo pozneje v dvojnatem snopiču l. 1887. izdane pesmi. Kot tretji zvezek bo proza: jedna novela in več krajsih spisov; ta zvezek prinese čitateljem tudi sliko Krilanovo in životopis iz najzanesljivejšega poverilca — njegovega svaka viteza Klodiča. — Mi smo uverjeni, da s temi spisi napravimo veliko uslugo naši lepi književnosti, pa tudi spominu pokojnega pesnika, ki počiva že 10 let v domači zemlji na kobariškem pokopališču. — Ti spisi bodo v knjigotrštvu za polovico dražji.

† Anton Sušnik.

Dne 24. avgusta je umrl v ljubljanski baraki št. 8. pisatelj ljubke povesti „Posavček“, ki je prišla na dan v zadnjem snopiču naše „Slov. knjižnice“; umrl je nagle smrti zaradi krča v želodcu, da mu niso mogli podeliti niti sv. sakramentov, v najlepši možki dobi. „Dom in svet“ je pisal o njem med drugim to-le: „Pokojnik je bil korektor v Bambergovih tiskarni, pa je sodeloval skoro pri vseh slovenskih listih brez razločka. Najrajše je pisal kratke črtice in drobne slike. Te so se mu tudi najbolj posrečile. Čim daljši je bil spis, tem težje mu je slo v tehniko, kakor kaže njegov „Posavček“ v „Slov. knjižnici“. Ker se je moral težko boriti za vsakdanji kruh, zato se razodeva v vseh spisih neka naglica in vihravost. Rad je zajemal iz čeških „stov in vrtov“ snovi za svoje izdelke, ker je nekaj časa bival v zlati Pragi. — Temperamenta je bil jako živahnega; nravi nekako strastne, kar je bilo kolikor toliko krivo, da je bil nesrečen v poslednjih letih svojega življenja. A srca je bil dobrega in vnetega za to, kar je videl plemenitega in lepega v slovstvu in življenju“. — Njegova rodbina živi v pomankanju vsega. Komurkoli je ugajal „Posavček“ in živi v obilnosti, naj se spomni s kakim darom nesrečne rodbine. Naslov: Marija udova Sušnik, Ljubljana, baraka št. 8. — Pokojniku pa ohranimo časten spomin. Mir njegoví duši!

Snopič 42-43. — V Gorici, 15. oktobra 1895. — Cena 30 kr.

Cena naročnikom celoletno

1 gld. 80 kr.,

ali snopičem za naročnike 15 kr., nenaročnike 18 kr.

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“

Slovanská knihovna. — Славянская Библиотека.

Urejuje in izdaja

ANDREJ GABRŠČEK.

Izhaja vsaki 15. dan v mesecu v snopičih
obsežnih 5 do 7 pol.

V G O R I C I .

Tisk in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

SMODIN.

POVEST.

→→→ Spisal Dobrávec. ←←←

V GORICI.

Tiskala, izdala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabrčnik.

1895.

Zopet te pozdravljam, peneča se Bela, in vi, strmi nje bregovi, stokrat mi pozdravljeni! Kakor naglo drvé valovi Bele v vipavsko raván, tako in še brže hité valovi časa, valovi našega življenja v brezkončno večnost. Minil je že rod za rodom, hitri valovi pa še vedno peró razdrte in divje romantične pečine srednjevelikega potoka Bele ob desni in levi, in narod, todi bivajoč, je ostal kot nekđaj čvrst, trden in žilav, a tudi neupogljiv za svoje svetinje, za katere so se mu borili oči nekđaj.

Mnogo let je že prešlo v pozabljivost, kar se je tod potikal Peter Smodin. Bil je strah vsi okolici in trepet svojim sovražnikom. Ni ga ujela ne sila, ne zvižača, njegove drznosti se je ustrašil vsakdo, ki je slišal pripovedovati o njem.

Dà, zginili so časi, ko se je to godilo, zginil je tudi Smodin, mlad je ostavil rodno zemljo, mlad zapustil dolino solz, valovi Bele pa še vedno tako skrivnostno šumljajo med seboj, kakor so ondaj, ko se je shajal ob jezcu z mlinarjevo Lenko. Ljudje so pravili o njem, kako je grozen in trdosrčen, toda čutil je i on mehko ljubezni, slaj življenja — kot človek. Nad njima so se zibali vrhovi jelš in hrastov, majali so z glavami ter si kimali med seboj, kako nedoumno jim je, kar občuti pod njimi dvoje človeških src.

A tudi to je minilo, le voda buči o povodnji tod strašansko mimo starih jelš in hrastov, jedinih prič nekdanjih časov, ter jim pretresa korenike. To bučanje je kakor odmev iz one dobe, ko je tu divjala človeška strast, puščaje za seboj grozne spomine.

Zato vas pozdravljam, peneči valovi, pozdravljam strmi bregovi, — meni tako drage, tako na glas govoreče priče nekdanjih dnij.

I.

Kaj boš, kaj boš za mano hodil,
Srebrne rinč'ce nosil!
Mar bil bi rinč'ce doli d'jal,
Pa bi doma zaspal.

NARODNA.

Bilo je leta 1854. Podvelbom, v vasi nad Vipavo, je bil sejem sv. Urbana. Nekaj kramarjev z igračami in drugim blagom je raztegnilo svoje šotore v

zabavo otrokom in dorasli mladini. Imeli so vsi mnogo gledalcev, ki so sploh — to je bila že tedaj navada na sejmih — obsezali dobro polovico vseh sejmarjev. Iz bližnjih vasij so prignali petnajst ali dvajset parov goved, ki so zanimala gospodarje in mešetarje. Ženske so se pričkale z lončarji ter potrkavale na lonce, da bi poznale po glasu, če so celi. Vse so jih hotele bolje poznati nego mojster, a možiček je imel danes posebno srečo s tem, da je dolžil — oblačno vreme. Ta razlog je pomagal, da so bili vsi lonci celi.

Solnca ni bilo videti, le po času so sodili umni očanci, da mora biti že blizu noči, ko so začeli sejmarji se zgrinjati v hiše in v Rogljevo gostilno. Moški so se nekaj pomenkovali o kupih in zlasti ženski spol je stikal glave, kar delajo ženske samo tedaj, ko si pripovedujejo nenavadno novico. Prej namreč, ko je minila prva polovica popoldneva, šepetali so si prijatelji in znanci od ust do ust novico, da so prošlo noč tatje ulomili v cerkev. Odnegli sicer niso mnogo vrednosti, ker jih menda niso mogli najti, a zato je bila toliko večja želja vseh, da bi izvedeli, kedo je bil tat. Brusili so sicer jezike ob tem in onem, in zato so obrusili tudi mnogo nedolžnih občanov.

Po cesti mimo „stare pošte“ prišla je tedaj mlinarica od Bele z brhko Lenko. Marsikdo se je ozrl za njima; saj je bilo tako jasno kot beli dan, da je osemnajstletno dekle ne samo cvet vseh deklet pod sv. Lenarta zvonom, marveč tudi imovita blagovnica,

kakoršne ne najdeš v treh sosednjih farah. Podal bi se ji lep, bogat ženin, in krasen par bi bil pred Bogom in pred ljudmi. Tako so sodili ljudje že v tistih časih.

Marsikateri oče bi jo rad imenoval svojo ljubo snaho, a kaj hoče, ko je stvar toliko kot dognana, in nikdo več ne upraša, kam sta ženski namenjeni.

«K Roglju gresta!», tako je pritrdil marsikdo, dobro vedé, da ne more biti drugače. Rogelj je Podvelbom župan, Rogelj je edini gostilničar, on je pismen človek, ki nekaj zna, pa tudi nekaj ima; Rogelj je mladoletni Lenki tudi jerob in — ne zastonj. Njegov sin Andrej je že prekoračil jedenindvajseto pomlad svojega življenja, oče ga ne misli obdržati še tako brž na domu, in ljudje so že raznesli, da zato ne, ker je Andrej v marsičem drugačnih mislij kot njegov oče; ako bi bilo na tem, da bi izbirali ljudje, posadili bi danes na županski prestol Andreja, starega Roglja bi pa deli v zasluženi pokoj — za peč. Ali kar ne gre, ne gre. To je dobro vedel tudi oče Rogelj, in zato je poskrbel, da spravi sina čim prej kam na trdno. Namenil ga je bil lepi Lenki v mlin pri Beli.

Vpričo tega mu je kot živi nepridiprav nagažala novica, da moti Lenko menda oni Smodinov Peter, ki se je dokaj let vlačil po svetu in se predlanjskim za pravo nesrečo tudi privlekel domov. Ljudem je polnil ušesa z raznimi iznajdbami, čudeži in umetelj-

nostmi, kakoršnim se je naučil v velikem mestu, kjer se je učil mizarstva. —

Še so nekateri možki gledali za ženskama, ali res kreneta naravnost k Roglju, kar se je tudi zgodilo, a tedaj je že stal poleg kramarskih šotorov visok mladenič, temnih las, a svetlomodrih očij. Obleko je imel do malega takšno kot domačini, le pod nosom je zasukaval skrbno vzgojene živo rjave brčice, kar pri nas ondaj ni bilo v navadi — kajti najbolj pošten in najmanj grešen človek je bil našim rojakom — čisto obrit golobradec. Peter Smodin je nosil tudi uro s težko jekleno verižico, kar je bilo našim vrlim domačinom novo čudo, kakoršnega bi si sam oče Rogelj ne privoščil za ves svet ne. Zastran tega so ga pa zavidali še posebno njegovi vrstniki, ker kaj takega, kakor smo že rekli, ni zmogel vsak bajtar, tudi če je imel po več kot pet repov v hlevu.

Ljudje iz vasij so ga opazovali s čudom in neko nevoljo, kar je bilo povod, da je tudi on nevoljno pogledaval svoje sosede. Pri kramarju je izbral nekaj, česar ni pokazal nikomur, plačal je in odšel molče za ženskama naravnost k Roglju.

«Smodin že ve, zakaj hodi za njo!», dejali so umni možje, ko je že zginil skozi vrata. Kake pol ure pozneje — nagibalo se je že na mrak — prikazal se je na domačem pragu oče župan, Janez Rogelj. Majhen človek s širokim kastorcem, v irhovcah, ki niso bile niti vsako nedeljo zavezane pod kolenom, in pa v

„kanonih“, prav kakor gospod fajmošter, vstopil se je na vrata oblastno in mogočno, kakor more le župan. Ljudje so odhajali s semnja tam mimo domov, vpricho so ga pozdravljali udano in prijazno, za hrbtom so pa zabavljali in mu kazali figo v žepu, kakor se godi marsikateremu županu na revni zemlji. Tudi Rogelj se ni zmenil za vse neljube govorice, prijazno je odzdravljaj ljudem in jim pripovedoval na pol gotovo, a važno resnico, katero je dognal nocoj. Trdil je namreč, da le Smodinov Peter in nikdo drugi ni kradel po noči v cerkvi.

In marsikdo, ki je prej skrivaj rual proti vladanju župana Roglja, hvalil je sedaj in občudoval njegovo bistrumnost in — previdnost. Voz njegovega županovanja, že silno zavožen, lezel je zopet v pravi tir. A tega ne bomo dalje preiskovali, ker vemo, da „hosanna“ in „crucifige“ — slava mu in križaj ga — sta tudi še danes v ljudstvu tako daleč narazen, kot cvetna nedelja in veliki petek. Tudi v zagovor župana Roglja lahko povemo, da kdor je, kakor on, vodil županska opravila v letih 1847. do 1854., imel je z njimi, posebno pa z ljudstvom, ne malo preglavice. Rogelj je vse to srečno dognal, vse težave je srečno premagal, in ladija njegovega vladarstva bi sedaj plavala mogočneje kot sploh kedaj, ko bi ne bilo na svetu vse minljivo. Njegov sin Andrej in oni nesrečni velikan, ki ga imenujejo Gorjanca, hočeta sedaj vse bolje vedeti kot stara izkušena korenina.

Rogelj ni bil sicer prepričan, da je Peter Smodin današnja noč vlomil v cerkev, a zdelo se mu je, da se ga s tem najlažje odkriža. Oče župan je predobro videl v bodočnost. To ga je naučila dolgoletna izkušnja. In poleg onih koristij, katere je upal za svojo hišo, bila je tudi skrb o županskem prestolu. Slutil je, da bode imel potem, ko se izkaže resnica o njegovih bistroumnosti, trdno oporo, češ: jaz sem bil, ki sem vam takoj izvohal cerkvenega tatu in skrunilca svetih krajev. Tukaj sem, kje dobite boljšega! Seveda mu je bil največji vzrok in glavna skrb za mlinarjevo Lenko.

Mlinarica je imela z Rogljem gospodarske pogovore. To priliko je kakor nalašč uporabil Peter Smodin, da je stopil k Lenki ter ji nagloma nekaj stisnil v roko. Deklica je skrila roko v predpasnik ter pogledala, kaj ji je podaril. Brrr! Kot rak je zardela. Saj tudi ni zastoj. Bil je nežen zlat prstan s svetlimi kamenčki. Hvaležno je pogledala darovalca in tudi v Petrovih očeh se je zasvetilo nekaj kot žarek davno zaželjene sreče. A to je bilo samo za hip, in takoj se mu je lice ubralo v prejšnje poteze, v prejšnji izraz, s katerim je preziral vse na svetu. Nekaj trenutkov pozneje so se mu iste oči, kjer smo ravnokar videli žarek sreče, posvetile tako divje, kakor da se mu je metati s samim vragom. Na vratih se je namreč prikazal domači sin Andrej, ki je prinašal vino. Peter Smodin bi ga nocoj kar strl. Lenka, ki je videla toliko

jeze in strasti v njegovih očeh, strepetala je o tem pogledu. Tako ni Peter pogledal še nikoli. Groza jo je bilo in najraje bi se zatekla k materi.

Rogljev Andrej, prijazen mladenič, kaki dve leti mlajši kot Smodin, pozdravil je mlinarico, pozdravil je tudi Lenko in Petra. Deklica je govorila ž njim zaupno in prijazno, kakor s starim znancem, Smodin se je pa ozrl skozi okno. Nekaj se je kuhalo v njem, da bi bil semlel nepoklicanega tekmeca, dà, strl bi ga bil, kakor stere mlinski kamen pšenično zrno. Njegova mora biti ta deklica, njegova, če je oni tudi županov sin. To je nocoj, v tem trenutku, prisegel Peter v svojem srcu. Ali je morda toliko slabejši od Andreja? —

Tudi njemu ostavi mati precejšnje imetje, on je jedini sin, ki se je nekaj trudil in učil po svetu. Ni bil sam kriv, če so ga drugi zapeljali, da je zašel na napačna pota. A to je minilo, in že davno se sramuje rokovnjaškega življenja, kakor obžaluje tudi oni čas, ko je hodil po svetu s komedijanti. Tega ni več, izučil se je v rokodelstvu. Zaslužek in kruh ima v življenju zagotovljen. Od onega časa, kar pozna Lenko, predrugačil se je popolnoma. Saj ga je pohvalila celo njena mati. Kaj neki stika ta le Andrej za njo?

Ako ga zastran odurnega vedenja sovraži tudi ves svet, kaj zato, on je osvedočen, več kot osvedočen, da ga ljubi ta-le črnooka Lenka. Vsak trenotek bi dal za njo svojo srčno kri, ko bi bilo treba.

Ni bil še popolnoma mrak, ko sta odhajali ženski proti domu.

Lenka se je še poslavljala z Andrejem, kar ni bilo Smodinu prav nič ljubo, njena mati je stopala z Rogljem že po veži, ko je govoril župan te-le besede :

«Mislím, da se ga dekíle ne bo branilo, posebno, če mu še ti rečeš, da bode prav».

— Prav nič ne vem, odgovorila je skrbna ženica, o tem še nisem nikdar govorilo ž njo. Zdi se mi še preotročja. A temu, kar pravite vi, nisem tudi nič nasprotna; če se imata rada, naj se le uzameta, silila je pa jaz ne bom nikoli.

«Kaj vruga! Ali ne vidiš? Saj te ni Bog še udaril s slepoto. Ta-le Smodin, ta-le ropar, ki je sinoči cerkev okradel, ali misliš, da ji je ta zastonj zmerom za petami!»

— Kaj ste rekli? Moj Bog! Cerkev so okradli? Za vseh pet ran Kriščevih, pa Peter Smodin jo je okradel! Kdo pravi?

Mlinarica se je komaj po koncu držala samega strahu, in le siloma jo je Rogelj vlekel s seboj, bojé se, da ne bi slišal Peter njenega tarnanja.

«Poslušaj, mamica! Ta ti ne bo več motil hčere; jaz ga odpravim nekam, da se ne vrne kmalu»,

— Kam? prašala je zvedavo. Rogelj je molčal, kajti Peter in Lenka sta že stopala za njim po veži; ko pa sta bila z mlinarico na cesti, pošepnil jej je

na uho: «K vojakom ga damo. Kaj hoče tudi sploh doma? Tiste njivice bodo obdelovali že drugi».

Mlinarica ni rekla na to ničesar. Preveč se ji je zdelo, kar je izvedela nocoj. Vse je prišlo preveč naglo, da bi mogla vse prav razločiti, a beseda „k vojakom“ jo je pretresla. Še nikdar ji ni rekel Peter žal besede, sedaj da je pa takšen razbojnik.

Lenka je veselo stopala poleg matere po stezi nizdolu k Beli. Pripovedovala je s pravo deklinško zgovornostjo in natančnostjo različne reči, katere je vse videla in slišala danes na sejmu. Kakor je bila še vselej zaupna do svoje matere, ni mogla zamolčati niti novice o cerkvenem ropu. V otroški priprostosti se je čudila, da morejo biti na svetu tako hudobni ljudje, ki gredo v cerkev — naravnost pred živega Boga — krast in ropat. Saj ji je bilo znano, da je mati v takih slučajih potrdila njeno živo vero in pohvalila njeno bogaboječnost, toda materi so še zve-nele na uho trde besede očeta Roglja: «K vojakom ga damo! Samo nikomur ne pravite tega!» Zato je molčala, molčala pa je tudi zastran tega, ker se ji ni zdelo prav, žaliti Lenko in žaliti njene dobre misli o ljudeh. To se je zdelo dobri materi še prezgodaj.

Mati je molčala in poslušala pod seboj v jarku šumenje vode, ki se je ubijala in vršela čez jez. Njeno oko je bilo solzno...

«Stric Marko je gotovo zaprl vodo in zaspal!», rekla je mati po dolgem molku. Nekaj trenutkov

pozneje se je potrdila resnica teh besedij: kolesa so stala in stric je dremal poleg ugašujočega ognja.

«Ali sta vendar prišli», ogovoril je ženski, in mlinarica ga je uprašala: «Morda vas je bilo strah?»

— Tisto ne, groza pa vendar pretrese človeka, ko pomisli, da je po noči sam na tem kraju. Star sem že in oslabel. V mladih letih bi se ne bil bal tudi trideset nočij prebiti med mlinskimi kamni. Sedaj je drugače.

«In ko bi bili še mladi, bilo bi tudi drugače. Kaj ne stric?», dražila ga je Lenka.

— Ne bi se bal ne, kakor me tudi sedaj ni strah. Časi so se umirili: Madluška ni več. O, kolikokrat je spal pod našo streho; tihotapstvo je minilo, včasih se prikrade še kak potepenec, a tega se že odkrižamo. Mislim, da niso več ljudje za to. In jaz, ki živim v ti-le hiši skoro odkar sem prejel sv. krst, videl in doživel sem marsikaj: z domačega praga sem gledal Francoze, s praga sem se pogovarjal z rokovnjači in tihotapci, e, kolikrat so pometali svoje zvežnje tam le pod našo žago ter se poskrili. Nisem se jih bal, če sem bil tudi sam po cele noči. Danes ni več tako. Mi smo na samoti in mene so moči popustile. Res, da se ni bati hudobnih ljudij, a jaz se bojim, da se mi primeri pri delu kakšna nesreča. Naj me kaj prime med kolesi, pa me dobite onesveščenega, če ne mrtvega pod ogradom.

«Ali se je vrnil hlapec?»

— Rekel je, da pride takoj za nama. Izročili sve mu nakupljene reči, odgovorila je Lenka.

Stric Marko, mož dobrih šestdesetih let, je bil v svojem okraju živ oddelek zgodovine. Skrbno je pomnil vse, kar se je zgodilo za njegove dobe. Pomrli so mu vsi bratje in tudi njegovega starejšega brata sin, poslednji gospodar v mlinu, počival je že nekaj let pri sv. Danijelu poleg Sanabora, le Marko se je še upiral zobu časa ter stal osamel med novim naraščanjem kot starikav hrast med mladimi hrastiči. Njegovo jedino veselje je bilo mlinsko opravilo, le redko kedaj se je dotaknil drugega dela. In radi, prav radi so prihajali ljudje z meljo k njemu. Merice ni jemal prevelike, prijazen je bil z vsakomur in poznal vse ljudi od blizu in daleč, še mnogo dalje kot nese sv. Lenarta zvon; pa tudi poslušali so ga radi, ko je začel: »Otroci moji! Najsi je že tako ali tako, njega dni je bilo drugače...» Po tem začetku spoznali so vsi, da bodo slišali kaj o minolih časih. Stric Marko je bil živa zgodovina.

Nocoj je skrbno popraševal Lenko, kaj je novega Podvelbom in kaj je novega sploh med ljudmi. Prašal jo je tudi, če je obljubil Rogljev Andrej priti v kratkem v mlin. Starec je imel namreč mladeniča zelo rad. Na svetu so takšni, dopolnjujoči se značaji, ki navzlic različni starosti, vkljub različnemu stanu in potrebi, goje odkritosrčno prijateljstvo. Nevede se omilijo drug drugemu. Andrej je rad prebiral knjige in „Novice“, katere je

dobival njegov oče, in ko je prišel v mlin, primerjala sta s stricem Markom sedanje in prošle čase.

Za glavo se je prijel in dimka bi mu skoro cepnila v pepel, ko je slišal, da so hoteli v minoli noči Podvelbom vlomiti v cerkev. Dolgo je majal z glavo, mislil in mislil, a v svojih „spominih“ ni mogel najti podobnega primera. Zdelo se mu je nedoumno. Zato je ustal, položil dimko na ogrodje „belega“ kamna ter šel spat. Ženski sta sicer še nekoliko posedeli, da sta počakali hlapca, ki je prišel precej „glasan“ in nekoliko vinjen domov. Potem sta šli počivat.

Lenka je kmalu brezskrbno zaspala, saj se ji je zdelo življenje lep praznik. Peter, Andrej, prstan, semenj, Petrovo govorjenje, Andrejeva prijaznost in naposled še oni strahoviti Petrov pogled, vse to je ni vznemirjalo. Življenje se ji je zdelo lepo, prelepo. Kedo bi sanjal o bridkostih. Peter in Andrej, o tem ni marala misliti, mladost ji je bila še samo cvetoč pomladni dan brez oblaka, brez vetra, življenje ji je bilo slovesen praznik k ustajenju v mladostno življenje.

Drugače se je godilo njeni materi. Premišljevala je Rogljeve besede in sama sebi je morala pritrditi, da bi bil tudi nji Andrej ljubši zet nego Peter. Andrej je pameten mladenič, ljubezniv in prijazen z vsakomur; tudi Peter je dober ž njo kot duša, a Bog si ga vedi, kako je to: Andrej jej je popolnejši. Peter je strasten in nagel, a kateri mlad človek ni ognjevit in buren, ko mu gre kaj navskriž?

Ko so se mlinarici misli povspele v bližnjo bodočnost, prestrašila se je čudne slutnje o tem, kar bi se utegnilo zgoditi. Bala se je za oba; kajti s takim pečatom, kakor ga je Rogelj namenil v vojake, ne bode Peter trpel vsega. Nagel je, prenagel, in utegnil bi Andreju kaj nahuditi. Dobrega ne bo med njima.

Mlinarica je sklenila paziti, da bi Peter ne gledal za Lenko. To bi ji vsaj za sedaj ne bilo ljubo.

Zastonj so ugibali Podvelbčani, kedo je bil oni, ki je vlomil v cerkev; tudi domnevanje o Smodinu se je na Rogljevo veliko žalost izjalovilo popolnoma. Kakor izgine slana o solnčnem prihodu, tako je ponehalo prazno sumničenje, ko je oče Rogelj v pričo nekaterih mož preklical svojo izjavo. Peter Smodin se je županu celó priporočil, da bi o novačenju postavil za njega svojo besedo, ker je sam in ima staro mater. Župan mu je obljubil, in Peter je šel tisti dan prav brezskrbno k vojaškemu naboru.

Njegovi tovariši so peli in pili, da bi utopili svojo žalost v vinu in da bi v sladki pesmi pozabili nevarnost bližajočih se trenutkov. Lepo jutro je bilo v poznem poletju. Z vseh strani Vipavske doline so se zlegale trume mladeničev v Vipavo, z vseh strani so šli za njimi onemogli očetje, objokane matere in starejši znanci, ki so to skušnjo že „slavno“ prestali, ne da bi jim bilo treba nositi puške. Krik in vik se je bližal vipavskemu trgu; ura se je nagibala proti

osmi. V trgu samem je bil ta dan kakor nekak domač praznik, ker posebno krčmarji so se nadejali vsled shoda toliko ljudij obilo zaslužka.

Več voz je že obstalo s hrumom in ropotom pred znanimi gostilnami. Prišli so tudi Podvelbčani ter se ustavili „pri pošti“, a Petra Smodina ni bilo med njimi. Stopal je zadej sam ter motril svoje dosedanje življenje, premišljal o domačih razmerah in o bodočem življenju. Vse lepe nade, kar jih je nekdam gojil, in tudi one, katere so ga že ostavile, bile so mu prav živo pred očmi. Všem in tudi njemu je kraljevala mlinarjeva Lenka. Spomnil se je, da se še ni poslovil pri nji, a slednjič je sklenil tako razmišljanje naglo in odločno, češ: po kaj neki bi se poslavljaj? Nazaj gredé se oglasim v mlinu. — Resnično je imel te dni mnogo dela, in dasi je natezal dan še tako v noč, komaj ga je zmagoval.

Z božjo pomočjo je hotel postati drugačen človek, kakor so ga sodili ljudje. In njegova trdna volja je kazala že lepe sadove.

Kako se je revež začudil, ko še dobro ni prestopil praga v naborno dvorano, a so ga že zgrabili biriči ter tirali v zapor k onim, ki so tulili, peli, kleli in zdihovali vse v jedni sapi sluteči trnjevo pot vojaškega življenja. Peter se je hotel nekaj izgovarjati, a ni bilo časa; skliceval se je na domačega župana, pa Roglja ni bilo nikjer. Smodin se je stresel same jeze. Orožnik ni hotel in tudi ni utegnil čakati nje-

govega premišljevanja, zato ga je sunil s puškinim kopitom pred seboj v zapor, ki je bil vsaj ta dan podoben jami razbojnikov. Tukaj je šele spoznal izdajalstvo, Rogljevo past, katero mu je nastavil in — to je najhujše — kamor se je mladenič tudi ujel.

Solnce je prijazno sijalo tisto popoldne po lepi Vipavski dolini, ko so tirali novince k pristojnim polkom v Trst in v Ljubljano. Mnogo ljudstva se je trlo na cesti, koder so jih gnali, in vse so pomilovala usmiljena srca. Tam je stal tudi Rogljev Andrej ter gledal, kje bi zapazil kakega znanca; kar je ugledal Petra. Čudeč se stopil je nekoliko bliže, da bi ga pozdravil. Ali Smodin je zaškripal z zobmi ter pljunil proti njemu: «Prokleti izdajalec, ti in tvoj oče! Oba se me bosta še spominjala. Sram vaju bodi!»

— Peter, verjemi, Peter, za Boga verjemi, da nisem nič vedel. Solze so Andreju zaigrale v očeh, hitel je še nekoliko za trumo, potem se je pa ustavil, kajti Smodin ga ni mogel in tudi ni hotel poslušati, hitel je z drugimi dalje. Andrej je skrivaj otrl solzo in se vrnil. Ljudje so pogledovali prej Smodina, sedaj pa Andreja, umeli niso nikogar, tudi Smodin in Andrej se nista umela.

Mrak je legel v dolino, vrhovi hribov in gora so bili v temi samo kot očrneli kosi neba, na svodu nebeškem so pa oživiljale zvezda za zvezdo. Veličasten mir je objel naravo, le tu in tam je odmevalo ukanje z nabora se vračajočih mladeničev, ki so za jedno

leto srečno ušli vojaškemu življenju. V tem času je stopal po samotni stezi mimo Sanabora proti domu Rogljev Andrej. Srce mu je krvavelo v prsih zastran krivice, katero je storil oče Smodinu. Dasi je od tam do mlina samo nekaj minut, ni si upal povedati domačim in Lenki tako sramotne novice. Pogledal je samo tja proti mlinu, vzdihnil iz globine srca ter pospešil korake. Doma je takoj rekel očetu:

«Kaj pa, če ste se pomotili, oče?»

— Andrej, ti si mlad, zato ne razumeš, da je tako dobro za-te, če sem se pomotil ali če se nisem. Ko bodeš starejši, videl bodeš vse drugače in umel me bodeš, upam.

«Torej vam je bilo samo za to, da me pripravite na mlinarjevo posestvo. Nocoj vam povem, da tega ne maram!»

— Tepec, ki ne veš, koliko je štiri in pet.

«Toliko pa vendar vem, da ste Smodinu samo vi naklonili vojaško suktnjo ter vzeli njegovi materi jedino podporo, dasi ste mu prej obljubili, da mu boste pomagali. To ni možko, oče. Mlad sem še res, a toliko vem, da to ni prav».

— Spat se mi poberi! Kaj čeljustiš o rečeh, ki ti niso nič mar?

Užaljen je stopil Andrej k tovarišem v pivsko sobo, kjer je bilo petja in kričanja vsaj polovico preveč. Pozdravil je še tega in onega, pomiril razgrajalce, postregel, kjer je videl, da je res potreba; za nekaj

časa se je vrnil v kuhinjo k očetu, pozdravil: «lahko noč!» ter šel počivat. Drugi so mu odgovorili, oče pa nič.

«Ta le», rekel je potem Rogelj, «bode hotel kmalu vsem ukazovati, tudi meni. A prestar sem, dvomim, da bi ga imel kdo ubogati». Družina in vasovalci niso dejali ničesar, saj so bili vajeni pri-trjevati mu v vsem, in med njimi je bilo celo mnogo takih, s katerimi je bil v botrinstvu. Tem ni bilo nikoli treba misliti, kaj bi mu odgovorili. Za nje je mislil oče ali boter Rogelj sam.

Tam v stranski sobici je pa nekdo premišljal o Smodinu in o Lenki.

II.

Oh, ne oženi se,
Raj počakaj me,
Saj za gvišno vzamem te!

NARODNA.

Rogljevi nasprotniki so bili vedno glasnejši, odkar je tako nečastno odpravil Smodina. Za Petra, ki se je na tujem navzel novih čudnih mislij o svetu, res, ni jim bilo mnogo mar, tem živahneje so pa poudarjali, da bi moral prvi mož v občini biti prvi tudi ondaj, ko treba držati dano besedo, ne samo kadar jo treba pojesti in po hinavskem izdajstvu skrbeti za svoj žep. Vsem je bilo potlej jasno, da Rogelj je tako počel samo zastran mlinarjeve Lenke, ali bolje zastran svojega sina in Lenkinega imetja. To je župan čutil

predobro, a mislil si je, kakor vselej: ljudje te danes hvalijo, jutri grajajo, kakor sapa potegne; najhuje je pa starcu delo to, da ga njegov sin ni hotel umeti. In še več: niti maral ni več v mlin, odkar je bil Smodin pri vojaki. V svoji odkritosrčnosti ni mogel nikoli izbrati dovolj primernih besed, da bi tolažil Lenko in njeno mater — in samega sebe, tako hudo mu je delo očetovo izdajstvo. Tudi se mu je poždevalo, da utegnejo vskipeti iz tega še čudne reči, ko se povrne Smodin živ in zdrav od vojakov, česar pa v tedanjih nemirnih časih ni upal nikdo tako gotovo kot Rogljev Andrej sam.

Minilo je leto in morda še nekaj mesecev, kar je ostavil Smodin z mirno vestjo staro mater ter odšel k vojakom, ne da bi se bil poslovil niti v mlinu. Oče Rogelj je začel Andreja sprva po malem siliti, pozneje pa vedno huje in siloviteje naganjati, da bi vzel Lenko.

«Ljubi moj oče!», odgovoril mu je sin nekega dne, «kako me morete siliti v to, ko ste že naprej vse sami pokvarili. S svojo pre nagljenostjo ste razdrli nekaj, kar bi se bilo sčasoma prav gotovo sezidalo samo. Predno sem res kaj začel zastran Lenice, hoteli ste vi vedeti, da ona in le ona bo moja. Sedaj me je sram, in srce me boli, res, a samo zastran deklice, ne pa zastran česa drugega. Ona bi se bila že kako dala pregovoriti, saj si nisva tuja, ali one sramote s Smodinom ni bilo treba početi».

— No, in zdaj? uprašal je Rogelj oblastno, videč, da se s sinom zopet ne bo dalo iz lepa ničesar opraviti.

«Zdaj je tako, kakor hočejo drugi».

— Kdo so ti? — drugi? — dodal je še bolj samosvestno, kajti jezilo ga je tako obotavljanje. Andrej bi bil moral vse hkrati povedati; govori že, kakor mu drago!

«Marko, mlinarica in tudi Lenka, vsi so spoznali vaše namene. Verjemite, da si jaz nikomur ne upam pogledati v lice».

— Strahopetec!

«Tega ne morete trditi o meni. Ali da bi se jaz kot slepo orodje vaših nelepih namenov vedoma usiljeval komu, za to nisem».

— Pa Lenko bi vendar rad imel, ko bi te hotela! začel je zopet mileje, a le s težka je zakrival preziranje v svojih besedah.

«To pa le tedaj, ko bi bila res prosta vsake obljube s Smodinom. Obljube morajo biti vsakomur svete, drugače jih ni treba sklepati, vedite oče. Jaz spoštujem take sklepe, ako sem jih naredil sam, ali če so jih drugi».

— Morda veš, da sta se s Smodinom česa domenila? dejal je oče prav mehko.

«Le predobro vem!» — — —

— No, in? uprašal je Rogelj zopet nestrpno.

In Andrej je povedal očetu o prstanu, kateri je

shranila mlinarica, ko ji je povedala Lenka, kaj se ji je zgodilo.

Oče Rogelj je gledal debelo, izvedši to novico. In Lenka, njegova varovanka, da bi bila to storila! Da, današnji svet je res silno skvarjen! Take misli so se županu Roglju hipoma rodile v glavi. Potem je nekoliko pomislil in rekel popolnoma mirno, kakor človek, ki vé, kaj pravi:

— Verjemi, da je bil oni prstan ukraden. Pojdi in povej to Lenki, in videl bodeš, kdo je več opravil, Smodin s prstanom ali ti brez njega.

«To se nikdar ne zgodi. Oprostite, oče, da se vam vaš otrok upa tako naravnost protiviti. Bilo bi grešno in nečastno. Jaz nisem za to».

— Zato, ker ne poznaš sveta in ne veš, da se dandanašnji sreča ne opoteka kakor pijanec na cesti. Ujameš jo le tako, če jo ročno zgrabiš za vrat, ko smukne kakor vešča mimo tebe. In tiščati je treba potem in držati jo trdno, kajti rep ima ta božja hčerka opolzek kot jegulja. Poskusi in videl bodeš, kaj je bolje: gledati, da je poslanka nebeška odnesla svoje darí drugam, ali če si jih sam spravil pod streho. Sinko, mi smo stari — e, vidite no — mi smo že kaj skusili na svetu. Mlad si, mlad, pa zares!

Prijazni bralec spozna že iz tega, da se Andrej nikakor ni mogel strinjati z očetom. To je bil uzrok večnemu prepiru med njima. Če sta bila le sama, ni se mogel starec vzdržati, da ne bi nagovarjal ali vsaj

dražil sina, zakaj ne mara za Lenko sedaj, ko mu je nevarnega tekmeca pognal po svetu. Nekega večera sta se do dobra zjedla in Andrej se je pridušil, da ne upraša Lenke drugače, kakor če sama pustí Smodina, ali pa če jo Smodin oprosti vseh obljub. To je očeta razkačilo, da mu je zagrozil z izgobjem*). Andrej se tega ni strašil, prepir se je nadaljeval, ali — naslednje jutro Andreja ni bilo več v Rogljevi hiši. Šel je po svetu; kam? Tega ne bi mogel niti sam povedati. Jedina duša na vsem božjem svetu je bila Lenka, ki bi utegnila vedeti, kam je izginil; morda pa še ona ne vé! Njo je pozdravil ob odhodu, nji je povedal! — pa, kdo vé? Ljudje so govorili, da so ga tisti večer mrzlo sprejeli v mlinu. Andreja je streslo, tako ga je ganila hladnost mlinarjevih ljudij. Šele ko je povedal, da se je odpravil po svetu in zakaj, pomenili so se nekaj navadnih rečij. Ženske so ga ustavljale, naj ostane, kajti mnogo se bo še govorilo o tem, če pojde Rogljev sin po svetu; stric Marko bi bil pa najraje videl, ko bi bil Andrej kar še tisti večer ostal za vselej pri hiši. Toda sklep je sklep, in mladenič je mislil, da ga mora izvršiti, naj ga že tako ali tako. Šel je. — — —

Še tisto jesen je lajal nekega meglenega večera pes, privezan pri mlinskih vratih, nenavadno dolgo in jezno.

*) izgobj je znan že najstarejšim Slovanom; očetje so nevredne sinove zapodili iz hiše in jim niso dali ničesa; to so bili izgobji. Ur.

Prav grozno je zavijal, slednjič je hipoma umolknil. Doli po strmem pobočju Nanosa se je počasi plazila možka postava. Steze ni mož iskal mnogo, saj bi mu itak koristila le prav malo, ker bi jo v temi kmalu zopet zgrešil. Drsal se je, kolikor je mogel tiho, preko skalovja, poprijemaje se za leščevje in spuščaje se po mladih hrastih v nižavo. Spretno kakor veverica se je ogibal večjih dreves in strmih skal, pogumno se je pomikal čez drn in strn, ne maraje, če se raztrga obleka ali koža na životu, samo da bi bil poprej v mlinu pri Beli.

Ves dan je deževalo in še sedaj je pršilo iz megle, voda je bila blede-rjava in močno narasla. Komur ni znano, kje je mogoče brez nevarnosti čez jez, težko da jo prebrede. Bela je, dasi skromna hčerka očeta Nanosa, o povodnji hinavska in zapeljiva kot velikomestna deklica.

Naš neznanec se je obrnil v znano stran in preko jezovega nasipa splezal na kopno. Pogledal je skrivaj skozi kuhinjsko okno, kedo je tam, kajti nereditko so se ustavljali v mlinu tudi orožniki in finančna straža ter so hoteli vedeti to in ono. Prepričal se je, da ni nevarnosti, vendar je še odlašal in ni hotel stopiti k ognju, ki je zelo vabljivo prasketal na ognjišču. Kakó dobro dé takšna toplota človeku, ki se je plazil po gozdu in po mokrem grmovju.

Podvelbom je že utihnil večerni zvon v čast sv. Florijanu, nikakoršnega drugega glasu ni razločiti

iz okolice, le šumenje vode buči in vrši s tako silo, kakor da so se spustile po strugi vse stiske in nadloge, katere prenaša marljivi Vipavec včasih sicer voljno, včasih godrnjaje, a vselej z nado v boljše čase.

Naš ponočni potnik ni poslušal šumenja Bele, tiho se je splazil na dvorišče, od tam v kuhinjo, kjer je stric urejeval neke vreče, ženski sta pa pospravljali ogenj, da bi šli spat.

«Jezus, Marija! — Peter!», vskliknila je Lenka ter se umaknila nekaj stopinj bliže k materi.

— Bog te sprimi, Peter! Kaj te je prineslo k nam v tem času? — prašala je gospodinja ter strahoma opazovala njegovo zanemarjeno in razcapano vojaško obleko, katero bi tudi nevojak spoznal prvi hip, da že več mesecev ni bila v vojaških vrstah, posebno pa ne pri „viziti“. Peter je še vedno stal in otresal mokroto z oblačila. Na nobeno uprašanje še ni odgovoril, marveč milo je gledal domačine, proseče in udano se je oziral sedaj v tega sedaj v onega, najmileje pa v Lenko.

«Ali si ti Peter, ali je le tvoj duh?», zastavil mu je stric Marko počasi.

— Jaz sem, jaz, dejal je oni tihoma, prosim, napravite malo ognja, da se ogrejem. Do niti sem moker.

«To se koj zgodi», dostavila je hitro mlinarica in razkopala še živ pepel. Lenka je nalomila nekaj suhih vej. Kmalu je zaplapolal močan plamen na

ognjišču in blagodejna gorkota je objemala Smodinove premrzle ude. Dobro mu je déla toplota; kajti sedaj je bližal desno, sedaj levo nogo ognju; z oživiljenjem premrzlih udov mu je oživel tudi jezik.

Ko je v naglici povžil nekaj večerje, katero sta mu ponudili ženski, jel je pripovedovati, kako se mu je godilo pri vojaki, kajti o tem, da je pobegnil, ni dvomil nikdo več.

«Vse bi še bilo, samo, da bi me ne peklo maščevanje onemu, ki mi je naklonil vse te dobrote». Krčevito je stisnil pesti, z rezko kletvico zagrozil staremu Roglju in pogledal je tako grozovito grdo, da se je Lenka obrnila v stran. Znan ji je bil ta pogled.

Peter je ubežal od vojakov, samo da se maščuje Roglju. Sedaj se je potikal po svetu zopet z ono druhaljo, ki se je skrivala večinoma v samotnih notranjskih gozdih, delala denarje, pa jih tudi rada pobrala, kjer je slutila velik kup. Žalega ni še storil nikomur, tako je pravil begunec, in ko se mu posreči znani namen, vrne se prostovoljno k zastavi. Dobro vé, kako jo zavije, da ga ne bodo ostro kaznovali. Potem se pa vrne domov, in sreča vzcveté njemu in še nekemu drugemu. A tega ni povedal, govorili so pa dovolj razločno njegovi goreči pogledi.

«Če se mi pa vse ponesreči», nadaljeval je z razkladanjem svojih načrtov, «kaj za to! Ogrenili so mi življenje, skvarili najslajše veselje, kaj mi je slednjič še do teh dnij na svetu, ako jih tudi skrajšam».

— Peter! vskliknila je Lenka nehoté. Ni se mogla premagati, da bi ga ne posvarila zaradi tako grešnih mislij. Petra je pa jedina ta deseda tako utešila, da je rekel: «Ne, ne! Ne strašim se življenja! Dotlej, ko bom prost, me bodo čakali moji zakladi. Skrijem jih varno, in nikdo drugi ne bo vedel za nje kot jaz in pa ti — Lenka».

Pozneje je govoril pametneje, in zelo v rahel nasmeh se mu je ubralo lice, ko so mu povedali, da je Rogljev Andrej šel na tuje.

Tedaj se je osmelila Lenka in dejala: «Peter, saj si zaradi tega še vedno kristijan. Zato te prosim, pusti osveto Bogu».

— Moja ljuba, rad te imam, ali tega ne morem, predaleč sem že zašel, dasi bi te tako rad slušal.

Deklica je zardela, kajti sram jo je bilo, da se Peter tako javno zaveda svoje oblasti zastran prstana. O, ti nesrečni prstan! In vendar mu ni še nikdar rekla, da jo sme tako nazivati, še nikdar mu ni obljubila, da bode njegova. Zato je nehala pogovor in nadaljne prošnje. Molče je čakala, kako se nocoj razreši sitni Petrov položaj.

Še dolgo potem so se pogovarjali v mlinu in petelin se je moral že drugič oglasiti prej, ko je stric Marko pokazal beguncu skrivno ležišče.

Ko se je zdanilo in so nekateri mljaji*) že na-

*) Vipavska beseda za osebo, ki nosi v mlin; nemški Mühlgänger. — Op. pis.

bijali po vratih, brisal si je stric Marko kar s pestjo krmižljave oči. Nič mu ni bilo danes prav povšeči, ker je premalo spal. Odpravil je ljudi, sklical hlapca in potem je stopil pogledat na seno po sinočnjem gostu. Petra ni našel več, pobral je pa zavitek starih cap — bila je Petrova vojaška obleka — ter jih nesel daleč tja pod grič v grmovje, kjer jih je založil s kamenjem. Nikdo ga ni videl in Marko tudi ni povedal nikomur, kaj skriva in čemu. Vedel se je, kakor da je nesel pepel na razmočeno trato. Saj so Petru vsi obljubili sinoči, da hočejo molčati o vsem, kar se je zgodilo.

Časa kolo se vrti hitreje in vstrajnejše kot druga kolesa.

Drevje stoji golo, veter prenaša in raznaša opalo listje z zavetja v zavetje, dostikrat ga pa vzdigne v silen nagrabeč ter ga podi naravnost v vodo. Zajci se bližajo človeškim bivališčem ter žalostno skačejo po osamelih zelnikih, kjer so nedavno do sita obirali kapuzne glave; tudi lisice kopljejo ogrce že prav blizu mlina, kajti prekanjene tatice vedo, da so boljše nego ogrci — mlinarjeve kokoši in race. Kdo bi jim zameril? Lisica ima rokovnjaško življenje. Gora je opustošena, dolina je gola, hrib kaže ogoljena rebra, senožet je rjava, vse je brez lepoticja, brez vsakoršne lepote. Narava komaj čaka, da zagrne sneg njene golotine, katerih pač nikdo ne kaže rad. Vse je skrbno urejeno. — Približala se je prava jesen. V mlinu se je

vse zibalo v navadnem tiru. Bela je podila mimo svoje zelenkaste valove, mlin je ropotal jednolično, kakor tedaj, ko so ga postavili; stric Marko je opravljal skrbno in vestno svoj mlinarski posel, samo Lenka je bila bolj molčeča in otožna. Dostikrat jo je videl stric, ko je ustala z objokanimi očmi ter skrivaj hitela na jez izmivat sledove skrivne žalosti.

Bližala se je zima.

Praznik Vseh Svetnikov je minil, za njim tudi spomin vernih duš. V zahvalno nedeljo po tem je kakor navadno zadnjič božja pot v Log pri Vipavi, potem preneha češčenje božje Matere do pomladi. In zato marsikdo pohiti k nebeški kraljici, da zahvali Boga za prejete dari ter prosi svojo milostljivo zavetnico nove pomoči.

Bilo je lepo, hladno jutro. Veliki zvon pri Materi Božji v Logu je veličastno vabil v cerkev. Omeniti moram, da tedaj božji hram ni bil tako veličasten kot danes. Cerkev je imela še staro pročelje brez velikanskega zvonika, ki je pozneje šinil iz milodarov v oblake Bogu v čast in njegovi milosti Materi v slavo, Vipavski dolini in njeni okolici pa v ponos in kras. Tudi cerkev ni bila še tako vabljiva in prijazna, vzvišena in krasna kot je dandanes; bila pa je v stranski kapelici že prav tista podoba nebeške Matere kot sedaj. Isti veličastni in zajedno milosti polni obraz je zrl z istim usmiljenjem na verno ljudstvo, kakor zré vse čase do današnjega dne, in ljudstvo je že ondaj

z istim brezmejnim zaupanjem klicalo na pomoč svojo nebeško Kraljico, kakor jo kliče še dandanes. — Toda zašli smo! Oprosti nam, čitatelj, to so mladostni spomini, kjer ima vsa povest svoje korenike.

Kmalu potem so zvonovi skupno vabili v cerkev, njih glas je donel daleč čez hribe in doline. In ta glas! Kedo ga ne pomni, ako ga je slišal samo jedenkrat v svojem življenju? Nadzemska milina zatrepeta človeku v srcu, nebeške misli prevzamejo vse njegovo bistvo, in za trenotek otrese z duše prah vsakdanjosti, prah nečimurnosti, v dušo se mu naselí čutila ob usmiljenju božjem in o milosti Kraljice nebes in zemlje.

Ni še utihnil zadnji udarec zvonov, napolnilo je že ljudstvo obširni bóžji hram. Ondaj je klečala pred podobo Matere Božje v molitev vtopljená deklica — mlinarjeva Lenka. Nepremično je zrla v molitvenik, le včasih je dvignila glavico ter bogaboječe pogledala svoji nebeški pomočnici v lice, potem je zopet povesila pogled ter molila zaupno, srčno, goreče, molila brez nehanja . . .

Nežni deklici so naglo minoli brezskrbni dnevi zlate mladosti. Sama ni mogla umeti, kako so se nakopičile skrbi na njeni rameni, pa saj tudi tega ni umela, kako je mogel Peter smatrati njo svojo zaročenko, ko ga od prvega trenotka, ko ji je podaril nesrečni prstan, ni mogla videti z lahkim srcem. Ona strast in oni strašni pogledi! Andrej je ves drugačen!

Lenkino srce je bilo že davno potrebno, da bi

komu potolažilo svoje bolesti, zato se je deklica danes zatekla k svoji najboljši materi.

Minila je sv. daritev, orglje so utihnile, ljudstvo je hitelo iz božjega hrama, samo Lenka je še klečala pred podobo nebeške Kraljice. Pred cerkvijo so jo čakale neke znanke iz Sanabora, čakal jo je stric Marko, oče Rogelj in pozneje tudi — Rogljev Andrej.

Ker deklice le ni bilo dolgo iz cerkve, stopal je Rogelj semtertja ter pozdravil tega in onega znanca, videl je tudi, ko je stopal za dekanom v kočijo gospod Anton, vipavski kapelan, ki je imel lani novo mašo. Bil je v dolgi dolgi vrsti županov sorodnik. Tudi tega je pozdravil ter se mu pobahal, da je letos tudi njegov Andrej sposoben za vojaški nabor.

«Kaj, še le letos?», čudil se je kapelan, «še le letos? Jaz sem bil že lani potrjen. Vojaški kapelan sem». Rogelj se je čudil, pozdravil odhajajočega duhovnika ter hitel potem pripovedovat družbi novico, češ: Ferjančičev gospod Anton je tudi vojak. A ni jih več dobil na prejšnjem mestu. Tudi Andrej je bil šel takoj po njegovem odhodu h kočiji ter se pomikal z družbo dalje proti Vrhpolju, ne da bi bil videl ali čakal očeta. Vrnil se je za nekaj dnij zopet v svoj rojstni kraj, pogledat ono prijazno trato, kjer mu je hotel oče za vsak kup pripraviti trdno zaslombo do smrti. Ali Andreja ni mikalo mlinarjevo imetje, ni ga vabilo ropotanje mlinskih koles, ne prijaznost strica Marka. Dvoje črnih očij in pa tisti kot majnikova

krasota vedno mladi obrazek brhke Lenke, — to ga je vabilo v obližje samotnega mlina. Čim dalje je taval po svetu, tem trdneje se je v njem oživljala želja po tisti samoti, po srečnem življenju Toda zaman! Vse skvarjeno, vse razdrto! Oh, ko bi mogel, ko bi se smel vrniti vsaj v one čase, ko je v mladostni brezskrbnosti zrl v lice lepi Lenki, ko je svobodno zrla ona njega ter se šalila ž njim kakor z rodnim bratom. Dà, bili so časi, pa minili so, kakor minejo lepe sanje, ne da se jih človek zavé, da more uživati njih blaženost.

Ko je Lenka stopila iz cerkve, ugledala je Andreja ter zelo zardela, potem pa zopet prebledela. On je stopil k nji, pozdravil jo kot nekdanje čase ter jo uprašal, ko je videl, da trepetá, s tresočim glasom: «Ali si se me ustrašila?»

— Nisem se te nadejala tukaj, Andrej. Vsi smo mislili, da si Bog vedi kje po svetu, sedaj si pa pri nas.

Andrej je gledal deklico kakor kakšno vzvišeno prikazen. Njen prebledeli, nekoliko trpeči obrazek mu je hudo del, saj mu je bilo jasno na njem, da žaluje po nekom, in oni nekdo bi bil Andrej najraje sam, pa se mu je zdelo, da je nekdo drugi na njegovem mestu. In vendar, in vendar, danes jo mora uprašati, kaj je obljubila Smodinu. Morda ni še prepozno . . . o, ti srečna misel! Morda! — Andrej namreč ni vedel, kako je s Smodinom, zato je urneje stopal za Lenko

proti domu. Pustil je strica Marka, da je drugim pripovedoval, kako so Francozje ono leto pobrali njegovi materi kruh iz peči, kako so potem izpili vino, kar se jim ni zdelo prekislo, ter potem odšli čez Nanos na Pivko, plačavši z besedo: adieu! Vse to je znal povedati stric Marko tako nadrobno, kakor da se je zgodilo učeraj. Imel je dober in živahen spomin. Često ga je Andrej poslušal zelo rad, priložil vselej tudi svoje mnenje, in potem sta oba z Markom skupno ugibala, kakšno bi bilo v naši deželi, ko bi se Francozje ne bili nikdar vrnili v svoje pokrajine, kakor jim jih je Bog odločil. Dasi se nista mogla zjediniti, kajti Andrej je trdil, da bi bilo boljše, Marko pa slabše, vendar so jima bili dragi takšni pogovori.

Ali danes je bilo vse zaman, da bi Andrej poslušal strica Marka. Srce mu je velelo v bližino k Lenki, s katero bi bil rad izpregovoril pametno besedo o bivših in tudi o prihodnjih časih.

«Kaj misliš Lenka?», uprašal jo je, «ali je Peter zelo nesrečen pri vojakah?»

Deklica se je stresla o tem imenu, ne morda za to, ker se je bala zanj, marveč za to, ker je pravil stric, da bi bili vsi kaznovani, ko bi se izvedelo, da so gostili in ohranili pod streho vojaškega beguna. Nenadejano to uprašanje ji je urinilo sum, da Andrej morda tudi kaj vé o Petru. Ni se mu hotela udati in vstrajno je prikrivala svoje misli in svoja čutila.

— Jaz mislim, da mu ni krivice, Peter je pismen

človek, po svetu je bil tudi, zato mu menda ni dolg čas po domu.

«In če pomisli, da sem za pravo jaz — čeprav nerad — kriv njegove nesreče, kaj deš, ali bi bilo to mogoče poravnati?»

— Kedo? Ti hočeš poravnati krivico, katero je komu prizadel tvoj oče?

«Da, Lenka! Tudi polovico življenja dam, ko bi ga bilo mogoče rešiti. A le za to, ker vidim, da trpi po nedolžnem in pa da trpiš tudi ti Lenka ž njim. Verjemi, da je meni zelo hudo zastran njega in zastran tebe. Saj veš, da smo bili prijatelji nekdam med seboj, kakor bi mi moglo biti vsejedno, če se vama godi slabo! Verjemi, Lenka! Ko bi danes mogel zamenjati službo s Petrovo vojaško, takoj ga rešim, samo da bi te zopet videl ono brezskrbno veselo Lenko kot nekdam».

Deklica je spoznala, da Andreju ni ničesar znano o Petrovem begunstvu. Obrnila se je v stran, obrisala solzne oči ter dejala mirno, a zaupno: «Andrej, ti si plemenita duša! Bog ti povrni usmiljenje, katero imaš z revežem. Meni pa —» solze so se ji udrle po licu, naprej ni mogla, zato se je ozrla po stricu, ki je stopal daleč za njima ter razlagal popotnikom svoje dogodbe. Skrivala je obrisala solze, kajti bala se je, da ne bi po njih sklepal Andrej, da ljubi Petra.

Počakala sta strica Marka in njegove družbe. Deklici je srce bilo dokaj nemirno, ker se je bala,

da bi se ne izdala s kakoršnokoli besedo. Ali zopet se je prestrašila te misli, spomnivši se, da s tem ne prepreči in ne odvrne nevarnosti, katera preti Rogljevi hiši od ubeglega Petra.

Andrej je zlata duša. Ko bi mogla in ko bi smela, povedala bi mu naravnost, kako je s Petrom in kaj se godi v njenem srcu. Ali ta nesrečni slučaj! Ako mu pove, ne bodè prav, in ako molči, kriva bode vsega, kar se zgodi v Rogljevi hiši. Škoda bode vrlega madeniča, škoda Rogljeve hiše, če bodo žalovali zaradi kakoršnekoli nesreče. O nesrečna misel! — Res, da si z očetom nista dobra, a zato so pa vsi, da je sin mnogo boljši od starega Roglja. Ta uzrok je deklica poznavala predobro: ta uzrok je bila mladeničeva poštenost in pa — ona, mlinarjeva Lenka sama.

Vsi ti razlogi so jo spravili na čudno razpotje, kjer ni bila v svojem življenju še nikoli: sama ni vedela, kakó in kaj bi ukrenila.

Bližali so se kraju, kjer je imel Andrej zaviti po stezi v Podvelb, ali on si je izprosil dovoljenje, da sme spremiti Lenko do doma. Saj ni bil že jako dolgo pri mlinarjevih. Povedal je celo, da ni namenjen domov, ker ga oče, katerega danes še ni videl, tako ne mara, s starejšim bratom se pa včasih vidita in pomenita o domačih razmerah. Andrej Rogelj je namreč dobil službo v nekem mlinu ob dolnji Vipavi. Tu so mu dobro došli vsi opomini in nauki, katere mu je

včasih ob ropotanju mlinjskih koles upil na uho stric Marko.

Čudil se je danes Lenki, da se ni prav nič branila, ko se je ponudil, da jo sprejme domov. Radostno mu je odgovorila, da jo veseli, če pojde s stricem in ž njo pogledat v mlin k materi. Te besede so zvene le mladeniču na uho kot najslajša godba. To je bil pravi odmev njegovemu srcu!

Polagoma so stopali vsi trije proti mlinu. Velikanska kolesa so danes mirovala. Voda je drvila z divjim vriščem v strugo. Na vrtu so se gibale v vsi sveži krasoti pozne vrtnice in žareče georgine, katere je posadila in vzgojila Lenkina roka. Na oknih so odsevali v bujnem cvetu goreči nageljni, „roženkraut“ in „goreča ljubezen“.

Andrej je vse to pregledal v hipu in nekaj ga je zbodlo v srce, kakor strupena ost, zavest namreč, da je on v tem kraju tujec, kajti nekdo drugi lahko reče, ker ima tudi pravico do tega: Lenka, povij mi šopek iz onih le cvetic; drugi ima mesto v Lenkinem srcu. O, mladost! — — —

Nekaj ur pozneje, ko se je solnce že nagnilo do zapadnih gorâ, zavladal je večerni hlad, rdečilo zahajajočega solnca se je prijelo vipavskih gričev, hladen veter je dahnil semkaj preko Hrušice, in na dolgo se stegajoče sence so se čedalje obsežneje raztegale po tem delu mile slovenske zemlje. Ondaj je stopal iz mlina po stezi navkreber Rogljev Andrej.

Dasi začetkoma ni bil namenjen domov, ljubezen do rojstne hiše, ljubezen do očeta mu ni dala ostati. V mlinu ni mu dalo, vrniti se v prejšnjo službo, kajti slutil je, čeprav mu niso povedali naravnost, da se zbirajo oblaki nad njegovim rodnim domom.

Srce v prsih mu je bilo nemirno, lice mu je žarelo pogumno, pogled se mu je zmagonosno širil preko domačih dobrav in poljan. In vendar ni izvedel danes ničesar posebnega. A dobri duši, kakor je bil Andrej, zadoščalo je to, da mu je Lenka zaupala svoj strah o Smodinu, ki bi se morda utegnil vrniti domov. Takoj se mu je zazdelo, da mladenič, čegar nade so bile uničene z dolgimi vojaškimi leti, ne namerava dobrega s svojimi nasprotniki. Saj mu je ob odhodu v Trst sam zažugal, da se ga bodo še spominjali pri Roglju. Dasi mu Lenka ni povedala nič več kot samo sumnjo o Smodinovem begu od vojakov, slikal si je Andrej v domišljiji res pobeglega mladeniča, čegar čuti in želje so že prej presejali razum navadnega človeka. Videl ga je v tolpi navadnih razbojnikov, katerim je srce že vsled samih zločinstev osurovelo in odmrlo za vse dobro in plemenito.

Ako izvedó ljudje, da je že prej tako neprikljubljeni človek podivjal zopet med razbojniki in uzmoviči, strese se vsakdo, začuvši njegovo ime. Tudi z Lenko sta se pogovarjala o tem, ali ona je sodila Petra povsem drugače: milo in ugodno, kakor bi ga sodil le Andrej sam, če bi ne vedel, da mu je na

poti. Lenka je v tem popolnoma njegovih mislij. Če je ne vežejo s Smodinom srčne obljube, — česar pa Andrej nikakor ne dvomi, mora biti uzrok njenemu tako javnemu in jasnemu govorjenju samo strah. Ali ne, ne, to ni mogoče! To si je ponavljal Andrej neprenehoma ter srčil samega sebe. Saj mu je na prsih duhtel — šopek. Res, da si ga je pripel sam, sam je tudi pobral cvetje iz sveže vode na skledniku, toda Lenka ni mu branila. In to ga bodri. To cvetje je razširjalo v Andrejevi duši sladko nado, katere si je bil svest, a bal se je določno misliti o nji. Morda vendar ni tako! — O, kako težki, kako dolgi so trenotki med upom in strahom, pa Andrej je bil vesel, da ni še vse izgubljeno, vesel je bil, da je mogel, da je smel še upati; kakor je danes prepričan, ostala mu je vsaj še nada, o kateri je mislil, da je zanj že davno ni več.

Minilo je že leto, kar ni bil doma. Zato je v duhu pozdravljal nedogledne domače hribce, pozdravljal znane trate in vrste posajenih vinskih trt. Kolikokrat v svoji mladosti, v svojih prejšnjih letih je tod veselo ukal, trgjal grozdje, prepeval z družbo in bil dobre volje. Sam je bil vesel in zadovoljen ter je ponujal drugim božjega daru. Sedaj je drugače.

Bival je na tujem in spoznal, da so tudi drugod ljudje ter da druga srca tudi čutijo tako kot on. Bolelo ga je, da ni oče ž njim istih mislij, a sedaj spoznava tudi to, da bi bila Lenka s Smodinom ne-

srečna. Saj je izvedel danes dovolj. Obljubiti ji je moral sicer, da nikomur ne pové njenih slutenj, ali kdo more pritrditi, da se tukaj ne obistini prislovica: ko vé jeden, vé sam; ko vesta dva, vesta oba; ko vedó trije, vedó vsi ljudjé. Morda pa vé nocoj Petrovo skrivnost že več kot pet ljudij!

Že to bi bila zanjo nesreča, ko bi mu bila sploh kedaj verjela, če že ne poštevamo Smodínovega značaja. V srcu se mu je vzdigovala upornost proti temu človeku in čim bolj je razmišljal, da mora in mora ubraniti Lenki misel o takem ženinu, tem bolj se je v njem oživljala zavest, da to ni mogoče, ker Lenka je sama dovolj modra in previdna.

Napravil je sto načrtov, da ji odvrne to misel. Spominjati jo hoče nekdanjega prijateljstva, srečnih mladostnih let, in morda ga bo slušala. Ko si je nasladil srce z nado, da ona slednjič vendar odkloni vsakoršno zvezo z begunom in roparjem, ustajala mu je kakor vshaja večernica pred jutranjim solncem prijetna misel, da bi bil pač on jedini, ki bi nadomestil Smodína, če je res že zavzel me to v Lenkinem srcu. Sladka nada!

Kmalu potem je prestopil prag domače hiše.

Oče ga je sprejel mrzlo, kakor sprejme neznanega tujca. Veseli so ga bili toliko bolj domači. Marsikomu je bilo dolg čas po blagem mladeniču, ki je sicer slušal očeta rad in povsod, kjer je vedel, da je prav in da mora tako biti; ko pa ni bilo drugače,

povedal je očetu Roglju kakšno, da je vzrasel kot puran ter slednjič jel jadikovati o slabih časih in slabih sinovih ter končal z ono pesmijo starega Kranjca: jajce več kot puta vé.

Vsi so vedeli, da je moral Andrej po krivici zapustiti domačo hišo, kajti povsod so raznesli Rogljevo izdajstvo in povsod so ga grajali; županovim nasprotnikom pa je bilo to dobro orožje, s katerim so dan za dnem pridobivali tovarišev in somišljenikov. Namenili so ga vreči na spomlad, ko bodo nove občinske volitve. Oče Rogelj je dobro poznal te petelinčke, med njimi tudi Gorjanca, ki je bil Andrejev najboljši prijatelj, ali kakor še nikoli, ni se bal tudi sedaj. Nekoliko je vzrojil, če je slišal godrnjanje med občani, odgodrnjal je tudi sedaj slabe čase ter jih primerjal z neumestnimi primerami s sedanjimi piškavimi časi, ki niso na pol toliko vredni kot so bili oni izza l. 1848. in še prej. Tedaj so ga nasprotniki gledali navidez strahopetno. Rogelj je pa stopal oblastno po sobi, kakor stopa vojskovodja, ko narekuje nasprotniku po dobljeni zmagi mirovne pogoje.

Andreja ni cenil mnogo več od vaških nezadovoljcev

Šele, ko ga je nocoj sin poklical v stransko sobico ter sta se pogovarjala več časa sama, pogledal ga je nekoliko mileje. Spoznal je njegovo odkrito srce. Andrej mu je namreč skrivnostno opomnil Petra Smo-

dina in neverjetne bajke o njegovem begunstvu. Rogelj se je molče začudil, rekel pa ni ničesar.

Andrej je slutil, da njegova pot ni bila zaman, in ker ga je nagovarjala tudi Lenka, da je bolje, če ostane doma, slušal je željo domačih ljudij ter se zopet oprijel domače hiše.

III.

Tu je bil, tu ga ni,
Sam hudič za njim tiči.

NARODNA.

Minila je zima in po logih so naznanjali beli zvončki novo pomlad. Veselo življenje se je zopet vrnilo v probujeno naravo.

Velikanoč se je bližala v vsi sveži pomladni slavi.

Zvonovi so molčali v zvoniku kakor nemi, neprijetni glas cerkvene raglje pa je naznanjal Podvelbčanom in drugim sosedom čas molitve. Cerkev je žalovala vsled smrti našega Rešenika, narava se je pa pripravljala, da z vso krasoto poveliča veličasten praznik Gospodovega ustajenja. Jasna noč je bila, polna luna je veslala na nebu kot pastir med mnogobrojno čedo migljajočih zvezdic. Raglja v zvoniku se je zopet oglasila: to je zadnji opomin k molitvi v čast sv. Florijanu, „da bi varoval nas in vse sosede časnega in večnega ognja na duši in na telesu“. Raglja je utihnila, iz cerkve pa se je usula velika

množica ljudi, ki so molili pri božjem grobu, kajti Veliki petek je bil, in ljudstvo je prihitelo počastiti sv. R. Telo.

Med potoma so imeli sosedge zopet svoje posebne pogovore.

«Kaj déš Jože», pravi Čevljaričev France, visok, junaški človek, majhen gospodar pa velik gozdar — z drugega konca vasi, «ali je res, da se klati Peter Smodin tod po naših gozdih?»

Jože Nacek, majhen možiček, živahnih očij, pol kmeta pol trgovca, obrni se je k sosedu Čevljariču in dejal: «Jaz verujem, da mora nekaj biti na tem resnice. Le pomisli: oni dan sva šla z bratom v Piklje po vožič drv, ker so nam bila pošla za domačo kurjavo. Nisva se mudila dolgo, vendar sem si mislil, če se človek le prikaže v gozd, rad založi kaj v usta. Zato nama je žena spekla iz turšične moke malo pogačo, da jo vzameva seboj. Ali meniš, da sva jo pokusila? Kaj še. Prav skrbno sem jo skrtil v grmovje in tudi založil z listjem, a ko sva naložila in povezala, usedla sva se, da zagrizneva, pa ni bilo kaj. Pogače ni bilo več v grmu. — Miši je niso pojedle tako naglo, kajti od grma naprej v goščavo sem zapazil človeške stopinje. Jaz sodim, da je bil Smodin».

— Glej, prav zato sem te uprašal, ker sem želel od tebe samega izvedeti istinitost ljudske govornice. Veš, pa ne zameri, ljudje često povedó več kot je treba in najraje več kot je res. Podkrajci so mi

pravili namreč oni dan, da vama je Smodin dobro plačal pogačo, ker je pustil v ruti, kjer je bila zavita, omot bankovcev.

«E, pojdi no, pojdi, še rute nisem našel v grmu. Smodin je pobral oboje».

— No vidiš, tako se potem človek zapelje, če veruje ljudskemu golku. Ali tako, kakor se ti izgovarjaš, izgovarjal bi se lahko vsakdo.

«Vendar ono, kar so mi pravili drvarji vrhu Medvedca v Hrušici, o bankovcih namreč, mislim, bode res, ker možje niso lagali».

— Samo to so ti pravili? uprašal je počasi Nacek.

«Ne, tudi to, da je šel malo dnij prej mimo njih čuden lovec z lepo rmeno brado, ter jih uprašal, komu tešejo. Ko je izvedel še njihova imena in priimke, usedel se je na bližnji porobek in nabil puško, potem je zlagoma zopet ustal, uprašal, če imajo s seboj kakorčne koli pijače, in ko so mu hoteli postreči z vodo, odpravil se je dalje. Kajpak, kdo bo tako pameten, da bo dajal tujcu vina ali žganja, ko ga je sam stokrat bolj potreben. Tudi drvarji so mislili, da se ga otresejo s samo zvijačo. Ali lovec je pogumno stopil k prvemu, pomeril mu s puško v trebuh ter napel petelina. Drugi, kajpada, so gledali oplašeno. Kdo bi se mogel v taki priložnosti domisliti kaj pametnejšega; tovariš si je pa mislil, bolje je s celim trebuhom požirati snežnico kot s prestreljenim vse vino in žganje, kar ga premore svet. Nič prav dolgo

ni oplašeno pogledoval svojega sovražnika. Kar hipoma je preračunal, da bi ne bilo dobro, če bi — kakor vse kaže — v smrtnih bolečinah, brez odpuščanja grehov in brez pokore ostal sredi gozda. V tem so tovariši pobegnili, on je povedal, kje imajo skrita telesna krepila, potem jo je potegnil strani, kakor bi mu bil sam peklenšček za petami, Smodin pa — kdo drugi bi neki bil! — zmočil si je žejno grlo z njihovim tropinovcem. Za izpito pijačo jim je pustil v steklenici na neotesanem tramu stotak, o katerem so na vsa usta trdili, da je ponarejen, pozneje pa so se prepričali pri sami finančni straži, da je pravi.

— Poglej hudirja, nama pa ni ničesar dal za pogačo, jezil se je Nacek.

«Morda zato, ker jo je dobil brez sile», tolažil ga je France.

— Naj pa bo. Nikoli nisem bil lakomen kri-
vičnega denarja, in zastran pogače tudi nisva zaglad-
nila z bratom. Bog mu jo blagoslovi!

Čevljarič je stopil v hišo k svoji družini, Jože Nacek je šel še nekaj korakov dalje in tam krenil v drugo stran poti, kjer je trdno zaprl duri za seboj, kajti ni si želel srečati Smodina, tudi ko bi mu ponujal petak za pogačo.

Vesela Velikanoč je bila tisto leto Podvelbom. Vreme je bilo krasno in toplo. Zemlja je že kazala, da jo je polovica preorane in obsejane, ledine

so bile olepšane s podleski, vijolicami, marijeticami, trobenticami in s temno-zeleno travo. Drevje je bilo v najlepšem cvetu, med vejami so se pa spreletali krilati pevci ter izkazovali svoje umetnosti.

Ljudje so izvedeli, da jim bo kmalu voliti župana; Rogljevi nasprotniki so bili pa tako drzni, da so trdili, kakor da so že otemnili njegovo slavo. Kakor so vsi vedeli, županil je Rogelj mnogo let ter nakopal sebi, še raje pa občini marsikatero breme. Ni mogel drugače, saj se je drugod godilo ravno tako, a ljudje so se nadejali, da nehajo z Rogljevimi županovanjem vse te nadloge. — Veseli dan zasije v vas, veseli dan zmage — prava Velikanoč! Kakor je pričelo uprav zdaj v naravi, takó tudi Podvelbom, novo življenje. — —

Veselo so peli zvonovi Velikonočni ponedeljek popoldne ter vabili k slovesnim večernicam v malo, a lepo ozaljšano cerkev. Že izza starodavnih časov imenuje se ta dan — dan lišpa, dan „ofertije“, kajti ondi vidiš vso lepoto obleke, kar je premorejo skrinje in predalniki pod št. lenartskim zvonom. Veliko nedeljo ni na pol toliko lepotičja kot ponedeljek. Ta dan popoldne pa pogledajo možaki prav radi v gostilnico, katji velika nedelja jim je tako častitljiv dan, da ne gre niti sosed k sosedu. A v Velikonočni ponedeljek ga pa izprazni svojo merico, kdor ima le kaj pod palcem.

Rogljeva gostilna — jedina v vasi — polna

je samih domačih ljudi. Andrej je imel dela čez glavo, vendar je pazil, da je postregel vsakomur, kolikor je mogel. Med pivci je bil tudi stric Marko iz mlina. Kakor vsako leto, ustavil se je starček tudi letos na ta dan pri Roglju, da se kaj pogovori ter pozdravi redke svoje vrstnike. Ko se je jelo mračiti, odpravil se je domov, in Andrej mu je naročil več kot sto pozdravov; ondaj mu je Marko mignil skrivoma, naj stopi nekoliko ž njim na cesto.

«Smodin je blizu», povedal mu je skrivnostno. «Že nekaj večerov ne miruje pes okolu naše hiše. Nisem ga sicer spoznal, ali stavim, da se nisem motil. Morda si videl te dni Lenko? Ubogo dekle! Z obraza ji lahko spoznaš, da komaj skriva neko tajnost v duši. Ali mi jo tudi vemo. Smodin slutiti, da bi mu utegnil ti biti na poti, pa jo varuje. Veruj mi, Andrej! Toda reciva, da jo varuje zastonj, kaj ne da? — To sem ti hotel povedati. Ostani zdrav!»

Stricu Marku je vino razvezalo jezik, kakor da se je pomladil za dvajset let; stopal je srčno in veselo proti domu. Andrej je pa mislil, da se je podrlo nanj pol sveta, ko je izvedel, da Peter res ni več pri vojakihi ter da stopa in lazi za dekletom. Gladko zna govoriti, obeta ji zlate gradove, srečno bodočnost, dekle mu gotovo veruje in prisega zvestobo.

Stresel se je mladenič o tej misli. Nikakoršna družba ga ni mogla več oveseliti nocoj. Celo zgovorni Čevljarič se je trudil zaman, da bi ga oživil.

Jože Nacek mu je ponujal pijače in ga klical, naj prisede k njemu. Gorjančev Tone, silen človek, ki se je ponašal s svojo telesno močjo tudi pred vsem svetom, če je bilo treba, vabil ga je k sebi ter mu povedal brez ovinkov in vpričo vse družbe, da bo moral biti po vsi pravici Andrej Rogelj prihodnji župan, ko bi bil le nekaj let starejši. Modrosti, previdnosti in učenosti ima za ta posel dovolj, toda kar ni, bode še lahko. Andrej je dobro vedel, da je Tone najodločniši nasprotnik njegovemu očetu, in le Gorjanec, nikdo drugi, izpodmakne Roglju županski stol.

«Kdor je in kdor bo župan, delaj pravično, pa bodi Peter ali Pavel», zavrnil mu je Andrej.

— Tako je, tako! To je pošteno govorjenje, takih mož potrebujemo! klicali so vsi Andreju, ki je bil v tem že nekam zginil skozi duri. Ni mu bilo do tega, da bi ga hvalili, ali neka sveta jeza ga je prešla, ko je pomislil, kdo je za pravo kriv sedanjemu njegovemu strahu, kdo muči Lenko, kdo vznemirja strica Marka in zakaj? Le oni, ki je kriv, neče ničesar vedeti o tem.

«Ta-le stric Marko jih vé iz prošlih časov», dejal je nekdo tam v kotu, kajti vsem je zopet pošla skupna nit pogovora.

Meni je pravil lani po zimi, ko sem prinesel ječmen v stope, da je še on pobiral kroglice, katere so Francozje razstrelili tu-le nad nami v Rogljevo

kaščo. Mislili so namreč, da jih tukaj čakajo cesarski, a kje so bili že ti!

«Kam so zbežali ondaj domačini?»

— Marko pripoveduje, da so odgnali živino na nanoške poljane ter jo ondi poskrili v doline. Česar niso mogli poskriti, pobrali so jim Francozje in poklali. «To se morali biti hudi časi!», zdihovali so nekateri možje.

— E, hudi, pritrjevali so starejši gospodarji, kakor so slišali očeta ali deda. Tedaj so govorili: srečen, kedor ostane živ. In vendar jih je ostalo še veliko. Vojska je bila in minola, Francozje so prišli in odšli. Tako je od vekov na svetu. Še nikdar ni bilo tako slabo, da bi ljudje v sili ne mogli živeti. Pijmo ga, saj niso najslabši naši časi! Tako se je završil pogovor in zazveneale so čaše. Gorjančev Tone, ki je že med tem nekaj čeljustil o svoji moči in pa koliko njih bi se ne bal, ko bi res pritisnila sila, začel je zdaj, ker je bil že nekoliko vinjen, naravnost zabavljati županu Roglju.

Čevljarič mu je nekaj časa vlekel po dlaki, pa ne dolgo, kajti vino mu je ogrelo živce in prav glasno je začel pripovedovati, da velja tudi on nekaj na svetu, čeprav ni velik posestnik kakor Gorjanec. Cesarja je služil, a Gorjančev Tone ga ni.

Posegli so vmes sosednji pivci, med njimi tudi Jože Nacek, ki se je trudil, da bi dokazal to, kar so vedeli vsi. Hotel je namreč prepričati svoje potrpežljive

sopivce, da veljata Čevljarič in Gorjanec res vsak nekaj, a vsega pa nikdo od njiju. Njemu se je pridružil Andrej, katerega je šele ta krik predramil iz zamišljenosti, potem tudi njegov starejši brat, ki je bil pri pivcih v „ekstra“ sobi, obema se je pridružil še oče Rogelj. Ta je najhuje upil na Gorjanca, kajti že davno je kahal jezo proti njemu, ker Gorjanec je bil prvi, ki mu ni hotel vsake potrditi.

In da ne zamolčimo resnice: prav očetu županu se je godila najbolj trda v tem prepiru. Gorjanec je ustal, udaril po mizi, da so kupice odskočile pol vatla kviško ter popadale na tla. Vino se je cedilo na vseh oglih od mize. Glasno kričaje je zahteval Tone, da se oče Rogelj ne mešaj v pogovore, ki mu niso nič mari. Če sta se sporekla s Čevljaričem, poravnata razpor ložje brez njega kot ž njim.

«Nikakor ni treba», tako je zlobno dostavil Gorjanec, «da bi župan svoj nos vtikal v vsako zelje».

To je Roglja tako ujezilo, da je kar skakal od tal, a spregovoriti ni mogel ničesa vsled velike razburjenosti in pa zato, ker mu je Gorjanec tako ročno in brzo našteval vse grehe njegovega županovanja, kakor da se jih je vsaj že tri dui učil na pamet. Barantanje z občinskim gozdom in poleg tega Rogljeva široka usta, ki vse požro; pridrževanje in zadrževanje denarja za oskrbovanje vojakov v prejšnjih letih — dobiček je zopet zlezel v Rogljev nikdar siti žep; denar o prisilnem posojilu, tudi ta je zginil po nepo-

znanih potih v Rogljev mošnjiček. Vse to je vedel Gorjanec prav natančno in spričeval svoje trditve z imeni drugih, sosednjih županov, ki so bili veliko ali malo zapleteni v jednake grehe. Oče župan se je zagovarjal le puhlo. Vsi so zrli le v Gorjanca, kajti take, kakor nocoj, ni jih povedal Roglju še nikdo, in ko bi bili sedaj le glasovali, kdo boji zanaprej župan: Rogelj ali Gorjanec, dobil bi Tone vse glasove, Rogelj pa nobenega, kakor se je tudi zgodilo dva meseca pozneje pri volitvi.

Nocoj je poleg vinskih duhov vsem puhtelo veselje in začudenje z žarečih obrazov. Gorjančev Tone je zmagal, to je bilo jasno kot beli dan, da-si ni tega zinil nihče. Roglja je silno pekel ta poraz.

Najžalostneje je gledal očeta Andrej; Gorjanec mu je zdelaval očeta, očital mu je krivice in nepostavnosti, o katerih je vedel največ le on sam. Niti ust ni odprl, da bi branil očeta, iz sobe zgubiti se tudi ni mogel, bilo je prepozno. Tone je bil namreč silno razježen in gotovo bi bil kar naravnost povedal, kdo mu je pravil vse nedostatke in črne pike Rogljevega županovanja. Andrej bi si bil s tem nakopal še hujšo očetovo jezo. Poznal je, da sta se v Gorjancu združila vino in pa strast.

Nekaj let je že namreč, ko sta se pogovarjala o nekaterih občinskih stvareh ter le kot dorasla dečka primerjala, kako vse drugače bi bilo lahko, ko bi hotelo biti. Ondaj mu je moral Tone slovesno ob-

ljubiti, da bo molčal o vsem, in sedaj se je spozabil. To ni bilo prav.

«Oče Rogelj se je umaknil užaljen v drugo sobo, Gorjanec je pa segel v roko Čevljariču: Na, tu je moja desnica! Prijatelja ostaniva! Sedaj vidiš, da tudi jaz nekaj vem».

— Resnično, resnično, Tone! hitel je Čevljarič. Tako je!

Jože Nacek se je pa smehljaje pririnil k obema in modroval:

«Ali nisem jaz prav govoril! Vsak nekaj ve. Gorjanec ni prazne glave. Ko bi bil služil še cesarja, vedel bi več kot jaz in Čevljarič skupaj. Ni res? In še to rečem: Ako bi bil pismen človek, spravil bi v vrečo ne samo očeta župana, marveč nas vse. Tako je!»

Gorjancu je dobro dela taka pohvala in takoj je poklical Nacka pit, da-si ga je bil on toliko potreben kolikor luči o belem dnevu.

Vsi so bili zadovoljni z Nackovimi besedami, in živahno govorjenje, podobno žuborenju bližnjega potoka, je odmevalo iz sobe, ki se je jela po malem prazniti, kajti oče Rogelj se je prikazal na vratih in opomnil — kakor še nikoli prej — da po postavi ne sme več točiti. Prepozno je že. Gorjančev mu je hotel nekaj ugovarjati, pa drugi so ga potolažili, češ: za danes imamo zadosti mi in — Rogelj.

Kmalu potem so v stolpu odmevali težki udarci polnočne ure.

Po vasi je bilo vse mirno. Zadnji ponočnjaki so krulili v Orešje k studencu, menda hladit si vroče glave. Od ondi pa so se vračali redkokedaj skupno, marveč se porazgubljali vsak na svoje ležišče. Tako se je zgodilo tudi nocoj.

Sem od juga je dihal gorak veter ter prinašal blagodejne duhove svežega zelenila in vonj novih cvetic; jug je tudi dihal v naravo novo življenje. A kdo bo to opazoval o veselih velikonočnih praznikih?

Vas je bila mirna, kakor da so njeni stanovalci nagloma zamrli za kužno boleznijo, nikjer ni bilo več svetlobe, razven skozi cerkveno okno izpred velikega oltarja, kjer sveti večna luč.

Samo v Rogljevi hiši niso še vsi spali.

Andrej je premišljal dogodke prošlega večera, in nikakor mu niso hoteli v sklad z vestjo, ki mu je neprenehoma očitala, da bo on sam vsled neprevidne zaupnosti kriv, če pahnejo o bližnji volitvi njegovega očeta raz županski stol. In vendar ni povedal Gorjancu Andrej nič preveč, le nehvaležnež je potem vse videl v nadnaravni velikosti ter je vrgel očetu županu v obraz. — Andrej se je spominjal besed strica Marka in je v duhu že videl Lenko ob Smodinovi desnici. Stresel se je o tem prizoru in dolgo se ni mogel umiriti. Mislil je to in ono ter se slednjič tolažil s tem, da je dekle zadnji čas proti njemu mnogo prijaznejše nego je bilo prej. Že to kaže dovolj jasno, da je pozabila Smodina. — Ne, ni mogoče! Kaj je

pravil stric Marko? Ali ni mogoče, da je le navidezno takšna do njega, s Smodinom imata pa skrivne pomenke? Kdo vé, če ne prihaja potepenec tudi kar naravnost v mlin, ko sluti, da ni tam tujih ljudij? Zato se mu je Lenka zdela premodra in prepametna. Toda Marko je pogledoval tako skrivnostno okolu sebe, kakor da nekaj po sili zakriva, česar ne more povedati. Marko je blaga duša, boji se za Andreja. — In vendar je gotovo, da hodi Smodin še vedno za Lenko. Če ga ona ne mara, ali ni najlepše in najkrajše, da mu to pové?

Tudi teh mislij ni mogel mladenič spraviti v sklad s svojimi nazori. Prav nemirno je zaspal in neprijetne so bile njegove sanje. Stal je pri Beli ter gledal, kako je nekdo stopal okolu mlina, slednjič je pa spoznal Smodina, ki se je pomikal iz vode z mrtvo Lenko v naročju. Utonila je revica. Smodin je govoril sam s seboj: Andreju jo ponesem. Ker ni bil vreden žive, ima naj mrtvo! — Andrej je gledal, kam jo položi, pa voda je bila velika in grozno je šumela. Nikakor ni mogel na ono stran in dolgo, dolgo je gledal, kako je stopal njegov nasprotnik z mrtvo deklico proti Podvelbu.

Res, da so bile to le sanje, ali Andrej je trpel grozne muke.

V tem času je plazilo več črnih senc ob zadnji strani Rogljeve hiše. Postavljena je bila k oknu lestva, in druga za drugo lezli sta dve možki postavi po nji

navzgor v hišo, tretji je čakal na tleh. Živa duša jih ni slišala, živa duša se ni ganila v hiši.

«Spi, kakor bi ga ubil», šepnil je nekdo.

— Pomagaj mu, da bo njegovo spanje raztegneno na vso večnost, velel je drugi. — Nič boljšega ni zaslužil.

Oba se kakor senca na tihem vrneta v spalnico očeta Roglja. Bilo je več pomagačev, njih voditelj pa, ki je prvi pokukal v županovo sobo, je bil — Peter Smodin. Morda se mu je vzbudila kosmata vest, ali pa je imel očetu Roglju še kaj važnega povedati pred smrtjo: «Stoj!», šepnil je tovarišu, ki je že otipaval s palcem ostrino širokega noža. Imel je namreč ukaz, naj zabode Roglja. Smodin sam si ni hotel onečastiti svojih častitih rok s tako krvjo. Prav nerad ga je slušal nočni tovariš in še zmeraj je tipal ostrino, ki je imela kmalu doseči vse skrivnosti Rogljevega srca. V tem je stopil Smodin bliže spečemu županu, vrgel mu nekaj čez glavo, tovariš pa, ki je dobro umel tako delo, približal se in mu ročno, kakor bi trenil, zvezal roki pod kolena. Med tem ne prerahlim ravnanjem se je mož zbudil, a ker se še ni zavedel in je imel tudi usta zamašena, ni si mogel drugače pomagati, kakor da je sunil z nogo proti dozdevnemu sovražniku. A nikogar ni zadel, in Smodin je šepetal zlobno njemu na uho: «Počasi, počasi prijatelj. Le mirno se pomeniva. Smodina ste dali k vojakom. Tam je umrl in njegov duh vam ne da mirovati. Obljubite mi, da

ne boste Andreja nikoli več silili, da bi vzel Lenko, in vaše življenje bo podaljšano za nekaj let, sicer pa le sklenite s svetom in z Bogom, kajti — — — » Smodin ni mogel končati. Rogelj se je zavedel in predobro poznal po glasu in po pesteh, ki so ga tiščale na posteljo, da to ni samo Smodinov duh, marveč da mora biti tudi telo. Stresel se je in napel zadnje moči, da bi se izvil. Toda zaman! Čutil je, da ga tiščita dva. Med silnim premetanjem in borenjem je Rogelj zadel z nogo ob stol, ki je bil zraven postelje. Stol se je prevrgel in močno zaropotavši telebnil na tla. Hkrati se je izvil starcu iz prsij zamolkel vzdih kakor pobitemu volu. Bil je tožen glas, podoben bolj mrtvaškemu klicu iz groba nego človeškemu vzdihu.

Rogelj je vedel predobro, v kakšnih pesteh je, vedel je, da so mu sešteti trenotki na zemlji. Kdo bi ne vzdihnil v takem trenotku? Smodinov tovariš je že stopil k Rogljevemu vzglavju, stresel starca za vrat, da se mu je glava zamajala; kakor makova na njivi; v tem hipu mu pa Smodin nekaj tihoma pové na uho. Skrivna svetilnica je zablestela Rogljo v smrtno blede lice, britko jeklo se mu je zasvetilo na prsih, ali zopet je pošepnil Smodin tovarišu: «Stoj! Ni še čas. Morda se uda!» Stopil je bliže k vzglavju, da bi ga nekaj uprašal, pa tedaj so se odprla vrata za njegovim hrbtom. Andrej ga je zgrabil za vrat in treščil z vso močjo ob tla. Zločinec, ki je držal očeta za grlo,

ustrašil se je tako nenadejanega napada, da je mislil na svojo obrano, ne pa na one stotake, katere mu je obljubil Peter Smodin, če umori Roglja.

Andrej mu je postavil Smodinovo dvocevko na prsi. Tolovaj mu jo rine strani in se vrže z vso silo na Andreja. Peter Smodin se ni ganil na tleh. Andrej je tiščal, kolikor je mogel sovražnikovo roko z bodalom od sebe. V ti borbi izpusti puško iz roke, da bi se lože branil, orožje zaropoče na tla in se sproži s silnim pokom, ki je pretresel vso hišo v nočni tišini. Tolovaj se je valjal okrvavljen na tleh. Ali v tem trenutku je čutil drugo roko za vratom. Smodin se je zavedel, razpoznal položaj ter se jel braniti, da bi mogel uiti. Krčevito je tiščal Andrej sovražni roki, pa Smodin je močnejši — — — Vrgel ga je na tla ter mu stopil na prsa.

Tedaj je prihrumel Andrejev starejši brat iz dolnjih prostorov. Prišel je še pravočasno na pomoč, ali Smodin mu je ušel.

Tisti čas se je vršil za Rogljevo hišo drugačen prizor.

Andrejev brat je bil sinoči zvalil Gorjanca na svoje ležišče. Najsi tudi nerad, udal se je in zaspal ž njim, ker se ga je bil nasrkal malo preveč. Toda po noči, ko ju je vzbudil strel, ustala sta oba. Prvi je bežal k očetu, Gorjanec pa okolu hiše gledat za roparji. Onega, ki je držal lestvo, zgrabil je za vrat, da ni niti jeknil več; Smodin se je pa tedaj nagloma

spuščal po lestvi na tla. Tudi on mu je prišel v pest. Oba je držal za vrat in dvignil kvišku, da sta visela med nebom in zemljo. Gorjanec si je privoščil ž njima še drugo igro. Potrkal je namreč ž njihovima glavama, da sta gotovo videla sto solnc na nebu. Hotel ju je vleči s seboj v bišo, kjer je že vse vrelo skupaj, toda hkratu je začutil nekaj mrzlega v hrbtu. Za njim je namreč pritekel tretji ropar in ga dregnil z nožem, da je izpustil ujetnika ter se zvalil po tleh. — — —

Andrej je razvezal očeta in prevračal na tleh ležečega zločinca, da bi se prepričal, če je še duh v njem. Vsi drugi so pobegnili.

Komaj je minil prvi strah in se je oče Rogelj oblekel in pokrepčal, oglasile so se ženske. Hiša se je jela polniti sosednjih ljudij. Vsakdo je hotel posebe izvedeti, kako in kaj je bilo, vsakdo je hotel tudi videti mrtvega zločinca. Vsi so ga ogledovali in preobračali, pa nikdo ga ni poznal. Bil je grd in oduren, kakor sama groza. Zanetili so ogenj ter jeli preiskovati, če niso tudi kaj pokradli. Dolgo niso mogli zgrešiti nobene reči; Rogelj še bled po prestalem strahu, mél si je veselo roki in govoril: «Hvala Bogu da niso ničesar odnesli!»

Razbojnika na okrvavljenih tleh so bili skoro pozabili, le bodalo in puško je bil Andrej spravil. Začela se je nova skrb, kako in kaj z mrličem. Nekateri so že naprej ugibali, koliko uradnih sitnostij bo zastran tega. Ni se bilo še popolnoma zdanilo in

sosedje so že odložili svoje orožje. Usedli so se po stari navadi okolu ognja, oče Rogelj je pa še vedno v skrbeh stikal po kotih. Mahoma je prihitel kakor brezumen v kuhinjo, pulil si lase z glave in vpil:

«Oh, moji denarji, oh naši denarji! Iz mize, kjer hranim občinski pečat, tam so vzeti. Moj denar, naš denar, občinsko imetje!»

Možje so se spogledovali in čudili, kako je mogoče kaj takega. Tatovom je moralo biti vse znano. Vsi so tarnali, vsi zdihovali, slednjič so pa previdnejši začeli ugibati, kako bo z denarjem.

«Rogelj ga je hranil, Rogelj ga bo moral vrniti, dejali so nekateri, ter se ozirali po sinočnjem Gorjancu. A njega ni bilo. V tem se je spomnil Rogljev starejši sin, da sta šla skupno lovit tolovaje, pa se ni mogel domisliti, kam bi bil izginil.

Mirnejši možje so se po malem vendar pogodili, da bi bilo prav in pošteno, ako bi trpela polovico občina, drugo polovico pa Rogelj sam. Pozabili so že vse sinočnje sovraštvo ter se menili popolnoma prijateljski.

Kar prinesó nekateri vozniki, ki so šli na vse zgodaj v gozd, na pol živega Gorjanca v hišo. Slekli so mu zgornji život ter mu izpirali rano.

Kmalu potem je prihitel nekdo po stopnicah iz zgornje sobe ter se bled in zasopel postavil pred zbrane sosede, kričé na vse grlo: «Razbojnik je ušel!» — —

IV.

Bom jemal slovó,
Ga nisem še nikdar takó!
NARODNA.

Jasna, pomladna noč. Mirno se vije Bela proti Vipavski dolini, v grmovju drobi slavec svojo milo, tožno pesem, mlinska kolesa pa pojó svoj jednolični slavospev stricu Marku, ki jim oskrbuje vedno dovolj opravila.

Stric Marko je šel nagibat vodo na jez, da tega ne bo treba ponoči; ob ognjišču pa sta stala Andrej in Lenka ta trenotek sama.

«Povej mi, Lenka, ali ga res ljubiš?», prašal jo je Andrej odločno. Dekle je molčalo in zrló ogenj pred seboj, Andrej pa gledal deklico, nestrpno čakaje odgovora. Ali čakal ga je zaman, kajti Lenka je skrila obraz v predpasnik in jela ihteti. To je mladeniča omečilo, da je govoril mirno in ljubeznivo:

«Saj te nisem užalil, Lenka? Oprosti! Nisem mislil prav nič hudega. Sama veš tudi predobro, kako misli svet o njem. — Povej mi Lenka», nadaljeval je Andrej, «prosim te, ali si mu obljubila kedaj, da boš njegova?»

— Ne, odvrnila je in še huje zaihtela.

«Morda pa on misli, da bi mu ne mogla odreči, ko bi te prašal za svojo ženo?» Dekle se je streslo o teh besedah, a on tega ni zapazil.

— Ne vem, rekla je potem.

«Ali bi mu ne mogla sporočiti, morda bi lahko tudi sama rekla, da naj zabi to, kar je bilo med vama. Sam izprevidim, da ti to uzroča mnogo britkih ur. Peter bi moral biti že tako pameten, da bi tega ne zameril. Reci, Lenka, ali ni res tako?»

Toda deklica je molčala, a to je njega le še bolj razburilo; črv ljubosumnosti se je zopet oglasil v njegovem srcu, da je nadaljeval nestrpno: — Če si ne upaš sama mu povedati, pa mu sporoči. Razumna si, da ti je lahko očitno, kako brezuspešno bi bilo vse upanje, ko bi čakala njega, dočim čakajo njega — vešala. Morda dovoliš, da mu jaz sporočim na mestu tebe? — «Ne», odgovorila je ona in potok solza se je udrl po lepem licu. Andreju se je smilila, revica. Škoda se mu je zdelo in prav srčno je želel, da bi se skoraj vrnil stric Marko. To se ve, da vpričo njega se ne bosta menila o tem in ona ne bo več jokala. Ali stric Marko se je mudil nocoj nenavadno dolgo na jezu. E, Marko je pametna buča! Njegova goreča želja je, da bi kaj kmalu prišel Andrej v hišo.

«Ljubi moj», začela je Lenka, «saj me poznaš in veš, kakšen je Smodin, zakaj me sodiš tako zlo? Jaz —» revica ni mogla končati. Ihtela je, on je pa nestrpno čakal, kaj pové. Samo jok in ihtenje se je slišalo v kuhinji. O, kako dobro došel bi sedaj stric Marko, a ni ga bilo.

— Lenka, začel je zopet Andrej, poznavala se

že od mladih let, zakaj mi ne zaupaš tajnosti, da ti ni mogoče odpraviti Smodina, — dekle se je streslo zopet o teh besedah — reci mu, da so zaman vse njegove nade do tebe.

«Ne morem, Andrej, ne morem, zaječala je ona, kakor da je čula svojo smrtno obsodbo.

— Lenka, torej mi nisi zaupala vsega, kar se je godilo s teboj. Prosim te, ne uniči mi duše! Če ne moreš razodeti nam, povej svoji materi. S srčnim veseljem bom čakal poročila, kolikor časa ti je ljubo. Vsaj iz te negotovosti mi pomagaj, prosim, Lenka!

«Ne morem».

— Ali mi bodeš sploh mogla kedaj to povedati?

«Ne vem, upajva, dà». — Sedaj je prikašljajal stric Marko skozi vrata, in Andrej se je odpravil domov. Zadel je puško na ramo, pozdravil in šel počasi navkreber. Noč je bila tiha in jasna, mesec je priplaval izza Hrušice ter pogledal v Belo, posvetil je v obraz tudi Andreju, ki si je otiral pot s čela in mislil o Lenkinih zadnjih besedah. «Upajva!» Da, ko bi tega ne poznal, že kedaj bi bil ostavil rodni dom. Upanje, iskrica nebeška!

Bil je že visoko na bregu, šumenje vode je bilo že rahlo, ob desni in levi so si pa odpevali drugi slavci in kosi kot pri Beli. Andreja je pozdravil z onstran vode znan glas:

«Dobro srečo, snubač! ha, ha! No, kedaj bo kaj iz te moke. Vidim, da bom moral jaz tebe po-

vabiti na svatbo. Samo posvetim ti še prej nekoliko, pa ne zameri, prijatelj Andrej!»

Grozno je odmeval ta smeh v tihi noči. Mladenič je stopal mirno domov in hvalil Boga, da se nista srečala s Smodinom.

Tudi Lenka je slišala Smodinovo grožnjo v sobo, kjer je molila za srečen konec zapletenih nasprotnostij, kamor je tudi njo potisnila neusmiljena usoda. Katera ženska bi se ne čutila najnesrečnejšo stvar na božji zemlji: če pove resnico Andreju, da se ne meni za Smodina, marveč se ga boji, iskal bo mladi Rogljev sin tako dolgo nasprotnika, da se kje sestaneta in pobijeta. Morda bi Andreju pomagal tudi oče, kateri ni še poravnal računov s Smodinom. Predobro je slutila, da bi bil tudi tak sestanek poguben za Andreja, čegar nesreča bi bila tudi njena nesreča, to čuti danes predobro sama. Ako pa pove Smodinu, da ga ne mara in ga ne more, ne sme vzeti, jezil se bo na Andreja, misleč, da mu je pregovoril in zvijačno prevzel izvoljenko, in zdelo se je Lenki, da bi bila poslednja nesreča hujša od prve. Srce ji je bilo nemirno, bala se je ne samo Smodina, marveč vsega, kar ji je obetala nemila bodočnost. Ostavile so je vse dobre misli, mladostno veselje je zbežalo od nje. Ž njim pa tudi mladostna brezskrbnost, solnce mladih let.

Izročila se je v varstvo nebeškim zaščitnikom. Le Bog ji more pomagati iz te nesrečne zagate. V molitvi ji je odleglo in zaspala je.

Nekaj dnij potem so se skrivaj napravljali možje in mladeniči iz Podvelba, iz Orešja in s Ceste pri Podvelbu, da pojdejo Smodina lovit. Kakor so neradi slušali starega Roglja, vendar niso godrnjali proti temu ukazu. Smodin je postal vsem nevaren. Danes so kradli v Višnjah, jutri se je zvršila tatvina v Sana-boru, pojutršnjem v Orešju in drugod. Iskala ga je pravica zastran ropa in begunstva, a toliko so mu mogli do živega kot — žaba lešniku. Ako se je ta sam skrival po Nanosu in so se zapodili naslednje jutro vsi lovci tja, da bi ga ujeli, šetal se je ondaj Smodin prav mirno po goščavah na Kolku ali pa celo tam ob viru Idrijce. Često se je pa zgodilo, da je on gledal z Javornika v ljubljanski grad in okolico, dočim so ga lovci iskali po vseh koteh na Čavnu.

Poleg tega je znal Peter Smodin še neko drugo umetnost, ki mu je znatno pomogla, da ni prišel v roke pravici ali vsaj razljučenim stanovalcem. Poslušajmo, kaj pripoveduje Jože Nacek, ki hodi sleherni teden v Rovte po svojo kupčijo ter jo prevažata potem v Trst. Morda se bo zdela potrpežljivemu bralcu dogodba dolga in dolgočasna, ali dolžnost nas veže, da izpolnimo nalogo, ki smo jo deli na čelo temu listu. Opisati namreč želimo Smodina tako, kakoršen je bil v resnici.

Neki večer srečal je Nacek Andreja, ki je napajal živino na studencu. Tema je že bila, ženske so nanese vode za večerjo, ni se bilo batì nepoklicanih

ušes, zato je stopil bliže k njemu, prijel ga za ramo in dejal mu: «Andrej, povej mi no, ali res mislite ujeti Smodina?»

— I, kaj pa meniš, da pojdemo loviti slepih muh?

«To ni mogoče. On mora imeti kakšen lek, da ga ne prime nikdo, niti živ krst».

— Poslušaj Jože! Ni li to sramota, kar že počenja v okolici?

«Res, sramota je, ker krade in ropa. Toda pomagaj si, ko ti ne pride v roke! Sinoči sem bil na Črnem Vrhu. Gospodar, kjer sem prenočil, pravil mi je o Smodinu to-le:

Letošnjo zimo so ukradli Smodin in tovariša njegova v Logatcu polno vrečo klobas. Spravili so jih srečno domov na Čakovnik, kjer je po navadi bival Smodin po zimi, a zdelo se mu je škoda, da bi klobase delil s tovarišema. Mislil si je: lepe so in dobre, mari jih spravim in prodam sam. Za onadva dobimo že druge. Po noči so prišli domov, zakurili ogenj, ogreli se in pokusili klobase. — Bile so izvrstne. Okrepčavši se, rekla sta tovariša: «Kdaj razdelimo plen?»

— O, ne, dejal je Smodin. Kar smo dobili nocoj, to je moje. Ne dam nikomur nič. Zahvalita Boga, da imata tako izbornega mojstra. — Ona sta se spogledala, potem pa je dejal starejši: «Pa res ne daš?»

— Res ne!

«No, dobro, midva ti jih pa ukradeva».

— Kaj vidva?

«Dà, midva prideva ponje in odneseva jih, da ne bodeš vedel ničesar».

— Preslabo me poznata.

«Staviva poleg tega še petdeset goldinarjev», prigovarjal je starejši uzmovič za oba.

— No, dobro!

«Veljá!»

— Veljá!

Ona sta spravila oba petdesetaka.

Klobase so povžili in jih tudi dobro zalili. Voščili so si kot pošteni prijatelji lahko noč in šli sladko počivat — seveda kolikor sploh more tat sladko počivati z mirno vestjo — tovariša na svoj dom, Smodin pa spat v gornje prostore, kjer je že dolgo smrčal njegov mladi pomočnik Groga. Kmalu in trdno je zaspal tudi Smodin po srečno dovršenem delu.

Naslednji dan z Grogo zopet pregledata in preštejeta klobase ter jih skrbno skrijeta. Zvečer potem ni Smodin dolgo zaspal, kajti zdelo se mu je, da prideta ona po klobase in po dobljeno stavo.

Res, bilo je blizu polnoči, ko sta prišla. Vse sta prevrgla in preiskala, vsaka vrata so se jima odprla in vsak kot sta staknila. Celó pod postelj sta pogledala, kjer sta spala Groga in njegov zapovednik. Ničesar nista dobila. Škoda klobas in škoda petdesetaka. Žalostna sta odhajala.

«Smodin je v zvezi s samim vragom», dejal je starejši tovariš in pogledoval mlajšega, ki je zastran varnosti nosil puško.

— Ali res ni drugače mogoče? Da bi vsaj denarja ne zgubila! tarna je mlajši.

«Ni drugače. Sedaj sva zapravila oboje. Saj si videl, da sva vse preobrnila».

«Čakaj me ti tukaj s puško», ojunačil se je mlajši, «pojdem sam še sedaj poskusit».

— Zastonj! Smejal se mu je tovariš in vrgel malomarno puško preko ramen.

Mlajši se je splazil tihoma v sobo, kjer sta ona spala. Ko je prilezel do Goga, sunil ga je krepko pod rebra. Smodin je spal, ker je slišal, da sta prvič odšla prazna. Goga je sunek vendar nekoliko zdramil, pa le na pol. Ondaj mu prekanjenec šepne na uho: «Ti, kam sva že dela tiste klobase?»

— E, kaj me vraga dregaš? Kdo neki jih pojde iskat v vodnjak. Ti in klobase, da bi — — ». Zadosti je bilo, Goga so obšle druge misli, ko se je obrnil na drugo uho, prekanjenec je pa prav tako tihoma odšel, kakor je bil prišel. Stopivši na dvorišče, stopil je prav mirno k vodnjaku, potegnil za vrvico in privlekel vrečo s klobasami.

«No», dejal je onemu, ki ga je čakal s puško, «pa ti nesi sedaj vrečo. Daj meni puško in stopaj naprej, a ne prehitro! Če bodeš kaj videl ali slišal, zakriči».

Šla sta.

Noč je bila temna. Le v snegu se je poznala udelana steza.

V tem se je zbudil Smodin iz nemirnega sna ter sunil Grogo z druge strani: «Ti, ali si kaj čutil?»

— E, kaj rogoviliš vedno okoli sebe. Le malo je manjkalo, da me nisi vrgel s postelje. Miruj, da se naspim.

«Saj bodem. Ne huduj se! Ali si slišal, da nista ničesar opravila, tako dobro sva skrila klobase».

— Vrag tebe in klobase. Kaj me vedno budiš zastran klobas!

«Kedo te vedno budi, kaj?», skočil je Smodin po koncu in vrgel Grogo prav pošteno na tla.

— Ti si me malo prej uprašal, če vem, kam sva jih skrila, in sedaj hočeš vedeti isto.

«O ti navihana tička! Sedaj sem ob klobase in ob petdesetak!»

Pa dolgo vendar ni rentočil Smodin na Grogo. Oblekel se je, vzel puško in hitel za tatovoma. Udaril je po bližnjici, prehitel je mlajšega s puško, ne da bi ga ta opazil, in došel onega z vrečo. Ne da bi mu kaj rekel, stopil je k njemu ter mu vzel vrečo z ramen. Oni se je ozrl in misleč, da je njegov tovariš, je dejal: «Daj meni sedaj puško!»

— Pusti, pusti ter hiti naprej in zakuri! Takoj bodem za teboj.

Tovariš je hitel, kakor mu je bilo naročeno;

Smodin jo je pa udaril prav po tisti bližnjici s klobasami domov.

Tat s puško na rami je prišel domov, sedel za ogenj, odložil orožje ter se grel mirno in ravnodušno.

«Kje imaš pa klobase?», uprašal ga je mlajši, v svesti si, da jih ni kam skril.

— Mari jih nisi ti nosil.

«Kajpada, ali ko si me došel in vzel vrečo z ramen, rekel si, da jih hočeš nesti sam».

— Pasja duša, jezi se oni, komu si jih pa dal?

— Ali nisi poznal Smodina, ki te je dohitel.

«Saj si bil ti, no?»

— Hodi brinje zobat. Mari še ne veš, da zna Smodin oponašati vsakega človeka! —

Nič ni pomagalo vse tarnanje. Smodin je imel klobase in dobil je stavo. Človeka zna premotiti kot živa skušnjava. — Tako je kon al Jože Nacek svoje pripovedovanje.

— Mislim, dejal je potem Andrej, da ga ujamemo jedino potem, če nam pomagajo orožniki in finančna straža.

«Bog daj srečo», dejal je Jože in se poslovil; Rogljev pastir je bil že davno privezal doma živino, kajti vsi so mislili, da ima Andrej važne pa skrivne pomenke z Nackom zastran jutrajšnjega lova.

Na tihem je bilo treba vse izvedeti, kje se skriva, kajti kdo se ga loti iskati, ako ne vé, ali je v Nanosu ali v Kolku. Tako so ga brezuspešno zale-

zovali že dostikrat. Reč treba umeti. Tako je napeljal Andrej.

Skrivoma ga zalezejo, zajamejo, pobijejo ali ustrelé Saj ljudij se itak ne bo manjkalo. Nocoj je pripovedoval neki pastir, da ga je videl zvečer, kakó si je kuril ogenj med skalovjem v Kolku. Zato so si sosedje šepetali, da bo treba jutri na vse zgodaj v kolško pobočje lovit Smodina. Gotovo se skriva kje v Solnčnici.

Ondaj je bil Kolk veliko bolje porastel nego danes in sive skale niso tako grozno štrlele kot sedaj. V gostem, a ne visokem grmičju se je človek lahko skrtil brez skrbi. In kdor je splezal pod visoko Solnčnico, ki se drzno vzpenja proti nebu, ni ga kmalu dosegla človeška roka. Gadje in modrasi si grejejo tu svoja premrzla telesa, ljudska domišljija je pa le sem naredila grozovito kačo, ki prihaja samo vsakih sto let na dan uživat slast solčnih žarkov. Pod zemljo čuva neznane zaklade. Sredi pečine, visoko gori nad človeškimi rokami se blesti baje zlat obroč, kamor so pripenjali barke, ko je bila še sedanja Vipavska dolina — po narodnem sporočilu — krasno jezero. V tem kraju je prenočeval Smodin.

Naslednje jutro že pred zoro so se plazile razne čete ljudij po kolkovem robu, drugi so se pomikali zdolaj po cesti, ki vodi v Ajdovščino; najdrznejši lovci so jo udarili od Podvelba naravnost proti Solnčnici, njegovi osební sovražniki so se pa bližali sem

od Podrte Gore in od šturske meje pod Solnčnico k Smodinovemu bivališču.

Začela se je gonja, kakor divji lov na zverino. Zagnali so prvič, a nikakega sledu ni bilo o razbojniku; drugič so se zglašali klici, da je slišati neko sumno gibanje proti vshodni četi, katero vodi Andrej Rogelj. Potem je bil nekaj časa mir, in čete so se pomikale vedno bliže Solnčnici, k nameravanemu tovarišu, kjer se je slednjič morala nehati Smodinova svoboda.

Dolgo je odmevalo samo hreščanje kamenja pod nogami drznih preganjalcev, šumenje suhih vej in pripogibanje grmovja. «Tukaj le je nekaj!», vsklikajo najdrznejši preganjalci, prišedši pod Solnčnico — steno. «Ogenj je kuril! Mi smo že tu!», glasil se je klic za klicem zapadne čete, ki je že pridrla sem od Podrte Gore. Kmalu potem se pa oglasi nekdo, po vsi previdnosti sam oče Rogelj, blizu spodnje čete: «Andrej Rogelj ga ima, Andrej ga je ujel. Bravo fantje! Zgornja četa, pridi doli, pa dobro ga držite!»

Tedaj je pa zadonelo po kolških pečinah veselo upitje, da je odmevalo daleč tja po božjem svetu. Bilo je vrišča, kakor oni dan, ko se je posul vrh Podrte Gore, kjer so baje še Benečani kopali marmor. Okna se sicer niso tresla vsled tega po vipavskih vaseh, ali grmelo je menda tako, kakor da je Vsemogočni Zidar Kolku izpodmaknil podlago. Tudi četa izpod Solnčnice je pozivala one z vrha, vshodni od-

delek jo je pa udrl naravnost k očetu Roglju v „borjaški laz“, kjer je mirno počivala njegova četa. V tem trenutku se je zgornji oddelek nižal mimo Solnčnice; Smodin pa, ki je tako izborno posnemal blizu spodnje čete očeta Roglja, krenil je sedaj nekoliko bolj na levo, da se je izognil svojim osebnim sovražnikom, posebno Gorjancu, s tem se je pa umaknil njih četi, ki je brezobzirno drvila v naročje očetu županu. Varno in zanesljivo se je splazil mimo onih, ki so še občudovali njegovo sinočnje ognjišče. Ko se je splazil še nekoliko više, bila je zgornja straža že nizko pod njim. Ulegel se je sedaj prav zložno in gledal, kakšen prizor bode, ko se snidejo prevarjeni voditelji in prevarjene čete.

Sporočilo sicer ne pove tega, ali mi limo si lahko, da se je Smodinu nabiral obraz v škodoželjen nasmeħ, ko so vsi planili na Andreja Roglja: «Kje pa je ujetnik?» — Ko se je ta opravičil, seveda ne drugače kot v škodo svojemu očetu, obrnil se je isti ljudski glas proti očetu Roglju: zakaj jih je speljal na led, ko ni vedel ničesar. Župan se je sicer izgovarjal z glavo, z rokama in z jezikom, a slabo se mu je godilo in še prej kot je mogel vse povedati, zagrmel je nad njim, kakor hudič nad grešno dušo, Tone Gorjanec s svojim groznim basom: «Vi, Rogelj, ne zamerite, vi ste brblja. Škrbasti ste kot ciganska kozica, pa sami ne veste, kedaj vam beseda uide skozi brezzobe čeljusti».

Več kot polovica ljudij je udarila po teh besedah v grozen smeh, in zopet je odmevalo od kolških pečin, v županovem srcu je pa to budilo čuden odmev — o zadnjem pomenu njegove nekdanje slave. Tako mine vse na svetu. Orožniki in finančna straža so se prejemali za trebuhe ter ponavljali na ves glas sami s seboj: brblja, brblja! Drugi del gonjačev je bil preveč jezen, da bi bil dal v toliki meri duška smehu, zato je toliko glasneje godrnjal proti županovi neprevidnosti. Prav počasi so se odpravili domov, in med potjo je imel Jože Nacek veliko opravka, da je vse povedal o skrivnem leku, kakor ga ima Smodin, da se reši vsakršne neprijetnosti. Glasno godrnjaje, kakor s ponesrečene procesije, so se vračali v posameznih gručah v vas.

Ondaj se je dvignil tudi Peter Smodin s svojega počivališča in šel po „opravih“, kakor mu je kazalo. Prav brezskrbno se je pretegnil, dvakrat, trikrat zazehal, zaklel neumni svet ter so splazil na Rob in od tam na Dol, kjer je tiste čase točil dobro in slabo vino Dolarjev Miha.

Smodin je prišel pod okno, opazoval nekaj časa, a ko je spoznal v sobi same prijateljske glasove, potkel je na okno, oponašaje Andreja Roglja: «Smodina so ujeli!» — Peter je bil namreč ovohal, da ga bodo lovili, pa jih je nalašč podražil.

— Kaj hudiča! skočijo trije ali štirje na vrata. Krčmar Miha se jim je pa sunejal, ker je vedel, kam

se je skrila Smodin. In res, kmalu se je pokazal Peter izza ogla in dejal:

— Živega ne ujamejo ne, posebno pa lahko mirno spim in tudi na Rogljevi strehi krompir pečem, dokler bo Rogelj zapovednik mojim preganjalcem.

Tovariši — sami zbrani tički, ki so prišli vsled njegovega povelja na Dol, da bodo priče, kako se pošali s Podvelbčani in očetom Rogljem, zgrabili so ga za rame ter vlekli v sobo, kjer so ga posadili za mizo.

Začelo se je popivanje do pozne noči. Miha je opravljal stražo, včasih ga je nadomeščal kdo drugi iz družbe. Ko se je bližala noč, bili so vsi hripavi, zaspani in pijani, nikakor pa ne — Smodin.

«Miha!», poklical je gostilničarja, «koliko vina imaš v hramu?»

— I, kaj uprašáš? Toliko, da ga ne spijete še jeden cel teden, ko bi ga tudi tako vlekli, kakor danes. —

«Prav! Ali se pa bojiš, da bi ti vsega ne plačali?»

— Tisto ne. Saj ste pošteni ljudje. Miha je znal obrniti na svoj mlin.

«Jaz bi te rad nocoj nekam poslal. Ali se bojiš, da bi ti med tem napravili kakšno škodo?»

— Ne, kaj bi se bal, saj vas poznam.

«Saj vidiš, da so moji prijatelji že zelo opiti, jaz sam pa ne pojdem v hram po vino. Sem ga pri-

nesi polno vedro, če se bojiš. Žejen nisem, ali da boš brez skrbi».

— Zgodi se, samo prosim malo potrpljenja.

Smodin je sedel na ognjišču ter gledal skozi okno, ali ga ni kdo že ovohal. Bal se je neprenehoma, da bi ga zasačili. Ali danes je izmislil še nekaj posebnega. Zlobno se mu je nakremžil obraz, ko se je spomnil, kaj ga še čaka nocoj.

Miha je prinesel vina ter ga postavil v sobo. Smodinova četica je tako sladko smrčala za mizo in po klopeh, kakor bi jo sami angeljci zibali. Nikdo ni slutil, da jih utegnejo vsak trenotek zajeti, napasti in ukleniti. Le poglavar je naslanjal glavo v dlani ter pogledaval skozi okno.

«Miha», dejal je gostilničarju, ko se je povrnil k ognjišču, «ti pojdeš nocoj za dobro plačilo Podvelb. Tam dobiš Andreja Roglja. Potegni ga na stran in povej mu na samem, da želim nocoj govoriti ž njim. Naj le pride brez vsakoršne bojazni v oni zelnik v Dragah za Rogljevo hišo ob najstih zvečer, pa sam in brez orožja, ker mu hočem sporočiti nekaj veselega. Pojdeš?»

— Dà, pojdem, pa za —

«Tukaj imaš dva dolarja. Če prav opraviš, dobiš še jednega po vrhu. Zdaj pojdi!»

Miha je izginil, kakor hitro je mogel, saj mu ni bilo neznan, da Smodinu ni za par okroglih.

«Mrcine pijane», začel je potem, stopivši v

sobo, zmerjati svoje tovariše. «Sedaj naj nas zasačijo stražniki. Poklali bi nas vse kot teleta. Vi niste za naš posel. Že stokrat bi bil ujet, ko bi ne imel trezne glave. Moji ljubi prijatelji, vi ste za zaspane in vedno pol pijane voznike, katerim voz ropoče po cesti tudi če jim glava bije ob kolesa. Mi moramo vsak trenotek paziti, da ne izgubimo zlate svobode. Pomnite, to je več vredno nego vse Dolarjevo vino in vi vsi skupaj, mrcine pijane, Zdaj gremo!»

*

Prav malo so se zmenili tovariši za njegov klic, kajti spali so, kakor snopje, kjer je kdo dobil pripravno mesto.

Uro pozneje se je vrnil Miha, povedal Smodinu, kako je opravil; kmalu potem je ugasnila luč v gostilniški sobi in Smodin je ostavil gostilno.

Bila je neprijazna noč. Burja je drvila preko golih reber, oblaki so se vsak hip preminjali na nebu, daljni grom ni obečal nič dobrega. Le včasih se je še prikazal mesec med oblačnimi presledki ter pogledal na tajno zemljo. Smodin je korakal sam na mesto, kjer je obljubil počakati Andreja.

Še za dne je poklical Tone Gorjanec Andrejevega brata na stran, da bi izvedel, kaj je imel opraviti pri Roglju popoldne Miha Dolarjev. Le površno mu je mogel ta povedati, da je slišal, kakor bi ga bil poslal Smodin zastran Andreja. Pozneje pa je zgrabil

Gorjanec samega mladeniča za ramo, rekoč: »Kaj ti pa hoče Smodin?»

— Tega ne vem.

»Morda te je povabil, da se vržeta. Andrej, Smodin je junak, ne meči se ž njim! Prav gotovo ne namerja s teboj nič dobrega. Ali hočeš, da pojdem s teboj?»

— Ljubi moj Tone, poznam te, da si poštenjak, ali brez zamere, saj veš, da sem ti bil svoje dni zaupal neko stvar, s katero si bil ti mojemu očetu in meni podkadil prav, prav nevšečno. Odtlej ne pravim nikomur rad svojih tajnostij.

»Torej meni tudi ne?», čudil se je Gorjanec.

— Tudi ne; vedi, da postaja človek, v sitnosti speljan, čim dalje bolj nezaupen.

»In če te zgrabi Smodin, o katerem ti je vendar predobro znano, da ne bosta nikoli več obedovala pri jedni mizi?»

— Branil se bom sam.

»Res?»

— Res! —

»Ali se bosta še nocoj?»

— Nocoj.

»Kedaj?»

— To veva sama.

Gorjanec je spoznal, da ničesar več ne izvé, zato je krenil v drugo stran, dasi ga je silno mikalo izvedeti, kako in kaj bode med njima.

Bližala se je najstajša ura. Nebo se je jasnilo, padle so samo neke kaplje. Z jedne strani je lezel ob grmovju v imenovani zelnik Peter Smodin, tam v gosti orehovi senci je pa že čakal Andrej Rogelj. Prav hladnokrvno je čakal nasprotnika.

«Torej se me nisi bal?», uprašal je Smodin.

— Saj se te nisem še v mlinu pri Lenki. Dobro veš, kedaj in kolikrát.

«Res, drzno odgovarjaš, ali ker si vendar došel tu sem, ne zamerim ti. Pri Lenki je drugače».

— Kakor tu le pod orehom, kaj ne da?

«Vem, da je tudi tebi ljubše tam doli. Zato sva se sešla. Govoriva raje o tem».

— Meni je drago to in ono, a ne utegnem. Povej kmalu!

«Vidim, da se ti mudi, ker si čakal ti mene. Toda, pomudi se prijatelj! Pameten si. Glej, jaz nisem takšen, kakor mislijo ljudje. Midva se še pogodiva in ostaneva prijatelja do smrti. Tu je moja roka — »

— Okrvavljena s krvjo kristijansko.

«Ni res! Lažnik! Moja roka je popolnoma čista. Ne zabavljaj!»

Tukaj ne bomo ponavljali vseh krivic, katere mu je našteval Andrej. Nekoliko je bilo resnice, veliko pa tudi ljudske domišljije.

— Andrej, tebi se ne bom opravičeval. Čuj me nocoj! Dobro še veš, kako si se očetu zavezal

s častno besedo, da ne misliš snubiti Lenke tako dolgo, dokler se jej ne odpovem jaz ali pa se ona ne odpove meni. Doslej se to še ni zgodilo, zgodi se pa lahko za majhno uslugo. To vidiš sam in tudi Lenka lahko izprevidi, da sem jaz do cela izgubljen človek. Na pošteno življenje že skoro ne morem več misliti. Škoda nedolžne deklice! — Andrej, ti veš, da jaz ne smem med ljudi, tudi živeža si ne morem sam kupiti. Tu imaš dva stotaka, zmenjaj ju do jutri in prinesi mi denar semkaj, prinesi tudi za petak najfinejših smodk, prašičjo kračo in par bokalov vina, da udariva na zdravje novega prijateljstva, — pa naj bo Lenka tvoja v božjem imenu. Velja!

Andrej se ni ganil. Oba sta strmela.

— Velja! zakričal je še jedenkrat Smodin.

Potem pa je začel mladi Rogelj prav mirno:

«Nisem mislil, da si tolik zavijač. Peter, to ni lepo, jaz sam spoznavam, da se ti je zgodila velika krivica od strani mojega očeta, ali maščevanje pusti Bogu. Predobro vem, v kakšne zanjke si me hotel zapeljati nocoj. Vedi, da bi te bil lahko izdal, ali Andrej Rogelj ni izdajalec, in v tvojo družbo tudi po zvijači ne maram priti».

— Izdajalčev sin!

«Tega nisem jaz kriv. Zato pa pusti sovraštvo in gledé na Lenko počakaj, da se deklica odloči sama».

— Za tvojo ženo.

«Morda za tvojo, ne prenagli se! Solnce se obrača in sleherni dan obsije vso zemljo».

— In Lenka, misliš, da je danes tvoja, jutri moja. Tudi tvoj oče zna tako govoriti, kakor meč, ki reže na dve strani. Umeš li?

«Peter, ti misliš, da ves svet tako črno gleda, kakor ti».

— Pustiva to; uprašam te zadnjič, ali sprejmeš mojo ponudbo?

«Ne morem, ne smem se mešati z razbojniki in s ponarejalci denarjev. Andrej Rogelj je morda najnesrečniji mladenič v naši vasi, a zato še ne mara biti nepošten».

— Torej ne maraš! No, zares lep junak! Lahko te je Lenka vesela, pa tudi drugi ljudje. Kaj misliš, ko bi se midva poskusila, čegava bode?

Andreju so začeli dvigati se lasje na glavi. Spomnil se je Gorjanca. Ko bi Smodin res ne imel orožja, posku il bi se še, saj takšen hrast res ni, ali če ima orožje, obleži tukaj brez sledu v mlaki krvi. Smodin je že začel vihati rokave: «Ako te še najdem v mlinu, ustrelim te, kakor psa. Sem bliže stopi, mladič ti mlečnozobi. Glej, ta-le pest te podere nocoj!» — Andrej je stopil za korak naprej. Ni se ga ustrašil. Smodin res ni pokazal orožja, toda zgrabil je nasprotnika kakor s kleščami. Samo jeden svaljek se je polegel v rosno travo — — —

Ondaj je stopil izza grmovja Tone Gorjanec.

Prišel je še o pravem času, kajti Andrej je že s težko lovil sapo, tako ga je dušila Smodinova pest. «Kaj je tukaj?», zarohnel je strahovito Gorjančev bas in zgrabil svaljek v travi ter ga vzdignil od tal, ne da bi se borilca spustila.

«Da bi te devet in devetdeset tisoč zelenih vragov! To pa vendar ni mogoče, da ima samo jeden človek dve glavi in dva para čevljev na štirih nogah». Rekši potrese svaljek in Andrej telebne komaj živ v travo, a Smodin se je zvijal v Gorjančevih pesteh. Ni mu bilo dobro, ker Gorjanec je držal, kamor je zagrabil.

Andrej Rogelj se je zavel v mokrotni travi ter se pobral od tal. Una dva sta gomazila s pridušenim hropenjem in zdihovanjem po tleh.

— Tone, pusti ga! Pošteno je prišel brez orožja, kakor je rekel. Tudi jaz sem mu obljubil priti sam, zato je tako. Pusti ga, prosim te. Mož beseda moram biti v vseh slučajih.

Gorjanec ga je pustil in odšla sta. Dolgo časa potem je Smodin otipal, ali se ga udje in kosti še držé, dasi ga je vse bolelo. Dvignil se je in lezel prav počasi — odkoder je prišel. Vse je ostalo tajno.

Oče Rogelj je bil tiste dni grozno siten. Vsem je bilo znano, da ga skeli neuspeh, ker ni ujel Smodina. Sam je začel priznavati, da je ta neumljiv, nevaren človek, in njegov strah ni bil zastonj.

Tri tedne pozneje so volili Podvelbom župana,

in skoro jednoglasno je bil izvoljen Tone Gorjanec. Župansko zbirališče je vsled tega sicer še vedno ostalo v Rogljevi hiši in Andrej je opravljal občinske posle, ali prejšnjega župana je to vendar peklo. Jezil ga je ves svet, najhuje pa lokavi Smodin.

Neki večer potem je stopal za delavci mimo Smodinovega doma. Delavci so šli nekoliko korakov pred njim ter se ustavili pred hišo, kjer je sedela stara ženica, pritiskala brado na koleni in popraševala: «Komu ste delali, ljudje božji?» Ženica je upila in ponavljala uprašanje vsaj petkrat. Slišal jo je lahko tudi Rogelj.

— Roglju, Roglju, mamica! odgovarjali so delavci večkrat in upili še huje kot ona, ker so vedeli, da je gluha.

«On je vragov Rogelj! Zakaj ni pustil mojega Petra doma? Ni bil slab dečko. Sto in stokrat mi je obljubil, opustiti vse prejšnje navade. Tuji ljudje so mi ga spridili, tuji; hudoben pa ni bil, in ni še sedaj. Rogelj je hudoben, ker ga je šel lovit. Bog mu ne povračaj s tako mero, kakor je on meril drugim. — Mene je spravil v grob, mojega ljubega Petra pa na vešala».

Delavci so odšli, boje se gospodarja, ta jo je pa na tihem potegnil za njimi, ko je govorila Smodinka zadnje besede. Zapretila mu je celó s pestjo, ali on ni slišal, kaj je rekla, tudi ni maral slišati njenih očitanj. Njemu je svet kazal roge po drugi strani.

Kdo bi se čudil Smodinovi materi? Peter je bil nje jedinec. Očeta so mu zagreblí, ko je bil še v zibeli. Zato ni poznal očetove besede, ne očetove vzgoje. Mari naj bo mati z jedincem stroga? Kdo bi si upal to nji povedati na glas. Iz Peterčka je vzrastel Peter; če je Peterček slušal mater le malo, ni je Peter že prav nič več. Ko je videl, da žive ljudje drugod po svetu vse boljše in lože, ostavil je mater samo, dasi se je bil komaj za silo izučil v mizarstvu.

Res, da se je vrnil po dolgih šestih letih ter obljubil hribe in doline, da hoče biti njen dobri, zvesti sin. Držal je besedo, dokler ni v njem vskipela prejšnja strast, kar čitatelji že vedó, kedaj se je zgodilo. Morda bi bilo vse drugače, ako bi se bil do cela privadil domačemu življenju in ako bi se bil zares zagledal v one temne oči mlinarjeve Lenke. Nesrečni Rogelj je padel na vse lepe načrte, zato sta ga klela oba z materjo. Sedaj je padel že tako globoko v svojih strasteh, da se res ne upa o belem dnevu spomniti oboževane Lenke. Strah do kazni, strah do ljudij, strah do samega sebe je utrdil v njem poživinjeno naravo. Zbežal je v tuje kraje.

Po zadnjem lovu ga niso več videli v domači okolici.

Lenka je bila sicer prijazna z Andrejem, toda povedati mu vendar ni hotela, kaj je bilo uzrok, da ni prepovedala Smodinu prihajati v mlin. Ko bi bil to vedel Andrej, odhajal bi bil iz mlina z veliko bolj

olajšanim srcem. Pa kaj za to? Saj je sladko upanje že samo kos veselja. Narava zida tudi vse polagoma; a ta je hotela pripraviti in utrditi njegovo srce še morda za hujše udarce.

V ti dobi so minula tri leta, odkar so utaknili Smodina v vojake. Marsikaj se je spremenilo od tedaj. Tudi Šmodin se je premenil zeló, a ne na dobro. Sleherni dan je bil drznejši, in v tolminskih hribih, kjer je bival zadnji čas, bili bi ga kmalu nekoč zajeli navzlic njegovi premetenosti. Orožniki so obstopili hišo, kjer se je skril, in nikakor drugače ni mogel na svobodo nego takó, da je prebil železni obroč oboroženih stražnikov in pobegnil. Dva je močno ranil, a tudi sam je dobil krogeljo pod noge. Vendar jo je unesel.

Meseca avgusta, ko so mladeniči zopet odhajali k vojaškemu naboru, bil je tudi Smodin v domačem kraju. Skrivoma je opazoval nekdanje svoje tovariše in miho mu je začelo biti okolu srca, ko se je domislil, da je bil pred tremi leti tudi on še tako srečen.

Tudi Rogljev Andrej, sedaj že tretjič klican k naboru, je šel z mladeniči v Vipavo. Prav brezskrbno, kakor ono leto Smodin, stopal je z dolgo vrsto in popeval:

Kakó bom soldat,
K' sem fantič premlad —
Ne morem še puške držat'.

Toda Andrej ni bil premlad, kakor že vemo, in tudi prešibek ni bil, kajti razvil se je zadnji čas v krepkega in lepega mladeniča. Dvakrat je že srečno ušel vojaštvu, no, in tretjič uteče tudi, čeprav ni njegov oče več župan.

Lenka mu je povila lično kito cvetja, katero je ponosno pripel za klobuk, potem ga je njena mati še poškopila z blagoslovljeno vodo, češ, da bode bolji gospodar, ker mu o zadnjem naboru minejo prava mladeniška leta. Lenki je bilo to všeč, Andreju je pa srce veselo utripalo, ko je pogledal srečno deklico. Stokrat ji je moral obljubiti, da se vrne od nabora naravnost v mlin povedat, kako so opravili. Kdo raje kot on, kdo se je spomnil — Smodina?

Toda zastonj ga je čakala.

Mrak je že legel na zemljo, zvezdica poleg zvezdice se je prižigala na nebu, toda Lenkina zvezda se je utrnila nocoj. Ni je bilo na obzorju, saj — Andreja ni bilo v mlin. Korakal je rad ali nerad z drugimi novinci v Trst, prav tako, kot ono leto Peter Smodin.

Očeta Roglja ni bilo več med zbranimi župani. Postava se je v tem času poostrila; nekateri so celó pravili, da Andrej ni bil ves čas doma in da se z očetom ne porazumevata prav. Dva sina ima Rogelj, jeden bodi njegov, drugi cesarjev. Tako se je zgodilo.

Gospodom, ki imajo pri naborih prvo besedo, tega seveda ni bilo treba dvakrat praviti: «Rogelj

Andrej — sposoben», rekli so, in veljalo je, kakor velja malokje beseda, samo jedenkrat rečena.

Ubogi oče, uboga Lenka!

Zadnji čas je bil Andrej večkrat v mlinu, o Smodinu ni bilo več glasu, in deklica je bila ž njim popolnoma zaupljiva. Njene sreče nebo se je do cela zjasnilo, prijazno solnce bodočega življenja se je prikazalo izza temnih oblakov. In sedaj takšen udarec! Kakor strela z jasnega neba, tako jo je potrla ta novica.

V.

Krogla priletela
Fanta je zadela —
NARODNA.

Zopet pomlad v deželi. Od povsodi diha cvetje, radost, veseli maj in novo življenje. Goličave je porasla trava, med zelenimi vejami zletajo krilati pevci, gnezdijo, cvrčé in prepevajo, da odmeva po pisanem logu.

Starega Roglja je zadnja nesreča popolnoma strla. V dve gubi se je skrivil in ob palico se naslantaje krevljal je v cerkev ali pa do sosedov. Spomnivši se Andreja, orosilo se mu je oko, da si je utrnil solzo. A poleg te nesreče je bila še druga okoliščina, ki ga je pekla, da-si mu niso ljudje ničesar očitali. Umrl mu je prošlo jesen najstarejši sin, njegova podpora na stara leta.

Priklatila se je namreč v vas neka bolezen, ki je imela vse znake prave azijske kolere. Mnogo jih je obolelo, nekateri res za kolero, a največ vsled strahu, in med poslednjimi je bil tudi oče Rogelj. Morilka — kakor je mislil, da je — vrgla ga je na postelj in zelo prerahljala njegovo zdravje. Bal se je, da res izdahne. Toda bolezen mu je prizanesla, da-si je pobrala obilo vaščanov. Dogodilo se je, da je pel mrtvaški zvon sleherni dan v tednu. Po dva in dva so devali v skupni grob. Bil je to teden groze in strahu. Zato je pa tudi vsakdo, ki je čutil kakšno malo nerednost v svoji notranjosti, hitel obračunati z Bogom in svetom, da bi potem z olajšanim srcem gledal smrti v oči. In to, pravijo, da ni šala, ako človeka v takem trenutku muči poleg skrbi in strahu o negotovi večnosti še preobložena vest. Trdijo, da huda prede zastaranim grešnikom v trenutju, ko se začne pred njimi kar samo razgrinjati prejšnje življenje, slabosti, strasti in nedolžne žrtve samovoljnosti in jeze.

V neki hiši Podvelbom se je tedaj zvijal v smrtnih težavah človek močne postave. Lasje in brada so mu že popolnoma osiveli, a bolezen je tako shujšala poteze njegovega lica, da bi ga sosed ne poznal.

Klicali so ga za Grgurja, in kakor je kazalo orodje, ki je ležalo ob njegovi zadnji uri razmetano po sobi, bil je čevljar. Često se mu ni ljubilo delati, zato je vrgel predpasnik v kot ter šel s strojarji na

semenj, kjer je pomagal prodajati in — slepariti, ali je pa mešetaril kupcem in prekupcem z govejo živino. Rad ga je pil, zato mu je pa tudi rado zmanjkalo vsega najpötrebnišega živeža, in v veliko opotiko je bil ljudem, ko se je pobahal, da je tudi o petkih jedel mesne jedi, ker ni imel drugačne zabele. In čevljar Grgur je povedal pred dobro uro, ko je bil pri njem duhovnik, vpričo nekaterih mož, da je bil on zraven in pa neki tujec s Krasa ono leto, ko so nameravali okrasti cerkev.

Ta izpoved je bila Gorjancu nov dokaz, kakšen je bil Rogelj v dobi svojega županovanja. Sam je tekel k Grgurju in še njemu posebe je moral starec povedati, kdo je bil tat. «Sedaj naj Rogelj samo še zine katero o lepih prošlih časih, takoj mu jo zabrusim na krožnik», dejal je potem.

Naslednje jutro je zapel mrtvaški zvon Grgurju.

Novica se je razširila po vasi in prišla tudi na ušesa očetu Roglju. Zdelo se mu je to odmev vseh onih krivic, katere je učinil v svojem življenju. Zdelo se mu je nemogoče več, da bi jo poravnal. Lotil se ga je obup in strah, a ne pred kolero, marveč pred smrtjo, pred sodbo. Njegov prvorojenec je ležal na mrtvaškem odru. Drugi so žalovali na glas. Roglja je pa vrglo na postelj, kjer so ga mučile še druge nemirne misli. Torej sedaj je sam, popolnoma sam na svetu. Vsi nameni, vsi načrti so mu spodleteli, ostal mu je o njih samo trpek spomin, med ljudmi

pa prikrita jeza o njegovi brezobzirnosti. Torej za to je živel na svetu. Nesrečni pohlep! —

Kakor Prometej, o katerem trdi grška bajka, da so mu orli živemu kljuvali jetra iz prsij, ko je bil za roke in noge prikovan na neko pečino, tako je rjovel in se premetal na postelji oče Rogelj. Še le četrti dan se je nekoliko umiril, moči so mu opešale in domačini so ga jeli nagovarjati, da bi se spravil z Bogom, potem mu gotovo odleže. Obrnil se je v zid ter zopet otepal z rokama od sebe, kakor bi se branil. Proti večeru je pa prosil milo: «Gospoda, gospoda, oh spovednika! kako to peče, kako žgé! Le hitro, le brž!» — Kolikor je bilo mogoče naglo so ženske pregnile posteljo z belim perilóm, oblekle bolniku čisto srajco, postavile na pogrnenó mizo sv. križ in dve voščenci. Sobo so osnažile, kolikor se je dalo v naglici. S prižganimi svečami v rokah so hiteli potem domači na hišni prag, da pozdravijo svojega Odrešenika. Ni sicer še pozvonilo, a cerkev ni daleč in ko pozvoni, bodo hkratu skoro že v hiši.

Toda čuj! Sedaj-le pozvanja! — Ne! Z vsemi tremi zvoní! Kaj je to? — Danes ni nijednega pogreba, tudi mrliča ni v vasi. Kmalu potem priteče nekdo in reče: «Molite! Našega góspoda ni več. Uprav so sklenili. Bog jim daj luč nebeško. Molite, ljudje božji!»

Čakalci na Rogljevem pragu so pogasili sveče, žalostno se pogledali ter se razšli. Neka ženska je to

nesrečo sporočila tudi bolniku. Zopet so se jele Roglju ponavljati Prometejeve muke, dà, še strašnejše, kajti predobro je vedel, da umré še predno pride duhovnik iz sosesčine. Umré torej brez duhovnega blagoslova, brez sprave z Bogom. Grozno je trpel tisto noč.

Drugo jutro so prišli duhovniki k umrlemu tovarišu, brali so zanj sv. maše zadušnice v cerkvi in po končanem opravilu je prišel k skesanemu Roglju božji Odrešenik.

Naslednji dan so zagrebli pokojnega duhovnika, ki je bil žrtva svojega poklica. Ni bilo sijajnega pogreba, ni bilo mnogobrojnega spremstva; trije duhovniki iz doline so vodili pogreb, ali pogrebcev je bilo zelo malo. Sosedje iz okolice so se bali zastran bolezni, domačini so prišli, kolikor so mogli, saj večina je bila bolna ali so pa stregli bolnikom. Toda več kot sijajen pogreb, dragi venci in dolga vrsta ljudij pri pogrebu povelečevala je žalostno slovesnost resnica, da je blagi pokojnik do zadnjega diha delil tolažbo umirajočim, pokopaval mrliče in obiskoval bolnike. Slednjič je pograbila morilka tudi njega, in v nekoliko urah se je preselil k onim, ki so šli tiste dni pred njim. Preselil se je v boljšo deželo, da prejme zaslužen plačilo za vstrajno, zvesto delovanje v Gospodovem vinogradu.

Roglju je odleglo in z olajšanim srcem je molil za dušo pokojnikovo, ko so mu udarjali na uho različni glasovi zvonov: danes meni, jutri tebi!

Kmalu potem je nehala bolezen, preboleli vaščanje so se prikazovali bledih lic na cesto ter popraševali, koliko jih je pobrala smrt, kdo je sploh še ostal. V nekoliko tednih je bilo zopet vse v starem tiru, le Rogelj je tožil, da ni nič več kaj trden, odkar ga je pustila boležen. Žaloval je po sinovih, katerih jeden počiva pri sv. Lenartu, drugi pa biva v vshodni Galiciji, ne sluteč, kaj se je zgodilo doma. Obupal je Rogelj, da bi še kedaj videl Andreja, in groza mu je pretresala srce, ko je bral časnike in slišal grozeče glasove, kako zopet nekaj vré na Laškem. Ker je bil zadnja leta vaje samo slabih novic, sodil je tako, da v kratkem bukne zopet tam doli ustaja, slovenske in nemške polke pošljejo v ogenj, kjer najbrže tudi njegovega Andreja dobi smrt. Pokrije ga nenasitna laška zemlja, kakor krije že stotine in stotine slovenskih sinov.

Lenka se je slednjič tudi udala usodi z malo iskrico nade, da se morda vendar še kedaj povrne Andrej v svojo domovino. Saj je v vsakem pismu, katero je pisal očetu, pozdravil tudi mlinarjeve, zlasti Lenko. Redka sicer so bila ta pisma, a toliko slajše tolažilo njenemu srcu. Sladko čuvstvo ji je prevevalo prsi, ko je sedaj o pomladnih dneh stopala ob vodi, trgala pisane cvetke, povijala jih v kite in zopet razdirala. Rahlo šumenje Bele je bilo njenemu ušesu sladko šepetanje minolih časov. To šepetanje se je zlivalo s slavčevo pesmico v melodijo, kakoršna je

ugajala njenemu trpečemu srcu. Nehote so se ji potem misli združile v prošnjo in na tihem je molila: «Bog, ti ga čuvaj, ti ga ohrani očetu in — meni».

Rada je hodila Lenka k vodi, rada se je ozirala po pisanih livadah, rada je poslušala ptičje petje; lepa pomlad se ji je zdela odsev onih jasnih, veselih dnij, o katerih se je nekoč prav za gotovo nadejala, da ji zasijejo pri — Rogljevem Andreju. A sedaj? —

Neko jasno jutro, ko solnce še ni pogledalo v mlin, prala je Lenka na Beli, ter premišljala svoj žalostni položaj, a nada v srečno bodočnost, krasno pomladno jutro, veseli pisani svet je govorilo drugače. Kolikor lepše se je kazalo pomladno jutro, toliko brže so izginjale iz njenega srca — vse mračne misli; vzradostila se je oživele okolice, vzradostila se je tudi vsled sinočnje novice, da je namreč Andrej premeščen k trénu (voznístvu) in kot voznik ne pojde v boj. Z Laškega je slišati dokaj nemirne glasove, a Lenke ne plašijo več. Če bode res vojska, mine, kakor je minila že vsaka druga, in Andrej se vrne, ako Bog da, zdrav in vesel v domovino...

Tako je mislila Lenka, in srce ji je začelo nemirno bítí, saj so se v njeni domíšljiji vrstile same lepe, vesele podobe jasne prihodnosti. Srce ji ni mirovalo prej, da je zapela znano narodno pesem o regimentu, ki gre po cesti, med mladeniči je tudi njen „ljubček“, ki „se od vseh pozna, ker lep zelen pušeljc ima“. Njen mehki glas se je lepo ujemał z

žuborenjem valov in z življenjem okolu nje. Ko bi jo kdo slišal, moral bi misliti, da prepeva morska deklica.

In res, ne daleč za njo se je tihoma bližala možka postava — sam Peter Smodin. Strastno so mu žarele oči, pest se mu je nehote stiskala, stopal je previdno in pazno deklici prav za hrbtom, da ga ni mogla slišati, ne ugledati. Zato je brezskrbno pela še dalje, kako ji on obljubuje, da: „za kratka mes'ca dva, če bova še živá, se zopet vidiva“. Razbojniku je srce prevzela milina in nedolžnost dekletove duše. Kolikor bliže ji je bil, toliko mirneje se mu je pretakala kri po žilah. Oboževal je deklico in nepremagljiva moč ga je tirala do nje: jasno naj pove, kaj misli: On ali Andrej!

Lenka čuti, kako se je nekdo sklonil nad njeno glavo ter ji položil roki pred oči. Strašno je zavpila, in kos, ki je visoko gori na bregu drobil svojo pesmico, zbežal je z glasnim krikom v goščavo. Ustrašila se je zeló, kajti le s težavo se je obdržala po koncu. Smodina ni bilo v mlinu že od prošle jeseni. Ko bi vedela, da je on, gotovo bi omedlela.

«Lenka ali me še poznaš?» Deklica je strepetala, a ni odgovorila, tako je osupnila. Spoznala je tresoči glas Smodinov, spoznala je njegovo strast. Takoj je vedela, kaj bi jo rešilo. Zbrala je vse svoje moči ter se siloma iztrgala njemu iz rok.

— Nesramni razbojnik! Kako si upaš tako predrzno nadlegovati poštena dekleta?

Smodina je ta nepričakovana drznost sicer pretresla, pozneje je poslušal njene besede kot prijetno zabavo. Tako trdno jo je držal za roko, da mu ni mogla uiti, in srce se mu je paslo z veseljem na njeni zadregi; ko je pa spoznal, da misli dekletu popolnoma resno, ter se prav nič neče spomniti onega časa, ko je tudi on svobodno prihajal v mlin, kjer so urice tako prijetne in tako kratke, a brhka Lenka — tako je vsaj mislil tedaj — nič manj kot njegova. Domislil si je, da sedaj kaže neprikrita resnica popolnoma drugačno lice kot si je želelo njegovo srce: spoznal je, da ima tu opraviti z žensko, ki se samosvestno bori za svojo samostojnost in poštenost.

«Ne huduj se, Lenka! Saj me menda še poznaš. Ali pa tudi, če me ne maraš več poznati, onih časov, kadar sva se drugače pogovarjala kot sedaj-le, ne moreš utajiti. Verjamem, da ti je Rogljev Andrej zmešal mlado glavico, pa draga moja, zanj ne skrbi, spravljen je tako dobro in za toliko časa, kakor je želel mene spraviti njegov oče. Toda Smodin je drugačen možak, kakor so me hoteli preurediti. Le poglej me, takšen le sem in cesarja nisem hotel služiti, ker so me krivično vrgli v vojaški stan. Ne bi se mi slabo godilo. Nekaj znam, saj nisem zavrgel svoje mladosti, ali krivica, veruj Lenka, ta boli. Nisem je mogel prenesti».

Dekle se je res ozrlo v mladega nesrečnika in rado ji je ostalo oko na njegovi lepi opravi. Zarjavelo

obličje je obkrožala temna brada, na glavi je imel drag lovski klobuk, ob telovniku težke srebrne gumbе, kakoršne nosijo samo grajščinski lovci, za pasom lovski nož, preko ramen puško in torbo, do kolen so mu segale lepe, zelene nogavice, skratka: Smodina ni videla Lenka še nikdar v tako lepi opravi. Všeč mu je bilo, da deklico toliko zanima njegova zunanost.

«Prošlo jesen je umrl na koleri oni Grgur, ki je včasih sleparil ljudi po semajih z mešetarenjem, včasih pa doma s krpanjem. Dobro veš, kaj je povedal, predno ga je imel zgrabiti peklenšček. Torej nisem bil jaz oni, ki je lomil v cerkev, očka Rogelj mi je pa za to naprtil vojaško suktnjo. No, pa saj za to je že dobil vračilo. Njegov sin je pri vojakih, jaz sem prost, da-si po sili, a prost sem. Nasitil sem si že srce o njegovem strahu; z Andrejem pa še obračuniva — ko se vrne, to sem mu obljubil, ko je bil še doma. Kakor se posojuje, tako se tudi vračuje. Lenka, Bog je nad nami!» Dekle se je kar zgrozilo, ko je čulo, da hoče razbojnik govoriti o Bogu. Česar se je bala od onega dne, kar so vzeli Smodina v vojake, to se je zgodilo do pičice. Andrej in Smodin sta si torej resnično na potu, in kdo se izogne, to vé Bog sam. Ravnodušno je torej dejala:

— Ali si vedel tudi oni večer, ko si nož nastavljal Roglju na vrat, da je Bog nad nami?

«Ha, ha, golobičica moja! To uprašáš? Morda misliš, da bi si hotel mazati roke s krvjo tega straho-

petca in širokoustneža! Za to, če bi bilo treba, imam druge poslušne duhove. A res ni, da sem ga nameraval umoriti. Hotel sem ga le ostrašiti, a reč se je obrnila na zló naši stranki. Vem, da so mene obdolžili vsega, ali kriv nisem, verjemi, zastonj pa tudi ne gre nikdo na mostovž čakati, kedaj bo ugodna ura, da pretrese starcu kosti. Zadosti je nasleparil in naskoparil. Stavim, da lože utrpi tisto malenkost kot da bi vrgel iz polne žitnice vrabcu, stoječemu na vrh gumna, samo jedno zrnce».

Smodin je lepo govoril, a lagal je, to je vedela Lenka.

— Tvoj tovariš ga je hotel umoriti, molči in poberi se, kajti ne maram, da bi me kdo videl poleg tebe. Sram te bodi, izvržek si, kakoršnega se sramuje vsa dolina! — O teh besedah je hotela vse popustiti in zbežati domov, ali on je ni pustil. Trdo je držal njeno roko ter zrl globoko in strastno v njene temne oči, pa zastonj je iskal tam sledu dozdevne ljubezni, zastonj sočutja, zastonj priznanja in milosti. Srce mu je strepetalo samega presenečenja, glas se mu je tresel in ustnice so mu trepetale, ko je govoril, kakor bi bil mrzliččen:

«Lenka, ali si mi res nezvesta?» Deklica je molčala in komaj zadrževala solze, kajti domislila se je, kako jo je nekoč uprašal Andrej: ali ga imaš res rada?

«Lenka, molčiš! Srce ti nekaj očita! Ni res?», uprašal je drugič.

— Kako to? Saj si menda še na zdravem s pametjo in spominom. Če tako govoriš, utegnil bi marsikdo misliti, da ti je z drugim podivjal tudi spomin.

«Ti se šališ! Ali morda nimaš mojega prstana, ki je gotovo znamenje ljubezni?»

— Prstan so vrgli mati v jez takoj oni dan po semnju.

«In tvoje srce tudi ž njim, hinavka!»

— Moje srce ni imelo nikoli ne s tvojim prstanom ne s teboj ničesar opraviti.

«Tako?»

— Dà, tako, in sedaj me pusti!

«O, ne, ne, Lenčica moja! Ne pustim te, danes moraš z menoj. Koliko let je že minilo, odkar vedno mislim o tebi, želim te videti, objeti ter imenovati svojo ljubljeno Lenčico. Sedaj mi povej, ali je bilo vse moje kopnjenje in vse upanje prazno? Ali je bila vsa moja ljubezen sama prevara?» Lenka je zrla v tla, rekla pa ni ničesar. Doslej je spoznavala, da je bilo najbolje, ko ni nikomur razkrivala uzroka, zakaj se je tako vedla proti njemu, poslej, mislila si je, bode tudi tako prav. Molk je ojunačil Smodina, da je nadaljeval svoje govorjenje, izpremenil je pa način, kajti mehko in milo je prosil:

«Lenka, pojdi no z menoj, in v nekoliko mesecih bodeš, kakor si sedaj kraljica mojega srca, tudi kraljica mojega neizmerne bogastva, ker povem ti, da sem imovit človek, in če se mi posreči, zbežati

čez morje v Ameriko, užival bodem mirno sadove svojega truda ter na tihem celo blagoslavljal očeta Roglja in njegovo hudobnost, s katero mi je naklonil toliko srečo».

— Srečo? Kar imenuješ ti srečo, imenujejo drugi ljudje drugače, menda rop in tatvino.

«Moja draga, ti ne umeš še vsega tega, a verjemi, da je moj denar pošten. Zamenjal sem — — »
Tu mu dekle prestriže besedo:

— Zamenjal si nesrečo s pogubljenjem.

«Samo tebe, mila moja, želim še videti srečno poleg sebe, pa ne zamenjam niti s samim cesarjem na Dunaju. Lenka, saj ni res, kar govoriš. To so le besede. Tvoje srce je premehko, preblago, da ne čuti drugače. Lenka, moj angelj, moje vse! Reci le tolažilno besedico in reši me, kajti grozno trpim. Če me zavržeš, zdivjajo v meni vse hujše strasti kot doslej, to slutim. Do danes me je samo misel na te mirila in tolažila. Moja ljuba Lenčica, utolaži me vsaj s prijaznim pogledom. Le ukaži, in vse storim, kar koli mi boš velela».

Deklica je nemo zrla pred se in molčala; njega je pa prevzela strast, da je vpil, kakor bi se gore podirale nanj, slednjič je stegnil obe roki, da bi jo pritisnil na srce, a dekllica je molčé uporabila ta trenotek in zbežala.

Smodin je zatulil, kakor vol v mesnici. «Pa me

izdaj, če hočeš, ali Andreja ne boš imela, kakor sem Smodin, katerega se vse boji».

Ne gledaje, kam stopa, prebredel je vodo ter jezno lomastil navkreber po gozdu. Lenka je pribežala domov brez duška in nikomur ni povedala, kaj se ji je zgodilo. Prišedši v sobo je sklenila roki ter jih povzdignila k podobi Matere Božje v zahvalo, da je tako srečno prebila nevarnost, potem je pa molila tudi za Andreja, da bi ga vsemogočni Bog obvaroval vsakoršne nesreče. Saj Smodina — tako je mislila, dokler je pri vojakih — se mu ni treba bati.

Kmalu potem so prišli neko jutro orožniki v mlin poizvedovat o Smodinu. Stric Marko sam je odgovarjal orožnikom, ki so hoteli vse vedeti o Smodinu. Izpraševali so ga celo take reči, o katerih se stricu še sanjalo ni nikoli. Orožniki niso izvedeli ničesar, Marku so pa obljubili sto goldinarjev, če vé, kje se skriva Smodin in jim ga izda. Pravili so mu, kako je nekje tam na Tolminskem pobil dva orožnika, kar je našim čitateljem že znano, potem so rekli, da so mu na sledu kot ponarejalcu denarja, in kar se je godilo z Rogljem, imajo vse popisano. Stric Marko je majal z glavo ter primerjal nekdanje čase s sedanjimi. «Bodi že tako ali drugače, za mojih dnij je bilo bolje na svetu. Ta mladina, ta mladina!»

Orožniki so se spogledali in, videči, da ničesar ne opravijo, odšli po svojem potu. Tiste dni so iskali Smodina po vseh krajih. On je dobro ovohal namere

svojih zasledovalcev — svoje ljudi je imel povsod — ter jo potegnil na Oggersko, kjer je tiste čase njemu in njegovi družbi še svetela pšenica. Tam je ostal blizu poldrugo leto.

Ko so se jele zbirati čete in odhajati na Laško v boj, zazdelo se je tudi Smodinu, ki je ta čas popolnoma podivjal, da ima še nekaj opravila doma — pri materi, o kateri je izvedel, da je nevarno bolna.

Vrvenje v laških mestih namreč ni hotelo pomehati, in prav so govorili oni stari možje prošlo zimo, da kadar je v travi mnogo kobilic, tisto leto ne bo brez vojske.

Takoj spomladi l. 1859. so se pomikali avstrijski polki v italijanske nižave. To je bilo živahno po cestah noč in dan. Bobni so ropotali, vojaške godbe so donele po trgih in vaseh, koder so se pomikala krdela ljudij, samih mladih mož — nedvomno v smrt. Toda ljubezen do stare domovine in Slovencem prirojeno spoštovanje do svojega vladarja se je tako čudno spojilo podedovanim sovraštvom do upornih Lahov še izza l. 1848., da so šli nekateri slovenski mladeniči tako navdušeno in pogumno v boj, kakor v bližnji trg na semenj, kateri prav gotovo ne mine brez kakšne male praske.

Poslednjo zimo je bival Rogljev Andrej še v Galiciji, a v poslednjem pismu je omenil, da jih prav v kratkem premesté na Oggersko, od koder bo treba na Laško v ogenj za cesarja in domovino. Andreja

ni plašila misel o smrti, saj je vedel, da z oskrbovalnimi vozovi ne pridejo sovražniku pred oči. V listu je tudi izrekel nado, da bode pred vojsko videl svoje drage domačine, saj pojdejo gotovo čez Hrušico ali pa mimo Postojine v Italijo.

Mlinarjevi Lenki je bila ta nada pravo tešilo. Zbrisala je v njenem spominu hkrati vse one neljube črte, katere je bil uzročil zadnji čas Smodin s svojim vedenjem in pa s tem, da ji je očital nezvestobo in nehvaležnost. Ako je imela ž njim dotlej samo iskrico sočutja, mrzila ga je poslej tako, kakor sploh more človeško srce mrzeti človeka podivjane narave.

Zelo jo je veselilo, ko je izvedela, da po onem nesrečnem sestanku ni bilo več slišati o ropih in tatvinah v okolici. Zasledovalci ga niso ni ujeli ni zasledili, moral se je torej sklatiti kam na tuje. Želela je samo še to, da bi se tudi ne vrnil nikoli več.

Iz bližnjih vipavskih vasij je bilo več mladeničev že na Laškem. Čakali so samo trenotka, da bi se sprijeli z Lahji in Francozi. Le malokdo je bil tako srečen, da se je mogel oglasiti mimogrede tudi doma. Vojaške postave ne poznajo izjem, posebno pa ne o vojskinem času. Boben kliče na delo, kliče tudi k molitvi, boben kliče neizprosno tudi v smrt. Njegov glas ni šala.

Bilo je nekaj dnij pred sv. Ivanom. Miren, tih je bil večer. Po vipavskem polju je ležala skrivnostna meglica. Mesecev srp jo je obseval, kakor bojno

jezero. Na nebu so blestele zvezde. Slovesen mir je kraljeval v naravi. V tem času so se na Laškem ob Ticinu pomikali drug proti drugemu sovražni polki. Pomožna krdela in oddelki z živežem so se pa še vedno zgrinjali po vseh cestah v laško ravan. Nekateri polki iz avstrijskih dežel Lombardske in Beneške so stali za zaslombo na Primorskem in Kranjskem. Marsikateri laški vojak se je tedaj željno oziral tja doli na zahodne gore, kjer mu je nemirna domovina. Mnogi od njih bi jo bili najraje popihali čez mejo k borečim se bratom. Toda pred njimi je stražil nezrušni železni obroč. Tam skozi ni mogoče, ko bi se kdo splazil v sedanjem nemirnem času tudi preko meje.

Vendar so nekateri poskusili redko srečo.

Tisti večer je zbežala od polka, ki je nočeval na Razdrtem pod Nanosom, cela stotnija vojakov. Skušala je uporabiti medlo razsvetljeno noč, da bi se preplazila čez Nanos k Beli, od tod na Kolk, Čaven in dalje po samih skrivnih potih do meje, kjer mora pomagati zvijača.

Devet ura je odbila na zvoniku cerkve sv. Lenarta Podvelbom, ko so se pomikali še nekateri vojaški vozovi doli od Višenj proti vasi. Med vojaki, spremljajočimi vozove, bil je tudi Rogljev Andrej. Solze so mu zaigrale v očeh, ko je slišal zopet udarce domačih zvonov, kako milo, kako sladko ga vabijo k sebi. Tako nežno in ljubeznivo ga je samo še pokojna mati vabila v naročje. Andrej je otrnil solzo, kajti

vojaku se to ne spodobi. Hkrati ga je pa tudi obšla še neka druga misel. Ko bi stopil pogledat k Lenki? Že je poiskal zapovednika in mu razodel svojo željo, ko se je spomnil še očeta. Tudi njega mora obiskati. Toliko prememb je v domači hiši, odkar ga ni bilo doma, da se je čudil samemu sebi, kako je mogel najprej misliti na Lenko in šele potem na vse drugo. Prav gotovo ne bode časa, da bi videl očeta in Lenko. Dobil je dopust, hitel naprej, pozdravil domače, stisnil očetu roko ter mu zašepetal na uho, da se mu mudi še k Beli... Tedaj ga je oče pogledal srčno in milo ter pustil s solzami v očeh.

Andrej se ni oziral ne na levo, ne na desno. Nagloma je lomastil navzdol, in to skrivnostno šumenje vode zdelo se mu je, da je danes vedno dalje od njega, kakor bi bilo začarano. Nekaj trenutkov prej kot Andrej Rogelj, udaril je na okno Lenkine spalnice Peter Smodin, rekoč: «Lepo te prosim, povej, če si se kaj premislila. Moje srce še vedno koprni po tebi, brez tebe ne morem le trenutka več živeti. Mati mi umira doma ta trenutek, a jaz sem tukaj. Lenka, samo zastran tebe sem tukaj...»

Dolgo časa ni bilo odgovora, in Smodin je nestrpnost nabijal po oknu. Z levega in desnega pobočja reke je prihajal šum, kakor da se bližajo mlinu nekatere osebe. Smodina danes to ni motilo. Moral je izvedeti, kako se mu odloči usoda življenja. Slednjič začuje skozi zaprto okno: «Beži in pokori se za ne-

številne hudobije; svojega srca pa ne ponujaj nikomur več, kajti ona, ki bi ga marala, ne bi bila veliko več vredna od tebe. Z Bogom!

— Torej z Bogom, Lenka! Živega me ne boš videla več, pa tudi Andreja Roglja ne. Vsak trenotek te obišče, a jaz mu posvetim, da bo videl vsa nebesa odprta. Moje orožje je izvrstno. — Ne bodeš ga imela, da-si ti je s sladkimi besedami premotil trmasto glavico. Smodin do nocoj ni pobijal ljudij, a nocoj pade prvi; tega bodeš kriva ti, nezvesta deklina! Dotlej pa srečno! —

Z zobmi škripaje je odšel.

Lenka se je naslonila na posteljo in ihtela. Andrej je torej izgubljen, navzlic temu, da je ona obema toliko let zaman prikrivala pravi uzrok. In vendar je temu tolovaju še prezgodaj poved la resnico. Vse drugače bi bilo lahko. A sedaj, sedaj! Da bi Andrej vsaj ne prišel nocoj blizu. Toda zvití Smodin je moral že vse poizvedeti, kajti on ima svoje uho povsod, kjer sluti nevarnost. Kakor srčno je želela videti Andreja, dala bi nocoj vsaj polovico svojega življenja za to, da bi mu mogla sporočiti nevarnost.

Pok! — puška je počila ne daleč od mlina. Lenka je čutila, kakor da je tudi nji počilo srce. Sedaj je mrtev, to je bila njena prva misel. Obupno je vila z rokama in gorke solze so se ji udrle po obledelih licih. Strahoma je pogledala skozi okno na trato, kamor je mesec posijal po rosnih kapljicah. Na

drugem koncu hiše se je sicer razlegal ropot mlinskih koles, a tu se je slišal samo lahek odmev. V grmovju so drobili zaljubljeni slavci svoje pesmi. Nekaj trenutkov pozneje je slišala zdolaj po travi nagle stopinje. Dekle se je streslo, kakor drevo, ki je dobilo poslednji udarec sekire. Mislila si je: to je on; prišel se je pohvalit o izvrstnem uspehu. Res, nekdo je potrkal na okno, ki je bilo zaradi varnosti popolnoma zaprto.

«Lenka, jaz sem, jaz — Andrej! Odpri!» Deklica je stopila k oknu, da bi se prepričala, če ni morda to le Smodinova zvijača. Zadrhtela je na vsem telesu, ko je spoznala vojaško obleko. Bil je res Andrej.

«Lenka, daj mi no roko! Poslednjič te pozdravljam!» Zelo se ga je prestrašila. Saj ji je bilo popolnoma nedoumno, da je živ še tukaj. Nagloma pa si je vso stvar razložila tako, da je Smodin streljal nanj, pa ga ni prav zadel. Gotovo je, da se sedaj plazi kakor maček kod v bližini, da dovrši drugič, kar se mu ni posrečilo prvič. Nagloma je razložila Andreju vse svoje pomisleke, povedala mu je tudi, kako je odpravila Smodina in zakaj se je bala doslej povedati mu resnico.

Dobro je dela Andreju dekletova odkritosrčnost, zato ji je razodel, da je nekdo streljal za njim, pa ga ni zadel, — bil je Smodin. Andrej se je nasmehnil, segel deklici v roko, katero mu je ponudila skozi

okno, poslovil se in odšel, obljubivši pisati domov takoj po končani vojski, ako ga Bog ohrani. «Če padem, draga Lenka», rekel ji je, «izbiraj si prosto drugod, samo njega, le njega nikar ne poslušaj». Ona si je obrisala solze s predpasnikom, Andrej je pa zbežal po stezi na glavno pot. Bil je že nekaj minut od mlina, ko je slišal drugi strel. Uzroka si ni mogel razložiti, kajti, da bi Smodin sedaj streljal za njim, zdelo se mu je vsaj v takšni noči, kakoršna je nocojšnja — preneumno. Hitel je naprej, da bi čim prej došel vojne tovariše. Lenka se je po njegovem odhodu odahnila. Še vedno je čutila pritisek njegove desnice; zdelo se ji je, da sliši še njegov govor ter čuti njegov dih, kakor tudi njega samega v bližini. Misli so ji vsplule iz vznemirjene sedanjosti v lepo prihodnjost, in v takšnih sanjah ni čutila mnogo tega, kar se je godilo okolu nje. Zabila je ugasniti lučico, zabila je zapreti okno; blaženost, ki je polnila njeno srce in njeno dušo, prevzela je tudi njo samo.

Lenka ni slišala, kako je kmalu potem naglimi koraki premerila vrt druga vojaška postava, poslušala pod njenim oknom ter potem jela pripravljati drog, da potrka. Tedaj je počila tik pod oknom puška. Lenka se je stresla, kri ji je zastala v žilah in misli so ji zastale. Kakor besna je kričala in bežala k materi: «Ubil ga je, Andreja je ubil! Pod oknom leži mrtev...!»

Kmalu so bili v mlinu vsi po koncu.

VI.

Le en pogled, srce se vže,
Le en pogled, srce se stré.

GREGORČIČ.

Smodin je bežal, kakor Kajn z mesta svojega zločina, bežal je k materi. Vleklo ga je nekaj sicer že dolgo časa domov, a priložnosti ni bilo prave in pota mu niso bila prosta. Sedaj je prišel, a ljubosumnost mu ni dala prebiti poleg umirajoče matere. Ko je izvedel, da je Rogelj doma, splazil se je skrivaj opazovat, če pojde v mlin. Tu je sklenil, ohladiti si jezo na njem. In res si jo je ohladil ter mirno, kakor človek, ki vé, kaj dela, vračal se domov. Vest, katere ni poznal že davno, ni ga vznemirjala, a sladko čuvstvo, da se je maščeval za sramoto in krivico, to čuvstvo se tudi ni hotelo oglasiti. Srce mu je bilo skoro nemirno, dasi ni bil tega navajen.

«Sedaj pa pojdem delat pokoro, kakor mi je velela ona», mrmral je sam s seboj. «Moje delo je dovršeno! Tam začnem, kjer sem padel prvič. — Na Laškem grmé topovi in prasketajo puške. K prostovoljcem pojdem». To je bil prvi njegov sklep. Mislil si je, če me spoznajo, toliko bolje, sam povem uzrok svojega bega in zadovoljno se udam vsakoršni kazni. Potem se vrnem domov — in moj zaklad — in Lenka! Vedno hitreje je stopal navkreber. Okna materine spalnice so žarela v nenavadnem svitu. Temu se je

čudil. Prehajala ga je že misel, da ga mati težko čaka. Rahlo se je nasmehnil in še bolje pospešil korake.

Prišel je na dvorišče — pogledal oprezno skozi okno — — —. Mati leži na mrtvaškem odru, okolu nje se utrinjajo voščence, nekaj ljudi z resnimi obrazi se premika po sobi. Smodin ne more naprej, da-si bi srčno rad planil k mrtvi materi ter bi se zjokal ob njeni strani; a ljudje bi ga zasačili in prijeli. Toda on bi vendar še rad rekel z Bogom mrtvi roditeljici. Zato pogleda prav blizu okna, pa takoj odskoči, kakor da ga je pičila kača. Videl je mirno počivajočo starko prav takšno kot one čase, ko je še skrivoma prihajal k nji po noči. Ondaj je prebirala jagode na rožancu in molila za izgubljenega sina, o katerem je bila popolnoma uverjena, da ni hudoben, da se gotovo poboljša; kakor strela je presunil Petra ta pogled. Spomnil se je hkrati vseh lepih opominov in naukov, s katerimi ga je svoje dni svarila in učila, spomnil se je tudi, da so bili do današnjega dne vsi — zaman. On je živel, kakor je hotel, in sedaj ob smrtni postelji svoje matere je takšen, kakor mati ni hotela. Neki znan glas je Smodinu briznil kakor brencelj mimo ušes: ubijalec!

Opotekaje je stopil za ogel pod drugo okno, od koder je mogel neopažen gledati mrtvi materi v obraz. In groza! Tudi materin obraz se mu je sedaj zdel grozen, očital mu je uboj.

Mož, ki je že tolikrat bil v smrtni nevarnosti, da, smrti sami že gledal v oči, strepetal je o tem pogledu. Vzdihnil je, kakor otrok, kateremu so roditelji odrekli svojo ljubezen.

Pod oknom se je zgrudil Smodin, katerega se je bala vsa okolica. Kakor na poslednji sodbi, stalo mu je pred očmi preteklo življenje, in vsak trenotek si je ponavljal očitaje: Peter, do materine smrti si se ogibal uboja s svojimi rokami, a sedaj si zapečatil ž njim materine muke. Lahko bi bil marsikaj spoznal in bolje obrnil v nemirnih valovih svojega življenja, o katerem je često sam trdil, da ni toliko vredno kot pasje, toda Peter si je delal pravico sam. Do danes je sam sebi sodil pravico, danes je pa ista pravica obsodila njega.

Njegovega življenja zrcalo mu je kazalo nocoj same zgrešene namene, hudobne načrte, prevare in — krivične osvete.

«Dolgo sem se bojeval nasproti misli, da mi je za vselej ogrenjeno življenje, doslej nisem tudi še obupal, ali sedaj? — Res, vse bi bil še prestal, ko bi ne bila trpela vsled tega moja ljubljena mati. Tudi ona je morala biti žrtev Rogljevega samosilstva. Slednjič mi je prekrizal pote Andrej Rogelj. — Na rokah bi jo bil nosil in ničesar bi ne bilo manjkalo oni prevzetni Lenki, — pa saj prej ni bila takšna. Gotovo ji je natvezel vse polno mojih pregreh, drugače bi ona ne mogla tako čudno misliti o svojem ljubimcu».

— Po teh besedah, katere je Smodin polglasno mrmral pred sé v travo, ozrl se je tolovaj v okno, koder je prihajala svetloba mrtvaških sveč in sijala na nizko travo. Stresel se je in solza mu je zablestela v očesu. Zaškripal je z zobmi, skrčil pest in se zagrozil proti Rogljevemu domu kazaje: «Prekleta gnezdo! — Pravičen je Bog, vse dobro povračuje po zasluženju. Tudi Rogelj ima mrliča. Le zvonite, le molite za-nj! Ha, ha! Izvrstno sem ga zadel, ha, ha! — Moje matere tudi ni več — — »

«Zdaj me primite, zdaj me uklenite! Tukaj le sem. Svoje delo sem dovršil, a tudi moji sovražniki so dovršili svoje». Govoril je glasno in vedno glasneje. Skočil je pokoncu, vrgel puško daleč od sebe in šel naravnost v hišo.

Vsi so že pospali, le star možiček je sedel poleg ugaslega ognja in dremal, le ko mu je imela glava butniti ob kolena, zbudil se je in pogledal v sobo k mrliču. Bil je namreč mrliški varuh. Ko je slišal Petra, mislil je gotovo, da je kak popoten tujec, želeč prenočišča, a čudno se mu je zdelo, kaj ima opraviti pri mrliču. Vzel je torej palico, ob katero se je opiral, ter lezel v sobo za njim. Ostro je pogledal Smodin, kdo je prikrevljal semkaj motit mrtvaški mir, pa tudi starček se je zdrznil, ko je spoznal moža, katerega so se bali vsi malo manj kot živega vruga. Stresel se je in usedel se za vrata, kričeč: «Milost, Peter, zanesi mi! Nikomur ne povem, da si bil tukaj.

Saj sem vedel, da je tvoje srce še dobro, ker nisi zabil svoje matere».

— Očka, le kričite, kolikor morete. Nikogar se ne bojim. Povejte vsem, da je prišel Smodin pokropit ljubljeno mater in s tem tudi ugonobil svoje življenje. Sam se sicer ne pojdem prijavit gosposki, ker bi bilo preneumno, a popraviti hočem krivico, ki sem jo storil s tem, da sem pobegnil od vojakov, tako, da pojdem takoj sedaj prostovoljno v boj proti Lahom, kjer me čaka smrt.

Starček je še vedno trepetal in jecjal med zobmi nerazločne glásove.

— Povejte tudi, da sem jaz nocojšnji večer ustrelil Rogljevega Andreja. Ni me strah tega povedati in tudi žal mi ni prav nič. Z Bogom, mati! Z Bogom, rojstna hiša! Z Bogom, dom! Smodin gre po smrt med bojni grom; tam, pravijo, da se umira najbolj po ceni. Ne bom se gugal med zemljo in nebom, v boju bo prijetniše skleniti to večno preganjanje, katero hočejo, da bi imenoval življenje. A če me ne usmrtí sovražna svinčenka, vzamem domačo. Smodin je človek, ki ne umré na postelji! Z Bogom očka! —

Stari možiček se je prekriževal. Smodin je pa bežal potem kolikor je mogel. Tisti dan o poldne je bil že v Gorici ter se pridružil s tujim imenom četi slovenskih prostovoljcev, ki so se odpravljali v boj na Laško. Ali Smodin ni imel sreče. Prosil in doka-

zoval je svojo spretnost za pešca, pa so ga vendar uvrstili med sanitejce. Smešna se mu je zdela ta služba, in kmalu bi bil obupal, da se mu tu izpolni zadnja želja o smrtonosni svinčenki. Nekega dne potem je sam prosil, da bi smel takoj poleg duhovnika in tudi pred njim poizvedovati o umirajočih junakih. Ta želja se je izpolnila Smodinu, z novim imenom Rogljeviču. Treba bi bilo torej samo začeti, in svinčenka bi prišla. Rogljeviču se je zdelo, da je vsak trenotek bliže smrti. — — —

Poglejmo, kaj se je godilo tiste dni v njegovi domovini.

Stric Marko, hlapec in mati mlinarica so hiteli gledat za hišo, kjer je nekaj trenotkov prej počil strel in so se slišali pojemajoči vzdih. Lenka, sluteča, da je Smodin ubil Andreja, onesvestila se je takoj. Šele mati, vrnivša se v hišo, kamor so prinesli ustreljenega tujega vojaka, vzbudila jo je iz strašnih sanj. Mrtveca ni poznal nikdo. Le hlapec, ki se je delal, da nekaj razume o vojakih in vojaških razlikah, trdil je, da mrlič ni iz domačega polka. Bil je še gorak, in krv mu je curljala iz rane na zadnjem delu glave. Nikamor niso vedeli ž njim. Naposled je dejal stric Marko:

«Upajmo, da je kristijan. Spodobi se mu torej kot mrliču krščanska sprava po smrti. Tu le v veži naj leži, svetilnico mu postavim k glavi. Ti Jože», reče hlapcu, «pa pojdeš naznanit takoj ob zori dogodek

v Vipavo. Tam bodo že vedeli, kako in kaj treba ukreniti. Izpod strehe ga ne smemo vreči, če ga je pri naši hiši dohitela smrt. Bog vedi, kje čaka nas».

Tako se je zgodilo.

Zjutraj, ko je bilo solnce že visoko, prišla je sodna komisija, prišla sta tudi župan Gorjanec in oče Rogelj v mlin. Pripovedovali so, da je prošlo noč pobegnilo mnogo laških vojakov čez Nanos preko Bele v domovino. Morali so že kako izvedeti, da bo njihova domovina gotovo rešena avstrijskega gospodarstva. Zato jim je bila jedina skrb: samo srečno do meje. Pot po Nanosu je težavna in utrudljiva. Kdo vé, če ni ta-le nesrečnik tukaj v mlinu iskal krepila za lačni želodec? Skozi vrata se ni upal, zato je trkal na okno, kjer je videl luč. Tod okoli je oprezoval Smodin — to so domači povedali — in misleč, da je njegov nasprotnik, ustrelil je in — zadel izbornu.

Drugi dan so mrtveca zagrebli na sanaborskem pokopališču.

Mnogo so ljudje ugibali in, kakor povsod, mnogo lagali o nenavadnem umoru. Mlinskega hlapca je bilo nekaj mesecev potem tako strah, da ne bi šel po noči tudi za pol sveta nagibat vode na jez. Moral je to opravljati, dasi tudi nerad in težko, stric Marko, ki se je čim dalje bolj čudil hudim časom; dan za dnem mu je naraščalo pripovedovanje ljudem, ki so nosili v mlin, a ni več pravil starih dogodb, namnožile

so se mu novejše, tako, da je pravil dan za dnem o Smodinu, o Andreju in o božji previdnosti.

Tudi mlinarico in Lenko je bilo strah, a stric ju je znal prepričati s sto in sto primeri, da je strah prazna domišljija. Lenka si je mislila, hvala Bogu, da je takó, ko bi bil Andrej ubit, strah bi me bilo res, a ne njega, marveč svoje prihodnosti.

«O, da le on ni!»

Hlapec Jože si je pa raje postlal na odru med mlinskimi kameni, nego da bi spal na podu.

Ko je izvedel tudi oče Rogelj, kaj je govoril Smodin oni večer, ko mu je bila mati na mrtvaškem odru, vskliknil je zmagonosno: «Vidite no! Nekaterokrat sem se že pokesal, da sem ga bil stlačil med vojake; sedaj pa vidim, da bi imel pri Bogu velik odpustek oni, ki bi ga bil ondaj kar hkrati za peté obesil. Vidite no, kakó človeka često zapelje srcé».

Vsi, ki so slišali Rogljevo modrovanje, pritrdili so mu na glas, in bolj kot poprej je bil Smodin strah in groza vsi okolici. A zaman so se bali.

Minila je nesrečna vojska leta 1859. Nekateri polki so se vrnili v svoje kraje. Manjši so bili in potrebni vsega, kajti ostalo jim je po vojski samo življenje. To jih je zeló vznemirjalo po prestalih vojnih mukah. Pripovedovali so, da vsled vojne razburjenosti niso mogli redoma dobivati hrane in drugih potrebščin. Prošlo je torej nekaj dnij, predno so se privadili staremu redu.

Tudi nekateri ranjenci so že prišli v bolnice domačih mest, Andreja Roglja pa ni še bilo. Nekega dne so pripovedovali vračajoči se vojaki na Rogljevem domu, da je bil Andrej težko ranjen, a nikdo ni mogel povedati, če je še živ.

To so bile muke ne samo očetu Roglju, marveč tudi Lenki, njeni materi in stricu Marku. Dekle je tavalala najraje po samotah, skrivoma brisala solze in sanjala o srečnih prešlih časih. Često se je tako uglobila v misli o minulih srečnih trenutkih, da je nehoté pogledala na hribček nad hišo, koder se je tolikrat prikazal po stezi ljubljeni mladenič. Zamahnil je s klobukom, in takoj je vedela, da ni nikdo drugi kot Andrej. A sedaj! Zopet so jo polile solze in na glas je zaihtela silne bolesti, ki ji je stiskala srce. Saj ga prav gotovo krije tuja zemlja. O, da bi bil vsaj umrl doma! Sleherni dan bi odičila njegov grob, odičila ga s cvetjem, točila bi nanj gorke solze in klicala bi svojega Andreja. Sedaj je šele spoznala, da se je izkazala nevredna njegove ljubezni, ker je tako dolgo vsled boječnosti omahovala in ni povedala Smodinu, da ga ne mara. Andrej ji je bil vedno najdražji, da-si ji tudi ni prinesel prstana — kakor Smodin — ponujal ji daril, ki so bila Bog vé čegava in odkod, — Andrej ji je podaril čisto, ljubeče srce.

Včasih se je jezila na starega Roglja in njegovo lakomnost, najčešče pa na Smodina, kajti prav njegova usiljivost in slepa ljubezen je bila vsega kriva. Saj

njegova rokovnjaška pamet menda tudi nese toliko, da njega, razbojnika in tolovaja ne more vzeti, kako, ker ni varen, da ga ne ujemó. Le njegova domišljija ga je prepričala, da ga je kedaj res ljubila.

V takem razmotrivanju je pričakovala sleherni dan potrjene novice. Z materjo sta se že zmenili, koliko svetih maš plačate zanj, in tudi stric Marko je obljubil, primakniti nekaj starega srebra. Sklenili sta, denar izročiti vipavskemu gospodu Antonu, ki je Andrejev daljni sorodnik in je bil tudi v vojski. Mlinarica je nekega dne potrkala pri njem, a povedali so ji, da gospoda še ni od vojakov. Lenka je zato vedno huje bledela.

Cerkev Podvelbom je bila po znani bolezni, ki je pobrala marljivega dušnega pastirja, nekaj časa brez duhovnika. Minilo je nekaj nad jedno leto, ko je Podvelbčanom nebo milostno dovolilo zopet stalno sveto daritev. Poslali so jim mlado duhovsko moč, gospoda Janeza. Pri Roglju se je novi gospod prav kmalu seznanil, ker je rekel, da pozna gospoda Antona že iz šolskih let. Na sorodstvo z gospodom Antonom — da-si tudi majhno — so bili Rogljevi zeló ponosni.

To je bilo tudi uzrok, da je gospod Anton, vrnivši se od vojakov, posetil svojega šolskega tovariša Podvelbom, in seveda stopil tudi k Rogljevim pozdravit „sorodnike“.

Govorili so o tem in onem, naposled zeló veliko o vojski, o Andreju, o Smodinu, pa zopet o vojski

in zopet o Andreju. Ne moremo ponavljati vsega pripovedovanja, ker nas silijo druge okoliščine, da nadaljujemo po tem potu. Zadostuj le toliko, da je prinesel gospod Anton s svojimi novicami prvo oljčino vejico tolažbe in miru trpečim srcem.

V tem času so ponehale novice o Smodinovih junaštvih. Saj je tudi on nehal biti nekdanji Smodin, svojeglaven, osvetljiv in podivjan mladenič. Vojska je huda šiba, vojska ga je spametovala.

Kakor je našim bralcem že znano, iskal je nalašč smrti na bojišču. Vojaški duhovnik, kranjski Slovenec, se je čudil njegovi pridnosti. Mikalo ga je izvedeti, kdo in kaj mora biti Rogljevič, ki je sicer res prostovoljec, a tudi stopa smrti kar naravnost pred oči. Nikdo ni vedel besedice o njem, da - si je bilo pri polku mnogo kranjskih mladeničev in starih vojakov, ki so poznali svoje tovariše tudi za ves čas svojega službovanja. Duhovnik, ki ni bil nikdo drugi kot gospod Anton, Rogljev sorodnik, in je dobro poznal Andreja Roglja in druge vipavske fante, lotil se je Rogljeviča sam. Pokazati ga ni mogel svojim fantom, ker so bili oni daleč v stran, s samim opisovanjem pa tudi ni dosegel ničesar.

S prijaznim in zaupnim občevanjem si je kmalu pridobil Rogljevičevo pozornost. Prostovoljec se je namreč često šalil s smrtjo in posmrtnostjo. Gospod Anton ga je želel zlepa pripraviti na boljšo pot.

Stala sta ob reki Ticinu. Duhovnik je zamišljeno zrl v valove. Rogljevič se je pa lahkomišljeno oziral tja v daljavo, od koder so pričakovali sovražnika.

«Poglejte, Rogljevič, to le ravnino! V kratkem bode namočena s človeško krvjo».

— Škoda, kaj ne gospod pater, škoda toliko mlade krvi.

«Res, prav pravite, ali naša naloga bodi, da ne pojde nikdo nepripravljen na oni svet».

— Ali mislite, da to pomaga?

«Čudno uprašanje. Morda niste sami še nikdar premišljevali o tem? In vendar pravite, da ste Slovenec, Kranjec?»

— Razmišljal ali ne razmišljal, kaj mi je do tega. Gospod pater, vi ste jedini v tem, da vam povem, kaj me je prignalo le-sem.

«Veselilo me bode. Doslej sem bil zadovoljen z vami; upam, da bom poslej, ko zapojó bojne trombe, tudi vas mogel pohvaliti».

— Ne verujem, če spoznate moje namene.

«Čudno govorite. Saj vendar niste prišli za stavo sem v smrtno nevarnost, ka-li».

— Ne za stavo, marveč smrti iskat. Smrt je moje tolažilo, smrt je moja rešitev. Gospod pater, vi ste vrl človek, in obljubim vam, da vam povem po končanem boju vse, kar me teži v življenju, in gotovo mi pritrdite, da človeku, katerega so prevarile vse nade, in človeku, kateremu se je v žolč spremenilo

sleherno veselje, ne kaže drugega kot smrt, sladka, prostovoljna smrt.

Duhovnik je zmajal z glavo, rekel pa ni besedice. Slutil je, da ima pogovor z nenavadnim človekom. Ločila sta se.

Smodin-Rogljavič je povetil glavo. Spomini iz nedavnih dnij so mu morili dušo. Videl je svarilen obraz svoje matere, videl je Rogljevega Andreja, ko je še kot deček hodil ž njim po domačih logih, videl ga je tudi potem — v oni noči — — On je namreč še vedno mislil, da ga je res usmrtil.

Napočil je usodni dan 24. junija. Vojska je imela mnogobrojno svatbo, smrt svojo žetev. Zjutraj ob zori se je začelo grmenje topov in prasketanje pušk. Vojaki so padali kot snopje na obeh straneh. Gospod Anton se je vedel izborno, predrzno in obupno pa Rogljavič. Silil je neprenehoma tja, kjer je padalo svinčeno zrnje. Sreča se ni obrnila še na nobeno stran. O poldne so se naši jeli umikati na desnem krilu. Nevihta jim je bila v obraz, zmešnjava je nastala v obeh taborih. Sovražnik je drvil naprej, naši so se reševali na desnem krilu, kakor so mogli. Mlake vode in krvi, ranjencev in mrličev, konj in voz je bila polna širna ravan.

Sovražnika je bilo seveda mnogo več, a naše je bodrila zavest, da se bojuje sam vladar ž njimi. Na levem krilu so se držali kot stena. Zmešnjava levega krila je vse pokvarila. Francoski cesar je

izjavil, da ne želi več prelivanja krvi. Vojna sreča se je odločila v korist sovražniku.

Rogljevič je imel vse polno dela. Čudil se je le, da ga ni zadela nobena krogla, da ga ti topi, nemi mrtvaški obrazi gledajo tako čudno, prezirljivo... Malo časa je imel za razmišljanje, ali nekaj ga je vendar ščipalo neprenehoma: Peter, kaj bo sedaj. Nobena krogla se te ni usmilila? Ali danes ni utegnil veliko ugibati o tem.

Nevihta je ponehala, utihnil je tudi grom topov. Veseli so oni, ki so odšli zdravi, srečni so oni, katere je smrt rešila zemeljskih vezij. V bolnicah zdihujejo ranjenci v različnih bolečinah, a le malokateri je tako obupan, da bi hotel to mršavo življenje radovoljno zamenjati s smrtjo, in vendar so oni srečni, ki so se rešili muk in trpljenja. Kako je človek navezan na to solzno dolino!

Drugače Rogljevič. Želel je, da bi se zvalil z mrtveci v zijajoči skupni grob. Tam bo vsemu konec, žalosten konec žalostnega življenja.

Sanitetni oddelek se je čudil, da so krogle frčale tudi do oddelkov za preskrbovanje. Seveda naglo, kakor je le kdo mogel, kakor šumeči morski val, ki ne pozna ovir, marveč se raje razbije ob skalovju, pomikala se je pehota, konjica in topništvo na Avstrijce, ko je bil poraz že dovolj očiten. Andrej Rogelj je bil težko ranjen v ledja in roke. Nezavestno se je zgrudil na tla. Tovariši so mislili, da je mrtev.

Kar je že prej želel, da ne bi videl — namreč poraza — to se je zgodilo. Mimo njega je drvilo vse kakor v divji gonji, a ničesar ni opazil. Andrej ni slišal zmagovalnih vsklikov s sovražne strani, ni slišal srce pretresujočega zdihovalja umirajočih tovarišev in trpečih ranjencev. Kakor nevihta, ki se nagloma zbere ter pretrese domače nebo, domače hribe in planine, pa zopet mine, nebo se zjasni in mirno posije ljubo solnce na strto rastlinje, tako je danes vse minilo mimo Andreja.

Solnce je res prijazno posijalo izpod oblakov nad zapadnimi gorami, ko se je Andrej zavedel, odprl oči in po silnih bolečinah spoznal, da je še živ. A tudi nič več ni mogel spoznati, kajti strti vozovi, razmetane posode, odgnani konji in trupla, ki so ležala poleg njega kot snopje o žetvi, ko jo je razmetal vihar, vse to mu je bilo nedoumno, in zatisnil je oči. Vsled bolečin se ni mogel ganiti.

Ondaj so se bližali mrtvecem in ranjencem nekateri možje, ki so jih liki blaženim duhom pregledovali, tolažili, obvezavali in spravljali na vozove ali nosili na kupe. V prvem oddelku takoj spoznamo po visoki postavi in bledem, upadlem licu Petra Smodina, ki sliši sedaj na ime Rogljevič. Utrujenost se mu pozna na očeh.

Ozrl se je, kako daleč je od njega gospod pater, potem je pa brezobzirno preiskaval mrličje, zapisaval njih imena in domovanja ter stopal naprej po

tleh, namočenih s človeško krvjo. Kmalu je prišel do vojaka, ki je bil obrnjen od njega v nasprotno stran, prijel ga ne preveč rahlo za okrvavelo ramo ter ga obrnil k sebi, da bi mu pogledal lice in žepe. Bolesten krik se je izvil ranjencu iz prsij in oči so se mu odprla, pa tudi Rogljevič je zavpil, kakor da bi videl odprto samo peklenško žrelo: «Kaj tudi mrtvi ustajajo iz grobov, moj Bog!» Odskočil je, kakor besen, ter pogledal okolu sebe. Tovariši so menili, da kliče pomoči, in prihiteli so bliže, ž njimi tudi gospod Anton. Spoznali so, da ja vojak še živ ter mu dali nekaj krepila. Rogljevič-Smodin je stal kakor okamenel. Itak prebledeli obraz se mu je nategnil v strašne gube. V njem sta se borila strah in osuplost. Potem je zavpil obupno: «Gospod pater, hitite!» Pokleknil je poleg ranjenca ter mu zopet pogledal v obraz. V srcu mu je oživela zadnja iskrica sočutja. Ondaj ga je pogledal ranjenec in dejal s pretrganimi stavki: «Smodin, ti si tukaj! Peter, kaj ti si me rešil? Hvala, Bog povrni!» Po teh besedah je zaprl oči, vojaki okrog njega so se pa pogledovali. Gospod Anton je spoznal Andreja Roglja ter hitel mu pamagat, kolikor je mogel v naglici. Obrnil se je potem v Smodina-Rogljeviča in rekel: «Torej vi ste Smodin in poznate tega moža?»

Smodin se ni ganil, pater je pa nadaljeval:

«Ali si nista bila sovražnika? Saj je Rogelj iz Podvelba. Vas sem poznal le po imenu, sedaj tudi

po licu. Znano mi je vaše življenje, ni mi pa znan uzrok, da ste prostovoljno došli na vojsko. Vrlo ste se držali te dni in zaslužili pohvalo. Vaša usoda je neumljiva».

Gospod Anton ni še dobro nehal, ko so se že slišali glasovi bližnjih vojakov in nekaterih zavedlih se ranjencev: «Dà, dà, to je Smodin, ropar Smodin. Pred petimi leti je zbežal od vojakov. Kdo bi ga bil spoznal? A vse se izve!» Bilo je namreč med njimi nekaj nekdanjih njegovih tovarišev.

Nastalo je splošno izpraševanje med vojaki, in nekateri častniki so začeli poizvedovati o Smodinu. V tem času so pa Andreja že preiskali in obvezali. Peter Smodin se je pa obrnil k gospodu Antonu ter mu v kratkem povedal zadnje dogodke svojega življenja. Pater ga je pogledal pomilovalno ter se čudil Smodinu in nenavadnemu slučaju; potem se je obrnil Smodin k Andreju in dejal:

«Prijatelj, na čudnem potu sva se srečala. Nikoli nisem mislil ne želel, da ti bom kedaj še bolniški strežnik. Sedaj spoznam, da je previdnost božja čudovito delovala med nama». Povedal mu je tudi, kako se mu je godilo oni večer pri mlinu ob Beli. Andrej se je popolnoma zavedel in zrl radovedno nekdanjemu sovražniku v oko. Bilo mu je vse novo, kar mu je pravil, ter se slednjič nasmehnil kot ono noč, ko ga je svarila Lenka, naj se varuje Smodina.

«Najina pota so navskrižna. Vem, da me nisi

izdal nalašč, saj mi je znano, da bi me bil lahko že večkrat poprej. Tvoje dobro srce poznam, in to mi je dovolj. Andrej, nikoli več se ne vidiš. Spomni se, ko boš stopal po domačih planinah, po zelenih tratah in bujnih goščavah; spomni se, da je nekoč stopal tam Peter Smodin svobodno, drzno in pogumno, kakor kralj notranjskih gorâ, a ni bil srečen. Pozdravi slednjič tudi svoje znance ob Beli in reci, da jih prosi oproščenja nekdanji prijatelj, kateremu so se ponesrečili vsi načrti ter ga slednjič speljali v roke pravice. Glej jih, že gredó, jaz pa nisem nikdar pomislil, da je roka božje pravice močnejša kot moja zvijača . . . »

Ni še nehal, ko je že prišla vojaška straža, prijela Smodina ter ga peljala seboj — — —

Andreja so naložili na nosilnice ter spravili na bolniški voz. Zvečer je bil že v bolnišnici, kjer je dolgo visel med življenjem in smrtjo, slednjič se mu je pa vendar obrnilo na boljše, da je okreval. Sam ni mogel pisati, ker mu je bila roka več časa popolnoma nesposobna za delo. Vsled tega so ga tudi oprostili vojaške službe ter ga poslali domov z malo pokojnino. Ko se je vračal gospod Anton, naročil mu je, kako naj pove očetu in drugim v domovini. A kakor je čitatelju že znano, ni prišlo sporočilo dolgo na pravo mesto, prišlo je pa vendar, in oni dan je zasijal prvi žarek sreče v Rogljevo in mlinarjevo hišo.

*
*
*

Jesen je že z vso gotovostjo tírjala svoje pravice v naši deželi. Gozd je rjavel, senožeti so bile gole, in enakomerni pika-pok je odmeval malone z vsakega skednja. Mlinarjevi so že omlatili in spravili skoro vse pridelke srečno domov. Marko je imel melje, da je komaj vsem ustrezal. Saj je Bog prav obilno obdaroval to leto trud pridnemu oratarju.

«Bodi že tako ali drugače», pripovedoval je stric Marko svojim mljajem, «puške so pokale, laškega beguna so ubili. Andrej Rogelj je srečno ušel in se srečno tudi vrne, ako Bog da, z Laškega. Bog že obrača tako, da je vse prav. Ali okolu naše hiše je bilo še vse drugače ta leta, kot za francoskih vojsk». Ljudje so ga radi poslušali, saj so se dogodki v spominski knjigi njegovega življenja zadnje čase pomnožili za doberšno poglavje.

Veselil se je dneva, ko zopet pozdravi Andreja.

Stari Rogelj je zdihaval, da ga ni in le ni gospodarja pri hiši, mlinarica mu je pa tožila, da je Lenka silno razmišljena, ker noč in dan skrbi, če se ni Andreju zopet zgodila kakšna nesreča. Vsi so se čudili, da ni od njega nikakega pisanja, kedaj pride domov.

Ljudje so tarnali zastran padlih mladeničev, in dosluženi vojaki so se jezili na nesposobnost sedanje vojske ter možko in samosvestno postavljali sami sebe v zgled, češ: «mi in pa Radetzky z nami! Ne bi nas premagali vsi Lahí in Francozje skupaj. Sedanji svet peša, peša . . . »

In zopet se je približala zahvalna nedelja. Lepo so vabili zvonovi k božji službi v Log k Materi Božji. Mnogo ljudstva je vrelo tja iz bližnjih vipavskih vasij. Že bolj med zadnjimi potniki, ki so hiteli v božjo vežo, bila sta tudi Jože Nacek in Tone Gorjanec — podvelbški župan, ki je županil štiri leta, pa mu je Nacek nagajal, da se vsaj že pet let pripravlja, odložiti breme županstva.

«Ali veš, kaj je novega?», uprašal je svojega tovariša, ko sta stopala z Vrhpolja proti Logu.

— Prav nič posebnega ne vem, če že ne štejemo onega, da je Smodin umrl v ječi, kakor si dobil te dni naznanilo na županstvo.

«No, to sem vedel prej nego ti, kaj bi tisto. Čuj, Jože: Rogljev Andrej pride danes tudi v Log. Ko sem kupoval tobak tam le na Vrhpolju, pravili so mi, da je prišel sinoči k sorodnikom v Vipavo, danes se pa snidemo v Logu».

— Ta je pa res lepa! Morda pride tudi mlina-rica z Lenko.

«Ali si čuden! Mari misliš, da ga mora hkrati obsuti vsa sreča».

— Saj jih je tudi prebil zaradi nje. Zaslužil jo je, ako bi bila še lepša.

«Ne rečem, da ne; ali ko bi bil mene poslušal, iznebil bi se bil Smodina lahko drugače. Veš, oni večer za zelnikom v Dragah bi ga bil jaz lahko

stresel, pa me je prosil zanj; v zahvalo je potem Smodin streljal za njim pri Beli, kakor je vsem znano».

— Blaga duša je Andrej, pomni Tone; on ti iztegne kljuko. Nič več se ti ne bo treba odpovedovati županstvu.

«Glejte ga no! Tega se jaz veselim. Verjemi, Nacek, da nisem za ta posel. Česar se kdo nauči, to ga veseli. Ti ne pojdeš oglja kuhat, jaz pa ne knjig pisat, ker nisva za to. Povem pa, da bom pomagal Andreju povsod, ko bi bilo tudi treba, otepati se s tremi Smodini».

— Tako je tako; kakor nalašč sva prišla prav. Že zvoni skupaj.

Zvonovi so utihnili, orglje zadonele in sveta daritev je pričela v natlačeni cerkvi. Z dna srca je vsem puhtela v nebo zahvala za prejete dari. Kakšni čuti so prehajali Lenko, ko je videla poleg sebe Andreja Roglja, to je težko popisati. Bog ji je dal vse, kar si je želela.

Potem je stopil na leco gospod Anton ter s krepkim glasom in v krepkih besedah narisal poslušalcem preteklo leto, spomnil se tudi nesrečne vojske, padlih junakov in slednjič tudi onih, ki so se z bojnega polja srečno vrnili domov. «Spominjajmo se umrlih tovarišev v molitvi; mi pa, ki smo srečno prišli v naročje mile domovine, zahvalimo sto in tisočkrat Boga za vse, kar nam je podelil v prošlem letu». Tako je končal govornik in pokleknil, a tudi množica

je padla na kolena, slišali so se prikriti vzdih. Andreju se je potočila solza po bledem licu. Otrl jo je in pogledal v stran, kajti ni se mu zdelo junaško, da se mu je oko orosilo. Potem se je hvaležno ozrl v Marijino kapelico

Po končanem sv. opravilu se je ljudstvo razkropilo na vse strani lepe vipavske doline, zvonovi pa so še peli ter se poslavljali z verniki. Samo pred cerkvijo se je trla gnječa ljudi. Znanci in prijatelji namreč so pozdravljali Andreja Roglja.

Tisti večer potem je bilo veliko veselje Podvelbom in pri Beli, kjer se je Andrej ustavil domov gredé. Stari Rogelj je jokal kakor otrok, saj je bila tudi v njegovem življenju današnja nedelja prava zahvalna nedelja. Spominjal se je mnogih bridkih ur, katere je preživel, a danes je tudi gledé na te lahko rekel: «Hvala Bogu za vse!» In zopet je izpraševal Andreja o vojski, o ranah, o bolnišnici in tudi o Smodinu. Doznavši žalostni konec njegovega življenja, govoril je Rogelj o njem zmerno in resno. Neki notranji glas mu je očital, da je on sam veliko pripomogel, če je že itak slabemu navajeni mladenič zašel tako daleč. Pozneje se ga ni vpričo drugih spomnil nikoli več. Zaradi tega pa spomin o Petru Smodinu ni zamrl med ljudstvom. Ko o zimskih večerih ded ali babica pestuje za gorko pečjo svoje unuke, zasuče se jim govorica rada o Smodinu, njegovih zvijačah in zločinstvih, katere zna pripovedovalec svojim mladim

poslušalcem ublažiti z rahlim opominom, kakšen ne sme biti človek.

Stari Rogelj ni videl izpolnjenih svojih srčnih želj. Res, da so se pripravljali na njegovem domu in v mlinu, da čim prej proslavé poroko Rogljevega Andreja z Lenko, a tega ni Rogelj dočakal. Kmalu po Andrejevem prihodu je pritisnila zima, in prvi sneg je pobelil hribe in doline, pobelil je tudi na domačem pokopališču nov grob — očeta Roglja. Starček je mislil, da se je z Andrejem vrnila tudi njemu nekdanja moč, hotel je biti povsod in povsod pomagati pri delu, da-si mu tega ni bilo potreba. Staknil je nekje prehlajenje, ki se mu je obrnilo na pljučnico, in ta ga je spravila pod zemljo.

Andrej je silno žaloval po očetu. Žal mu je bilo posebno za to, da jima je bilo odločenih tako malo ur, katere sta preživela skupaj mirno in sporazumno. Toliko dobrih svetov je še potreboval od njega, pa je ostal sam, takó sam. Malone brezuspešno ga je tolažila celó Lenka. Slednjič si je vendar ohladil sinovsko srce v togi in britkosti, udal se je božji previdnosti ter se tolažil z mislijo, da so neumljive božje naredbe in sodbe.

Bavil se je z izboljševanjem posestva, pomagal ljudem z dobrim svetom ter smehljaje se odgovarjal stricu Marku, ki je prav nestrpno čakal, kdaj ga bo videl v mlinu za gospodarja.

Na pomlad je minila Gorjancu doba županovanja, kateremu se je res odpovedal ter odvalil nadležno breme na Andrejeve rame.

Kmalu potem so zopet slovesno peli zvonovi v Logu, a ni bil to nikak poseben praznik, bil je le navaden delavnik tisti ponedeljek po roženvenški nedelji. Nekaj ljudij je stalo ob cesti, kjer so gledali svatovski sprevod, ki je stopal iz cerkve. Gospod Anton je poročil ta dan Rogljevega Andreja in Lenko. Veselje mu je sijalo z obraza; saj je vedel tudi on nekaj o prošlosti novoporočencev.

In isto prijazno solnce družinske sreče, ki se je toliko časa skrivalo za temnimi oblaki, prikazalo se je srečni dvojici v popolnem svitu.

